

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

ATBALSTS VIDUSSKOLĒNU MĀCĪŠANĀS PARADUMU PILNVEIDEI

MAĢISTRA DARBS

Autore: **Signe Meldere**

Studenta apliecības Nr.: sm16045

Darba vadītāja: Dr. paed. prof. **Indra Odiņa**

RĪGA 2019

ANOTĀCIJA

Maģistra darba tēmas izvēli noteica ikdienas mācību procesā novērotā skolēnu neprasme organizēt un sabalansēt mācību procesam, ārpusstundu nodarbībām un atpūtai nepieciešamo laiku, noteikt prioritātes un veicamo uzdevumu secību.

Darbības pētījumā noskaidrots, kādi faktori ietekmē vidusskolēnu mācīšanās paradumus, kā tos pilnveidot un kādi aspekti jāņem vērā, izstrādājot atbalsta programmu viņu mācīšanās paradumu pilnveidei. Veikta skolēnu novērošana un anketēšana, dokumentu analīze, intervētas atbalsta sniegšanas speciālistes un skolas absolvente.

Pētījuma rezultātā izveidota un praksē sadarbībā ar neformālās izglītības treneri pārbaudīta atbalsta programma. Skolēni veica tās izvērtējumu un atzina par noderīgu mācīšanās paradumu pilnveidei.

Atslēgas vārdi: atbalsta programma, mācīšanās paradumi, rīcības plāns, pilnveide

ABSTRACT

The choice of the topic of the Master's Paper was determined by the lack of students' skills observed in the day-to-day learning process to organise and balance the time needed for learning, extra curricular activities and recreation, to prioritize and sequence the tasks to be performed.

The action research was carried out to find out what factors influenced secondary school students' learning habits, how to improve them and what aspects should be taken into account when developing a support programme for improving their learning habits. The data were collected by observation and questionnaire to students, analysis of documents, interviews with support specialists and school graduate.

The study resulted in a designed support programme and verified in collaboration with non-formal education specialist. The students carried out its assessment and recognized it as helpful for improving their learning habits.

Key words: support programme, learning habits, action plan, improvement

SATURS

IEVADS.....	5
1. VIDUSSKOLĒNU MĀCĪŠANĀS PARADUMU PILNVEIDE	8
1.1 Mācību teorijas par mācīšanās stiliem	8
1.2 Mācīšanās prasmju raksturojums	16
1.3 Mācīšanās paradumi un laika plānošanas prasmes	24
2. DARBĪBAS PĒTĪJUMS VIRCAVAS VIDUSSKOLĀ	28
2.1 Darbības pētījuma metodika un datu vākšanas metodes	28
2.2 Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēniem raksturīgo mācīšanās stilu un paradumu, un to ietekmes uz mācību procesu izpēte	32
3. ATBALSTA PROGRAMMA VIDUSSKOLĒNU MĀCĪŠANĀS PARADUMU PILNVEIDEI	54
3.1 Atbalsta programmas vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei izstrāde un pārbaude praksē	54
3.1.1 Atbalsta programmas vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei izstrāde.....	54
3.1.2 Atbalsta programmas vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei pilotēšana.....	59
3.1.3 Neformālās izglītības nodarbības vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveides procesā izstrādātās atbalsta programmas pilotēšanas laikā	63
3.2 Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu un absolventu viedoklis par izstrādāto atbalsta programmu.....	66
NOBEIGUMS	74
TĒZES.....	79
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	80
PIELIKUMI	83

IEVADS

Strādājot vispārīzglītojošā vidusskolā un ikdienas mācību procesā veidojot saskarsmi ar dažādu vecumposmu skolēniem, pēdējos gados aizvien biežāk, īpaši no vecāko klašu skolēnu puses, nākas dzirdēt tādas frāzes kā “*es nepaspēju sagatavoties pārbaudes darbam; es neizpildīju mājas darbu, jo man bija jādara kas cits; bija jādara pārāk daudz un es par vēlu sāku, tāpēc neizdarīju nemaz, utml*”.

Neprasme organizēt un sabalansēt ikdienas mācību procesam, ārpusstundu nodarbībām un atpūtai nepieciešamo laiku, noteikt prioritātes un veicamo uzdevumu secību, skolēnos rada panikas izjūtu, vēlmi līdz pēdējam brīdim atlikt paredzētos darbus (novilcināšana), kam bieži seko mājas darbu nenodošana un nekvalitatīva sagatavošanās pārbaudes darbiem un nesekmība, kas skolēnos izraisa diskomfortu (skolotāju neapmierinātība ar situāciju, vecāku pārmetumi, parādu kārtošanas nepieciešamība, u.c.). Atkārtojoties līdzīgai situācijai, daļa skolēnu izvēlas neapmeklēt skolu, maldīgi uzskatot, ka šādi var izvairīties no problēmsituācijas. Rezultātā veidojas savdabīgs apburtais loks, no kura skolēni saviem spēkiem bieži neprot izkļūt. Problēmas un, līdz ar to, arī pētījuma nepieciešamības aktualitāti apliecina uz „Skolēnu subjektīvās labizjūtas anketas” (adaptēts no Tyler L. Renshaw *Student Subjective Wellbeing Questionnaire*, 2015) jautājumiem Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu sniegtās atbildes, kurās pat skolēni ar kopumā labiem mācību sasniegumiem atzīst, ka neprot sabalansēt savas ikdienā veicamās darbības, neuzskata sevi par īpaši veiksmīgiem skolēniem un, ka pārāk daudz laika pavada virtuālajā vidē.

Maģistra darbam izvēlēta tēma par atbalstu vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei, šim nolūkam izstrādājot un pārbaudot praksē atbalsta programmu. Izvēlētās maģistra tēmas kontekstā pasaulē veikti vairāki apjomīgi pētījumi. Starp nozīmīgākajiem – 20. gs. 80. gados D. A. Kolba (ASV) pētītā empīriskās mācīšanās teorija, uz kuras atziņām balstīta B. Makkartijas (ASV) izveidotā 4MAT sistēma, kā arī F. Kofilda (Lielbritānija) u. c. līdzautoru 2004. gadā publicētais no iepriekš minētajiem atšķirīgs apjomīgs pētījums par mācīšanās stiliem.

Nepieciešams izstrādāt tādu atbalsta programmu, kas būtu piemērota tieši Latvijas vidusskolēniem, jo esošais piedāvājums balstīts uz konkrētās valsts (ASV, Lielbritānija, Kanāda,

u.c.) sabiedrības domāšanas un izglītības sistēmas pieredzi. Nepieciešamības gadījumā izstrādāto atbalsta programmu varēs izmantot un savām konkrētajām vajadzībām pielāgot jebkurš Latvijas vidusskolēns.

Maģistra darba tēma tā autorei aktuāla ikdienas mācību procesā gan kā skolotājam, gan kā 12. klases audzinātājam.

Maģistra darbā tika izmantots D. A. Kolba (Kolb, 1984) izstrādātās empīriskās mācību teorijas mācīšanās stilu modelis, N. Fleminga (Fleming, 1987) izveidotā mācīšanās stilu noteikšanas anketa (VARK), u.c.

Pētījuma objekts: vidusskolēnu mācīšanās un laika plānošanas paradumi.

Pētījuma priekšmets: atbalsta programma vidusskolēnu mācīšanās un laika plānošanas paradumu pilnveidei.

Maģistra darba **pētījuma mērķis:** noskaidrot, kā pilnveidot vidusskolēnu mācīšanās paradumus.

Pētījuma uzdevumi:

1. Studēt teorētiskos avotus par vidusskolēnu mācīšanās stiliem, prasmēm un paradumiem.
2. Izpētīt Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēniem raksturīgos mācīšanās stilus, mācīšanās paradumus un laika plānošanas prasmes, un to ietekmi uz mācību procesu kopumā.
3. Izstrādāt atbalsta programmu – rīcības plānu un informatīvu bukletu vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei un pārbaudīt to praksē.
4. Sadarbībā ar neformālās izglītības treneri Laumu Ziemeļnieci izstrādātās atbalsta programmas pilotēšanas laikā noskaidrot neformālās izglītības nodarbību nozīmi vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveides procesā.
5. Uzmināt Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu un absolventu viedokli par atbalsta programmu.

Pētījuma jautājumi: Kādi faktori ietekmē vidusskolēnu mācīšanās paradumus? Kādi aspekti jāņem vērā, izstrādājot atbalsta programmu vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei?

Pētījuma dizains: darbības pētījums, jo tas ir “praktisks pētījums kādas izglītības problēmas atrisināšanai, kam seko kvalitātes pieaugums attiecīgajā jomā” (Geske 2006, 69).

Pētījuma bāze: Vircavas vidusskola, 10. – 12. klašu skolēni.

Maģistra darbā izmantotās **datu vākšanas metodes:**

- **anketas** skolēniem („Skolēnu subjektīvās labizjūtas anketa”, *Procrastination Scale* (Lay, 1986), u.c.), lai noskaidrotu viņu labizjūtas līmeni, raksturīgos mācīšanās stilus un paradumus, un laika plānošanas prasmes;
- **intervija** ar projekta “PuMPuRS” ekspertu grupas pārstāvi Kristīni Jozausku par atbalsta nozīmi sekmīga mācību procesa norisē un par tā sniegšanas daudzveidīgajām iespējām; intervija ar neformālās izglītības treneri Laumu Ziemeļnieci par neformālās izglītības iespējām jauniešu mācīšanās motivācijas paaugstināšanas un jaunu mācīšanās paradumu veicināšanas procesā; intervija ar Vircavas vidusskolas 2017./2018. mācību gada absolventi Elīnu Egli par izstrādātās atbalsta programmas ietekmi uz viņas mācīšanās paradumiem;
- skolēnu **vērošana** (ietvertā, u.c.), lai fiksētu viņu raksturīgos mācīšanās paradumus mācību stundu laikā un dažādās ar mācīšanās procesu saistītās situācijās;
- **dokumentu analīze** (e-klases žurnāls), lai noskaidrotu Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu nesekmības un kavējumu kopsakarības.

Maģistra darba 1. nodaļā veikta teorētisko avotu izpēte un analīze par skolēnu mācīšanās stiliem, mācīšanās prasmēm, raksturīgākajiem mācīšanās paradumiem un laika plānošanas prasmēm.

2. nodaļā aprakstīts darbības pētījums Vircavas vidusskolā, kura ietvaros veikts 10. – 12. klašu skolēniem raksturīgo mācīšanās stilu un paradumu, laika plānošanas prasmju un to ietekmes uz mācību procesu izpētes apraksts, iegūto datu un rezultātu analīze.

3. nodaļā aprakstīta vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei izstrādātā atbalsta programma un tās pilotēšanas procesā iegūto datu un rezultātu analīze – Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu un absolventu viedoklis par izstrādātā plāna efektivitāti, notikušās izmaiņas, secinājumi. Vēl šajā nodaļā aprakstīta neformālās izglītības nodarbību nozīme vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveides procesā izstrādātās atbalsta programmas pilotēšanas laikā.

1. VIDUSSKOLĒNU MĀCĪŠANĀS PARADUMU PILNVEIDE

1.1 Mācību teorijas par mācīšanās stiliem

Vidusskola tradicionāli tiek uzskatīta par to izglītības iegūšanas posmu, kurā skolēni ir motivēti mācīties, uzrāda labas vispārējās prasmes un iemaņas, viņiem izveidojušies stabili mācīšanās paradumi un šķiet, ka nekas netraucē gūt panākumus. Tomēr reālā situācija atšķiras no iedomātās, jo vidusskolēniem ikdienas mācību procesā diezgan bieži nākas saskarties ar dažāda rakstura problēmsituācijām. Daudzas no tām saistītas ar viņiem raksturīgo mācīšanās paradumu ietekmi uz kopējo mācību procesa kvalitāti (skat. 1. pielikumu). Rodoties problēmai, tiek meklēti iespējamie risinājumi, kā pilnveidot esošos mācīšanās paradumus. Šajā procesā tiek pētīts arī, kā konkrētais skolēns vislabāk mācās, lai meklētu piemērotākās mācību metodes.

Ikvienam cilvēkam, mācoties kaut ko jaunu, bieži vien pašam to neapzinoties, piemīt konkrēts, savā ziņā unikāls un neatkārtojams veids, kādā visvieglāk un ātrāk apgūt jaunas zināšanas. Maģistra darba autore pēc neformālām ikdienas sarunām ar vecāko klašu skolēniem secinājusi, ka lielākā daļa no viņiem pievērš uzmanību tam, kā mācību stundās izdodas vislabāk uztvert un atcerēties jaunu informāciju. Tas ietekmē gan viņu izvēli, kur sēdēt mācību stundu laikā, gan veidu, kā jaunā informācija tiek fiksēta un nostiprināta atmiņā. Skolēni arī atzīst, ka tikpat būtiska viņiem ir nepieciešamība pēc atbilstoša mācību satura pasniegšanas stila no skolotāju puses. Tātad, var secināt, ka to, cik labi katrs indivīds spēj mācīties noteiktos apstākļos, ietekmē viņa mācīšanās stils.

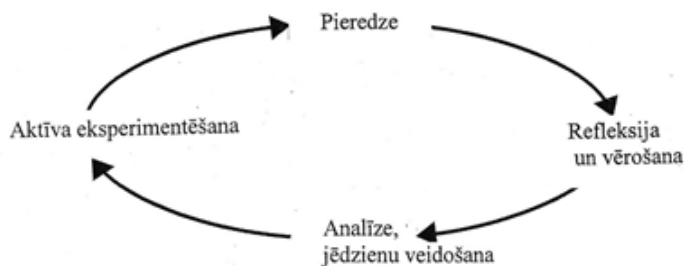
Kas tad ir mācīšanās stils? Tās ir „pieejas un paņēmieni, kurus indivīds izmanto mācīšanās procesā. Mācīšanās stilu un tā veidošanos ietekmē personība, vide, indivīda ģenētika. Mācīšanās stilu veido indivīda izziņas, sociālās, emocionālās un fizioloģiskās īpatnības” (Skujiņa et al. 2000, 99). Laika gaitā dažādu valstu autori radījuši vairākas mācību teorijas, pievērsuši uzmanību mācīšanās stilu pētniecībai. Turpmāk tiks sniegts ieskats nozīmīgākajās 20. gs. radītajās mācību teorijās un 21. gs. sākuma autoru atziņās par tām un jaunu pieeju meklējumos.

Viens no mācību stilu teoriju pamatu veidotājiem ir šveiciešu psihiatra un filozofa K. G. Junga (Jung, 1921) izstrādātais un 1921. gadā pirmoreiz publicētais darbs „Psiholoģiskie tipi”. Tajā K. G. Jungs (Jung, 1921) izklāstīja savu izstrādāto teoriju – analītisko psiholoģiju, kurā akcentēti divi psihiskās enerģijas dažādas ievirzes tipi – intravertais un ekstravertais un četras pamatpsiholoģiskās funkcijas: domāšanu, emocijas (jūtas), sajūtas un intuīciju. Pēc K. G. Junga

(Jung, 1921) teorijas pastāv 8 tipi. Katram tipam ir viena stipra un viena vāja funkcija (Jungs, 1996). Papildus personības modeļu vērtējumam K. G. Junga (Jung, 1921) piedāvātās dimensijas var izmantot arī dažādu mācību stilu novērtēšanai un raksturošanai. Lai gan katra dimensija pati par sevi ir unikāls mācību stila aspekts, ir svarīgi atcerēties, ka katra cilvēka individuālais mācību stils var ietvert šo dimensiju kombināciju, piemēram, ekstraverta, sajūtu, taustes un uztveres stilu elementus.

Junga teorijas pētniece un praktiķe I. Brigsas – Maiersas (Briggs Myers, 1962) no ASV papildināja viņa izveidoto tipoloģiju ar jaunām idejām. Pēc ilgstošiem pētījumiem I. Brigsas – Maiersas (Briggs Myers, 1962) radīja savu tipoloģijas sistēmu ar 16 personības veidiem, kura laika gaitā ieguva nosaukumu MBTI (*Myers – Briggs Type Indicator*). I. Brigsas – Maiersas (Briggs Myers, 1962) izveidotā MBTI pēc būtības ir introspektīvas pašatskaites anketa, ar kuras palīdzību cilvēki var labāk izprast savu personības tipu, raksturīgo apkārtējās pasaules uztveres un komunikācijas veidu, mācīšanās stilu, piemērotāko karjeras virzienu un profesijas izvēli un, līdz ar to, gūt dzīvībai labus panākumus. Laika gaitā pētījumi šajā jomā turpinājušies un izstrādāti uz K. G. Junga (Jung, 1921) un I. Brigsas – Maiersas (Briggs Myers, 1962) teoriju pamata balstīti testi, piemēram „Junga tipoloģijas tests” (HumanMetrics Jung Typology Test, n.d.).

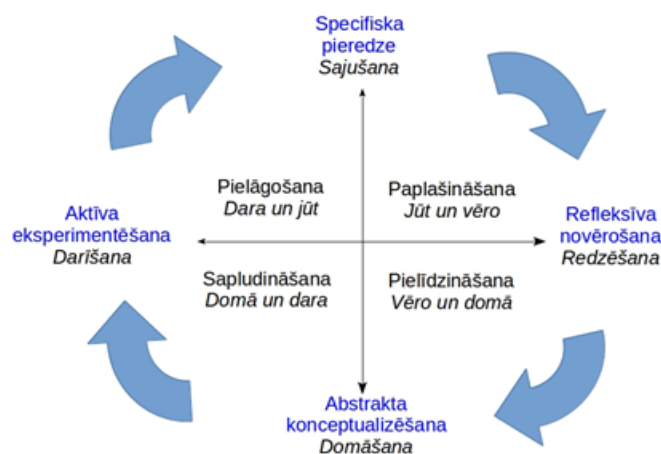
Gan K. G. Junga (Jung, 1921), gan I. Brigsas – Maiersas (Briggs Myers, 1962) teorijā galvenā uzmanība vērsta uz personības psiholoģiskajām iezīmēm. Konkrēta mācīšanās stila saistība ar tām akcentēta daļēji, vairāk vai mazāk nosacīti. Daudz dziļāks skatījums uz mācīšanās stiliem un to ietekmi uz mācīšanās procesu kopumā ir ASV izglītības teorētiķim D. A. Kolbam (Kolb, 1984). Lielākā daļa viņa empīriskās mācīšanās teorijas saistīta ar indivīda iekšējiem kognitīviem procesiem, apvienojot pieredzi, uztveri, izziņu un uzvedību (Kolb, 1984). D. A. Kolbs (Kolb, 1984) akcentē mācīšanās procesa nepārtrauktību un piedāvā ciklisku mācīšanās modeli, kas sastāv no četriem posmiem (skat. 1.2. att.). D. A. Kolbs (Kolb, 1984) uzskata, ka „mācīšanās ir process, kurā zināšanas tiek radītas, pārveidojot pieredzi” (Kolb 1984, 38).

1.2. att. Kolba mācību cikls (attēls pieejams <http://profizgl.lu.lv/>)

Viņš apzinājis četrus mācību stilos (skat. 1.3. att.), kas atbilst šiem posmiem

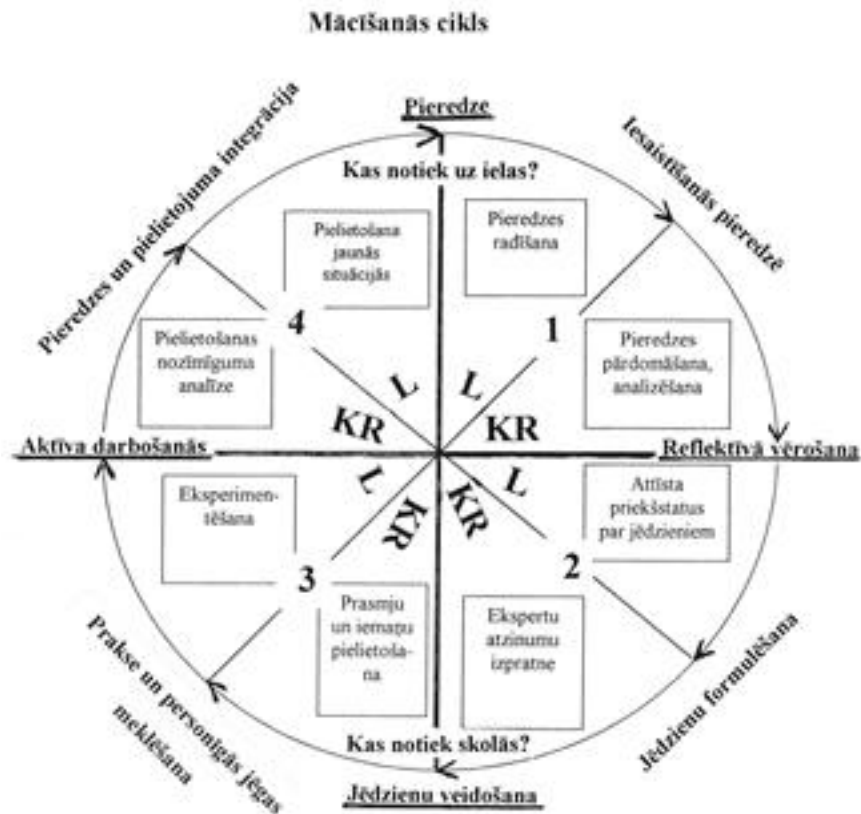
- **pārveidojošais stils** (konkrētā, specifiskā pieredze) – zināšanu iegūšanas procesā izmanto personīgo pieredzi, kas pārsvarā balstās uz izjūtām.
- **piesavinošais stils** (abstraktā konceptualizācija) – raksturīga analītiska pieeja mācību procesam, kas galvenokārt balstīta uz loģisku domāšanu un racionālu vērtējumu.
- **pielāgojošais stils** (aktīvā eksperimentēšana) – aktīva, enerģiska pieeja mācībām, kuras pamatā ir eksperiments, iesaistīšanās dažādos uzdevumos, diskusijās mazās grupās.
- **izplatošais stils** (refleksīvā novērošana) – raksturīga novērotāja pozīcija, objektīva, pārdomāta un noteikta pieeja mācībām. (ESF, n.d.).

1.3. att. Kolba mācību stili (attēls pieejams <https://kompetences.blogspot.com/>)

Šie stili iezīmē apstākļus, kādos attiecīgā tipa skolēni mācās vislabāk. D. A. Kolbs (Kolb, 1984) uzskata, ka cilvēka vēlamā mācīšanās stila ietekmē dažādi faktori. Piemēram, sociālā vide, izglītības pieredze vai indivīda pamata izziņas struktūra. Viņš arī norāda, ka, neskatoties uz ikdienas mācību procesā lietotām dažādām, vairākiem stiliem kopīgām mācību metodēm, katram cilvēkam laika gaitā veidojas savs dominējošais mācīšanās stils (Kolb, 1984).

20. gs. 80. gados amerikāņu izglītības pētniece B. Makkartija (McCarthy 1980, 1987) papildināja D. A. Kolba (Kolb, 1984) veikumu ar jaunām, uz pētījumiem par smadzeņu pusložu īpatnībām un to ietekmi uz individuālajām atšķirībām dažādu cilvēku mācīšanās procesā balstītām idejām un izveidoja 4MAT sistēmu (skat. 1.4. att.).

1.4. att. Makkartijas 4MAT sistēma, mācīšanās aplis (attēls pieejams <http://profizgl.lu.lv/>)

Pēc būtības 4MAT ir dabisks mācīšanās cikls, kurā par vienlīdz vērtīgiem tiek uzskatīti četri mācīšanās stili – katrs ar savām stiprajām un vājajām pusēm. Pasaulē 4MAT sistēma ir ļoti atzīta un pazīstama kā “mācību un komunikācijas rīks, kas izstrādāts no holistiska viedokļa un balstīts uz būtiskām cilvēciskām atšķirībām attiecībā uz to, kā mēs uztveram, apstrādājam, izprotam un nododam tālāk informāciju” (4MAT n.d., <http://www.4mat.eu>). Saskaņā ar 4MAT sistēmu, šo četru mācīšanās stilu pārstāvju raksturīgās pieejas mācību procesam ir šādas:

- 1. tips – iztēle, pārdomas, balstīšanās uz sajūtām, personiskas jēgas meklējumi, līdzdalība, vēlme zināt “**kāpēc?**”;
- 2. tips – analītiskums, informācijas apdomāšana, faktu meklēšana, ideju formulēšana, vēlme zināt “**kas?**”;
- 3. tips – praktiska darbošanās, eksperimentēšana, jaunu ideju pielietošana, vēlme zināt “**kā?**”;
- 4. tips – dinamiskums, slēptu iespēju meklēšana un izmēģināšana, aktīva darbošanās un mācīšanās no kļūdām, vēlme zināt “**ja nu?**” (4MAT, n.d.).

Arī citi pētnieki piedāvā savus mācīšanās veidu modeļus, dalot tos dažādās kategorijās. Jaunzēlandes skolotājs un izglītības pētnieks Nīls Flemings (Fleming, 1987) izveidoja tā saukto VARK modeli, kurš ir viens no populārākajiem pasaulē un labi pazīstams arī Latvijā. Autors tajā izdala četras cilvēkiem raksturīgas mācīšanās pieejas, kuras pielietojot viņu mācīšanās process norit vissekmīgāk:

- **redzes (vizuālā) pieeja (V)** – priekšroka tiek dota grafiskiem materiāliem (diagrammas, ilustrācijas, shēmas, kartes, vizuāli simboli, u.c.);
- **dzirdes (audiālā) pieeja (A)** – priekšroka tiek dota dzirdētai vai izteiktai informācijai (lekcijas, grupu diskusijas, tīmekļa tērzēšana, runāšana skaļi (arī pašam ar sevi), u.c.);
- **lasīšanas/rakstīšanas pieeja (R)** – priekšroka tiek dota lasītajam/rakstītajam tekstam (vārdnīcas, instrukcijas, interneta materiāli, Powerpoint prezentācijas, u.c.);
- **darbošanās (kinestētiskā) pieeja (K)** – priekšroka tiek dota informācijas sasaistei ar realitāti, praktiskai pieredzei (demonstrācijas, simulācijas, video, gadījumu pētījumi, u.c.);
- **multimodālā pieeja** – šādi tiek apzīmēta mācīšanās pieeja, kurai raksturīga visu četru mācīšanās pieeju (VARK) izmantošana dažādās kombinācijās, nevienai no tām nedominējot (VARK a guide to learning styles, 2018).

N. Fleminga (Fleming, 1987) izstrādātajā modelī ietilpst 13 – 16 jautājumi (atkarībā no versijas) par dažādām situācijām ar atbilžu variantiem, uz kuriem atbildot, iespējams uzzināt par savām individuālajām priekšrocībām jeb stiprajām pusēm un vēlamo mācīšanās pieeju. Ja cilvēks neapzināti maina atbildes izvēli atkarībā no situācijas vai informācijas veida, viņam iespējams multimodāls mācīšanās stils, kurā mācīšanās stiprās puses svārstās starp divām pieejām. N. Flemings (Fleming, 1987) uzskatīja, ka skolēnu un studentu vēlamie mācību režīmi būtiski ietekmē viņu uzvedību un mācīšanos. Atpazīstot un izprotot savas mācīšanās stiprās puses, cilvēks var apzināti izmantot atbilstošas stratēģijas un metodes, kā labāk apgūt un atcerēties jaunu informāciju. Tas uzlabo mācību ātrumu un kvalitāti (VARK a guide to learning styles, 2018).

Amerikāņu pedagogs un psihologs H. Gārdners (Gardner, 1986) izstrādāja daudzpusīgā intelekta teoriju, saskaņā ar kuru pastāv vairāki intelekta veidi:

- lingvistiskais jeb verbālais intelekts;
- loģiski matemātiskais intelekts;
- vizuāli telpiskais intelekts;
- fiziski kinestētiskais jeb ķermeņa intelekts;

- muzikālais intelekts;
- interpersonālais jeb saskarsmes intelekts;
- intrapersonālais jeb personiskās pašizpratnes intelekts;
- dabaszinātniskais intelekts.

H. Gārdnera (Gardner, 1986) izpratnē intelekts ir indivīda spējas atrisināt problēmas un radoši darboties. H. Gārdners arī uzskatīja, ka cilvēka intelekts ir daudzveidīgs un nav izmērāms tikai ar viena testa palīdzību.

H. Gārdnera (Gardner, 1986) radītajai teorijai bija liela ietekme izglītības jomā, jo tā rosināja turpināt jaunu, uz šiem atšķirīgajiem jēdzieniem vērstu mācīšanās veidu izpēti. Apvienojot H. Gārdnera (Gardner, 1986) un N. Fleminga (Fleming, 1987) radītās idejas, tiek runāts par modeli ar septiņiem mācīšanās stiliem. *Inspire Education* (iedvesmo izglītību) – vadošā mācību kursa nodrošinātāja studentiem visā Austrālijā pārstāve N. Hērnere (Hoerner, 2013) norāda, ka “skolas pārsvarā izmanto valodas vai loģiskos mācību stilus, bet citi stili dažiem izglītojamajiem var būt efektīvāki. (...) Veiksmīgs skolotājs ir tas, kurš ne tikai izplata zināšanas un veicina mācīšanos, bet arī var noteikt skolēnu mācību stilu un tiecas uz katru no tiem” (Hoerner 2013, <https://www.inspireeducation.net.au/>). Autore arī apraksta katru no šiem septiņiem mācīšanās stiliem:

- **vizuāls (telpisks)** – izmanto vizuālus simbolus, krāsu kodēšanu, u.c., lai grupētu idejas; ieteicams izmantot attēlus un telpisko izpratni;
- **aurāls (dzirdes – muzikālais)** – lai pilnībā izprastu informāciju, nepieciešams to dzirdēt; priekšroku dod skaņas un mūzikas izmantošanai;
- **verbāls (lingvistisks)** – patīk runāt, rakstīt un lasīt; priekšroku dod vārdu izmantošanai gan runā, gan rakstīšanā;
- **fizisks (kinestētisks)** – vislabāk mācās, veicot fiziskas kustības, darbojoties ar rokām; patīk izmantot savu ķermeni, pieskāriena sajūtu;
- **loģisks (matemātisks)** – patīk loģiska, matemātiska argumentācija un sistēmas, darbošanās ar skaitļiem;
- **sociāls (interpersonisks)** – priekšroku dod sociālai, starppersonu izglītībai, komunikācijai ar citiem cilvēkiem;
- **vienpatis (intrapersonisks)** – vislabāk spēj koncentrēties, ja neviens nenovērš uzmanību; patīk strādāt vienatnē un izmantot pašmācību (Hoerner, 2013).

Izglītības konsultante Kendra Čerija (Cherry, 2018) uzskata, ka Gārdners liek noprast – daudzpusīgo inteligences teoriju viņš pārāk bieži ir sajaucis ar domu par stilu apgūšanu, kaut arī abi nav vienādi. H. Gārdners cilvēka prātu salīdzina ar vairākiem datoriem, kuri lielākoties darbojas neatkarīgi viens no otra un veicina dažādas garīgas spējas. Viņš to definē kā garīgu skaitļošanas spēku noteiktā jomā, piemēram, verbālo spēju vai telpisko intelektu. Savukārt mācību stilu viņš definē kā veidu, kādā individuāls izglītojamais piekļūst dažādiem izglītības materiāliem (Cherry, 2018).

20. gadsimta beigās un 21. gadsimtā pieaudzis mācīšanās stilu pētnieku skaits un mainījies viņu skatījums uz to būtību. Kā norāda četru ASV universitāšu profesori Harolds Pašlers (Pashler, 2008), Marks Makdaniels (McDaniel, 2008), Dugs Rorers (Rohrer, 2008) un Roberts Bjorks (Bjork, 2008), “pētījumu daudzuma, to disciplīnu un jomu dažādības un pētniecības dažādo mērķu dēļ šis temats ir sadrumstalots un atšķirīgs. Tas gandrīz nozīmē, ka praktiķiem un pētniekiem šī joma ir jāuztver kā jauna, ar grūti saprotamiem un asimilējamiem sarežģījumiem” (Pashler, McDaniel, Rohrer & Bjork 2008, <https://www.psychologicalscience.org/>).

Pašlers, Makdaniels, Rorers un Bjorks (Pashler, McDaniel, Rohrer & Bjork, 2008) arī norāda, ka nepieciešami jauni pētījumi ar atbilstošiem mērinstrumentiem. Viņuprāt, apspriežot līdz šim pastāvošos mācīšanās stilus, uzmanība allaž tikusi pievērsta tam, kā informācija tiek pasniegta personai nevis jēdziens “persona, kurai ir atšķirīga spēja apstrādāt” tādu vai citādu informāciju. Pētnieki norāda, ka sabiedrībā šie divi jēdzieni bieži tiek jaukti, jo cilvēki pārsvarā neatšķir mācīšanās stila jēdzienu kā priekšrocības jeb vēlamo veidu, kā iegūt jaunu informāciju, un mācīšanās stila jēdzienu kā konkrētu prasmi (Pashler et al., 2008).

Analizējot dažādu mācīšanās stilu pieejas izglītībā milzīgo popularitāti un pētījumos pamatotu pierādījumu iztrūkumu, Pašlers et al. (Pashler et al., 2008) norāda uz starp tiem pastāvošo lielo kontrastu, kas viņiem šķiet satraucošs rādītājs. Autori pievērš uzmanību vairākām pēdējās desmitgadēs ASV sabiedrībā izteiktām tendencēm. Pirmkārt, milzīgās sabiedrības intereses dēļ notiek pārlika mācīšanās stilu noteikšanas testu komercializācija. Dažādās interneta vietnēs, piemēram, www.learningstyles.net (Learning Styles. Online Learning Style Assessments & Community, 2014), jebkuram interesentam tie plaši pieejami un nopērkami neskaitāmās variācijās un interpretācijās. Bieži šie testi ir balstīti tikai uz vispārīgiem pieņēmumiem un aizguvumiem no dažādu autoru izstrādātā piedāvājuma, neiedziļinoties mācīšanās stila jēdziena būtībā. Tādēļ iegūtie dati pārsvarā ir virspusēji un to kvalitāte – apšaubāma. Protams, ir arī nopietnāki piedāvājumi. Piemēram, kopš 2008. gada jūnija uzņēmums “Starptautiskais mācību

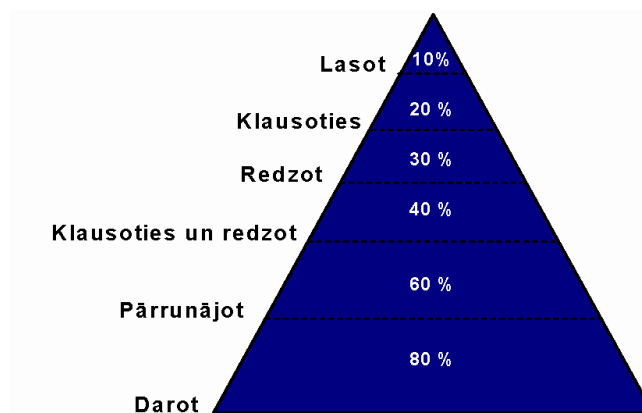
stilu tīkls” (*Style Network International*) pārdod piecus dažādu vecuma grupu cilvēkiem (jaunākā vecumgrupa ir 3 – 6 gadi) paredzētus individuālā mācīšanās modeļa novērtējuma instrumentārijus. Šajā piedāvājumā uzmanība pievērsta tam, kas nepieciešams, lai maksimāli atraisītu un ilgstoši uzturētu katra skolēna koncentrēšanās spējas, iepazītu savu dabisko informācijas apstrādes stilu, u.c. mācīšanās procesā būtiskus elementus. Ļoti populārs ASV sabiedrībā ir arī R. Dunnas un K. Dunna (Dunn & Dunn, 1975) piedāvātais un vairākkārt papildinātais mācīšanās stilu modelis, kurā aprakstīti piecu veidu stimuli, kas var ietekmēt skolēnu individuālo mācīšanos. Otrkārt, strauji pieaugusi ASV pedagogu interese par mācīšanās stilu nozīmi skolēnu mācību procesā. Profesionālo pedagogu vidū visos izglītības sistēmas līmeņos ir pat tikusi izstrādāta mācību stilu koncepcija, centieni organizēt skolēnu un studentu mācību grupas, kurās tie būtu sadalīti, vadoties pēc testos noteiktajiem raksturīgajiem mācīšanās stiliem. Savukārt Pašlers et al. (Pashler et al., 2008) atgādina, ka nevajadzētu ar šo ideju pārāk aizrauties, jo skolēnu mācīšanās stilu klasifikācijas praktiskais lietderīgums vēl jāpierāda.

Maģistra darba autore secināja, ka, kaut arī mācīšanās stilu jeb stratēģiju variāciju ir diezgan daudz, un pētnieki tos laika gaitā papildinājuši ar savu redzējumu, būtība visiem ir viena – tie ir pētījumi par to, kā katram cilvēkam savā unikālā veidā vislabāk uztvert un saglabāt atmiņā jaunu informāciju, kā ar sev raksturīgā uztveres veida dominantes palīdzību organizēt pēc iespējas sekmīgāku mācīšanās procesu. Pēc maģistra darba autores domām, skolotājam ir noderīgi zināt savu skolēnu dominējošos mācīšanās stilus, jo tas palīdz labāk izprast viņu individuālās vajadzības jaunas informācijas uztveres procesā. Skolēni pārsvarā intuitīvi ļoti labi apzinās, kas viņiem palīdz un kas traucē apgūt un nostiprināt jaunas zināšanas, tomēr nav slikti, ja viņi pārzina sava dominējošā mācīšanās stila vajadzībām atbilstošos pētnieku izstrādātos ieteikumus. Tajā pašā laikā gan skolotājiem, gan pašiem skolēniem vajadzētu atcerēties, ka vienam konkrētam mācīšanās stilam (kā stereotipiskam pieņēmumam par vislabāko “recepti”) nevajadzētu kļūt par vienīgo jaunas informācijas uztveres veidu, jo tas ierobežo iespējas sekmīgi uzņemt informāciju ar citu metožu palīdzību. Tādējādi tikai un vienīgi dominējošā mācīšanās stila izmantošana no priekšrocības var kļūt par šķērsli pilnvērtīgi mācīties.

1.2 Mācīšanās prasmju raksturojums

Mācīšanās ir „process, kurā indivīds pārņem sabiedrībā uzkrāto pieredzi, apgūst zināšanas, prasmes, attieksmes, pilnveido savu pieredzi, patstāvīgi un atbildīgi līdzdarbojoties un izzinot sevi, dabu un sabiedrību” (Skujiņa et al. 2000, 99). Savukārt, prasme – „māka veikt kādu darbību atbilstoši nepieciešamajai kvalitātei un apjomam; darbības izpildes priekšnosacījums. Tāda zināšanu, darbības paņēmieni apguves pakāpe, kas ļauj apgūto izmantot mērķtiecīgā darbībā” (Skujiņa et al. 2000, 99). Iemaņa ir “māka, kas iegūta ilgstošas vingrināšanās procesā un ir apgūta tādā mērā, ka darbība tiek veikta automātiski, tai nav nepieciešama apzināta kontrole, vadība, regulēšana. Tā ir automatizēta darbība, kas nostiprinājusies, to daudzkārt atkārtojot. Iemaņa attiecas tikai uz darbības tehnisko pusi un kopā ar zināšanām veido prasmes pamatu” (Skujiņa et al. 2000, 64).

Mācīšanās mācīties ir nepārtraukts process, kas turpinās visu cilvēka mūžu. Mācīšanās notiek, gan apgūstot jaunas zināšanas, gan izstrādājot savas individuālās iegūto zināšanu pielietošanas un problēmu risināšanas prasmes, gan mācoties pašam no savas dzīves pieredzes. Jāmācās arī tādas prasmes kā komunicēt ar citiem, analizēt jaunu informāciju, uzņemties atbildību, plānot laiku, pieņemt lēmumu un izdarīt izvēli. Jaunapgūtās prasmes jānostiprina regulārā praksē, jo nelietotas, tās ar laiku aizmirstas. Pētījumi liecina, ka „cilvēks uztver un iegaumē 10 % sniegtās informācijas, to lasot, 20 % – klausoties, 30 % – redzot, 40 % – klausoties un redzot, 60 % – informāciju pārrunājot un 80 % – to sev pašam atklājot un formulējot” (ESF 2008, <http://skolai.daba.lv/>) (skat. 1.2.1. att.).

1.2.1. att. Informācijas uztveres piramīda (attēls pieejams <http://skolai.daba.lv/>)

Vispusīgai skolēnu personības attīstībai un sekmīgai mācību procesa norisei nepieciešams attīstīt dažādas prasmes:

- **Domāšanas prasmes** ir visu citu prasmju pamats, jo bez domāšanas nenotiek neviena cita apzinātā darbība. Kritiskā domāšana nepieciešama, lai izprastu un apgūtu mācību saturu, bet radošā domāšana palīdz radīt jaunas idejas, attīstīt savu radošo “oriģinalitāti” (Avena, n.d.).
- Tikpat būtiskas ir **izziņas prasmes**. Mācību stundās, apgūstot jaunas zināšanas, skolēns tiek iesaistīts aktīvā izziņas procesā: jāizprot jaunā informācija, jāiegaumē būtiskākais, jāmācās pielietot praktiski, darboties patstāvīgi un produktīvi. Protams, jo lielākas paša skolēna izziņas intereses, jo skolotājam vairāk iespēju tās kvalitatīvi papildīt. Tāpēc pieaugušajiem ir svarīgi atcerēties jau no mazotnes veicināt bērna izziņas interešu attīstību.
- Liela uzmanība jau no 1. klases jāpievērš **valodarbības prasmju** attīstībai, jo „valodas prasme ir viena no svarīgākajām pamatprasmēm, kuru skolēns izmanto sadzīvē, mācību procesā un pašizpaušmē. (...) valodas apguve ir priekšnosacījums citu mācību priekšmetu sekmīgai apguvei” (VISC 2014, <http://visc.gov.lv/>).
- **Praktiskā darba prasmes** skolēniem nepieciešamas, lai nostiprinātu teorētiski gūtās zināšanas, attīstītu un nostiprinātu pētnieciskās iemaņas, rosinātu meklēt jaunus risinājumus jau zināmām situācijām, u.c. Prasmīgi organizēts skolēnu praktiskās darbošanās process veicina skolēnu intelektuālo attīstību un nostiprina mācīšanās prasmes kā tādas.
- Sekmīgā mācību procesā nozīmīgas ir arī **sadarbības prasmes**, jo tās ir „prasmes kopīgi darboties, savstarpēji saskaņot darbību, vajadzības gadījumā cits citam palīdzot, cits citu atbalstot” (VISC n.d., <http://visc.gov.lv/>).
- **Sociālās prasmes** jeb sociālais aspekts ir „prasme sadarboties, strādāt komandā. Prasme uzklaust un respektēt dažādus viedokļus. Prasme pieņemt lēmumu un uzņemties atbildību par tā īstenošanu. (...) ja nepieciešams, meklēt palīdzību” (VISC n.d., <http://visc.gov.lv/>). Sociālās prasmes būtībā ir sarežģīts prasmju kopums, kas raksturo kvalitāti, kādā konkrētais skolēns komunicē ar vecākiem, vienaudžiem, skolotājiem un citiem pieaugušajiem.

Katram laikmetam ir noteikta ietekme arī uz izglītības jomu. 21. gadsimtā, ko nereti mēdzam saukt par globalizācijas laikmetu, arvien biežāk tiek uzdots jautājums – kādas prasmes un iemaņas gan mācīšanās procesā, gan pēc skolas beigšanas nepieciešamas šodienas skolēniem, lai viņi spētu sekmīgi iekļauties sabiedrībā un gūtu panākumus? Visticamāk, viņiem savā profesionālajā darbībā būs jāsadarbjas ar dažādu kultūru pārstāvjiem, kam ir atšķirīga domāšana,

religiskā pārliecība un dzīves pieredze. Tādēļ nepieciešams attīstīt prasmes un iemaņas risināt visdažādākos uzdevumus (tai skaitā – nestandarta), kritiski domāt un izvērtēt situācijas, saprast un ņemt vērā dažādus viedokļus, būt tolerantiem pret citu kultūru pārstāvjiem un novērtēt kultūru atšķirības, izprast globālās problēmas un dažādus izaicinājumus, utt. Kā skolēnos attīstīt iepriekš minētās un vēl daudzas citas prasmes un iemaņas? WorldSavvy dibinātāja un izpilddirektore, Ashoka Fellow organizācijas locekle D. Mortensone (Mortenson, 2014) no ASV piedāvā piecas galvenās 21. gadsimta prasmju attīstības stratēģijas:

- **ar globālajām problēmām saistītu reālo situāciju pētīšana** – palīdz skolēniem paredzēt lokālās sekas un veicina patstāvīgu mācīšanos, māca domāt globāli un attīsta kritiskās domāšanas prasmes.
- **iedziļināšanās problēmā, neizvairoties no tās sarežģītības** – patstāvīgi pētījumi palīdz skolēniem izjust savas iespējas risināt gan globālas, gan vietējās kopienas problēmas, būt pārliecinātākiem par dinamiski mainīgu pasauli.
- **empātijas regulārā prakse** – dažādu viedokļu meklēšana un pētīšana, īpaši to, kuri ir strīdīgi vai ievērojami atšķiras no skolēnu pašu viedokļa.
- **tehnoloģiju izmantošana jaunu ideju meklēšanai un padziļinātai izpētei** – mācīšanās procesa personalizēšana, darbošanās ārpus standarta izglītības programmas.
- **refleksija kā izglītības procesa rutīna** – palīdz sasniegt maksimālu efektivitāti iegūto zināšanu izmantošanai praksē (Mortenson, 2014).

Daudzās pasaules valstīs, meklējot atbildes uz jautājumu – kā 21. gadsimtā nepieciešamo dzīves prasmju apguvi integrēt skolas mācību darba sistēmā, labs risinājums rasts, izmantojot programmas “Līderis manī” (*Leader in Me*) sniegtās iespējas. Šī programma izveidota, balstoties uz ASV pedagoga, uzņēmēja un oratora S. R. Koveja (Covey, 1989) 1989. gadā pirmoreiz publicētajā biznesa un pašpalīdzības grāmatā “7 ļoti efektīvu cilvēku paradumi” paustajām idejām. S. R. Kovejs (Covey, 1989) min paradumus, kas cilvēkam palīdz būt veiksmīgam – esmu aktīvs, zinu savu mērķi, vispirms daru svarīgo, pēc tam – steidzamo, domāju “win-win” stilā (paturu prātā abu pušu uzvaru), vispirms klausos, pēc tam paskaidroju savu viedokli, izveidoju sinerģiju, savlaicīgi rūpējos un uzturu līdzsvarā savu fizisko un garīgo veselību (FranklinCovey, n.d.). Šīs S. R. Koveja (Covey, 1989) paustās atziņas ietvertas programmas “Līderis manī” darbībā, lai veicinātu skolēnu mācīšanās un dzīves prasmju attīstību.

Programmas “Līderis manī” kontekstā līderības jēdziens nozīmē cilvēka spēju būt līderim pašam sev, vadīt savu dzīvi un veidot to pēc savas vēlēšanās, spēt gūt panākumus. Programma palīdz skolēniem apgūt 21. gadsimtā ļoti nepieciešamās mācību, karjeras un dzīves prasmes. Daļa no tām jau sen labi zināmas un sekmīgi tiek izmantotas ikdienas mācību procesā, piemēram:

- kritiskā domāšana;
- klausīšanās prasmes;
- pašdisciplīna;
- radošums;
- iniciatīva;
- komunikācija;
- mērķa sasniegšana;
- publiska runāšana, u.c.

Tomēr ir arī tādas prasmes, kuras, kaut arī daļēji tikušas apgūtas jau iepriekš, īpaši aktualizējušās 21. gadsimta sabiedrībā:

- globālā izpratne;
- emocionālā kontrole;
- problēmu risināšana;
- laika pārvaldīšana;
- pašvadīta mācīšanās;
- komandas darbs;
- projektu vadīšana;
- daudzveidības novērtēšana (FranklinCovey Education, 2018).

Kā atzīst Ukrainas pedagogi, kuri ar saviem audzēkņiem veiksmīgi iesaistījušies programmas “Līderis manī” darbībā, “lai pēc skolas beigšanas droši izietu pretī XXI gadsimta pasaulei, skolēnam nepietiek tikai ar akadēmisko zināšanu iegūšanu. Laimīgas un komfortablas dzīves garantija nākotnē neslējas augstos testa punktos – tā parādās tad, kad katrs skolēns iegūst iespēju attīstīt (..) un pilnībā atklāt savu potenciālu” (Education.ua 2009, <https://www.education.ua/>).

Latvijā ar programmas “Līderis manī” darbību sasauca projekts “Esi Līderis!”, kurš jau 18 gadus daudziem 7. – 9. klašu un 10. – 12. klašu skolēniem no 163 skolām sniedz iespēju iegūt zināšanas uzņēmējdarbībā un veicina personības attīstību. Projekta “Esi Līderis!” mērķis ir

“veicināt skolēna zināšanu un prasmju apguvi, attieksmes un vērtību veidošanos, lai motivētu mūžizglītībai un apzinātai karjerai” (Projekts Esi Līderis! n.d., <https://www.esilideris.lv/>). Maģistra darba autores pārstāvētajā vidusskolā projekta darbībā jau 4 gadus iesaistījušies 10. – 12. klašu skolēni, gūstot jaunu pieredzi un prasmes, kas ļoti noder gan skolas mācību procesā, gan pēc tās beigšanas plānojot savas turpmākās dzīves gaitas – studijas, karjeras iespējas.

Krievijas pedagogi un izglītības pētnieki uzskata, ka viens no skolas pamatuzdevumiem ir skolēna personības attīstība, viņa mācīšana patstāvīgā zinātniskās informācijas apgūšanas procesā pielietot racionālus paņēmienus. Skolas rezultāta rādītājs ir skolēnu gatavība pašizglītības darbībai, pašorganizācijai vai pašizziņas darbībai, īpaši mācību darbam. Šo skolas darbības beigu rezultāta novērtējumu veic, nosakot skolēnu vispārīzglītojošās prasmes un iemaņas, kuras ir mācību darbības vadošie komponenti, kā arī vispārējās domāšanas prasmes (Gigabaza.ru, n.d.).

Pēc Krievijas psihologu domām (Gigabaza.ru, n.d.), zemas skolēnu sekmības cēlonis, īpaši vidusskolas klasēs, parasti ir ļoti zems vispārējo prasmju un iemaņu attīstības līmenis. Mācot savus mācību priekšmetus, skolotāji laika trūkuma dēļ visu uzmanību velta to satura apguvei un parasti nepievērš uzmanību skolēnu lasīt un rakstīt prasmei, spējai atrast mācību grāmatā nepieciešamo informāciju, atcerēties dažādu terminu un likumsakarību definīcijas. Līdz ar to rodas jautājums, kā un kad uzlabot šīs vispārējās prasmes? Lai atklātu zināšanu, prasmju un iemaņu lomu sekmīgam mācīšanās procesam nepieciešamo apstākļu izveidošanā, pedagogi apkopojuši ieteikumus izglītības un prasmju veidošanas un attīstības problēmas risināšanai.

Krievijas metodiskajā literatūrā ir vairākas vispārīzglītojošo prasmju un iemaņu klasifikācijas. Vienu no tām sastādījusi pedagoģe un psiholoģe N. Loškareva (Лошкарева, 2003). Tajā aprakstītas šādas vispārīzglītojošās prasmes un iemaņas:

- **Mācību un organizatoriskās prasmes un iemaņas**, kas ir svarīgas gan skolēnu mācību procesā skolā, gan viņu turpmākajā dzīvē:
 - mācību / darba vietas organizēšana;
 - mācību darba higiēnas noteikumu izpilde;
 - mācību mērķa noteikšana;
 - darbības veidu izvēle;
 - konsultanta darbs;
 - darba kontroles organizēšanas plānošana.
- **Mācību un intelektuālās prasmes un iemaņas**, kuras veidojas sistemātiska darba rezultātā:
 - salīdzinājums;

- analīze;
 - sistematizācija;
 - apkopojums;
 - abstrahēšana;
 - modelēšana;
 - klasifikācija;
 - cēloņsakarību noteikšana;
 - prāta eksperiments.
- **Mācību un informatīvās prasmes un iemaņas**, kas ietver zināšanu iegūšanas paņēmienus:
 - teksta lasīšana;
 - darbs ar mācību grāmatu;
 - praktiskais darbs;
 - darbs ar papildu literatūru;
 - darbs ar uzziņu literatūru;
 - informācijas apguve, izmantojot video tehniku, datoru, audio ierakstu.
 - **Mācību un komunikācijas prasmes un iemaņas**, kas prognozē skolēnu rakstiskās un mutiskās runas attīstību, un klausīšanās prasmju veidošanos (Gigabaza.ru, n.d.).

Interesanta mācīšanās prasmju un iemaņu veidošanas sistēmas pieredze ir Kanādā. Šajā valstī nav centralizētas izglītības ministrijas un dažādās provincēs ir atšķirīgas izglītības sistēmas. Atkarībā no konkrētās provinces, mācības ir obligātas no 6 – 7 līdz 15 – 16 gadu vecumam. Arī pamata un vidējās izglītības struktūra un mācību saturs dažādās provincēs atšķiras. Ontario provinces izglītības ministrijas mājas lapā norādīts, ka “Ontario vidusskolas strādā kopā ar kopienām, darba devējiem, koledžām, universitātēm un mācību centriem, lai piedāvātu skolēniem vairāk iespēju nekā jebkad agrāk un palīdzētu koncentrēt uzmanību uz savām interesēm un atbalstītu viņu mācīšanos” (Student Success 2018, <http://www.edu.gov.on.ca/>). Skolēnu mācību process cieši saistīts ar praktisko profesionālo ievirzi. Piemēram, Ontario provinces Duremas rajona skolu pārvaldes mājas lapā <https://ddsb.ca> (Durham District School Board (DDSB), 2013) vecākiem paredzētajā sadaļā atrodama informācija, ka skolēniem šajā rajonā tiek nodrošinātas mācību iespējas, lai attīstītu savas mācīšanās prasmes un darba ieradumus. Īsi raksturotas sešas mācīšanās prasmes un darba ieradumi, kā arī doti skaidrojumi, kā tos veicināt:

- **atbildība** – klases darba, mājas darbu un citu uzdevumu izpildīšana un nodošana paredzētajā laikā;
- **organizācija** – prioritāšu noteikšana un laika pārvaldīšana, lai sasniegtu mērķus;
- **neatkarīgs darbs** – mācību stundu laika lietderīga izmantošana uzdevumu izpildei;
- **sadarbība** – informācijas, resursu un zināšanu apmaiņa un kritiskās domāšanas veicināšana, lai atrisinātu problēmas un pieņemtu lēmumus;
- **iniciatīva** – pieeja jaunu uzdevumu veikšanai ar pozitīvu attieksmi;
- **pašregulācija** – izpratne par savām priekšrocībām, vajadzībām un interesēm.

Ontario provinces izglītības ministrijas mājas lapā skolēniem paredzētajā informācijā bieži pavīd jēdzieni – piederības izjūta (skola kā vieta, kur visi var justies laipni gaidīti), partnerība (sadarbība ar skolotājiem), līdzdalība (aktīva piedalīšanās skolai svarīgu lēmumu pieņemšanā), u.c. (Ontario Ministry of Education, 2018).

Skolēniem tiek nodrošināta iespēja mācīties arī ārpus klases – iepazīt darba pasauli, pētīt karjeras iespējas dažādās nozarēs, apmeklējot potenciālās darba vietas, “ēnojot” izvēlētas profesijas pārstāvjus, izmantojot Ontario jaunatnes konsultāciju programmu, u.c. Potenciālie darba devēji nodrošina vidusskolēnus ar mācīšanās un jaunu prasmju apgūšanas iespējām, piedāvājot īsas, vidējas un ilgstošas darba pieredzes iespējas. Tas palīdz skolēniem radīt izpratni par katru konkrēto organizāciju un karjeras iespējām tajā. Ontario provinces izglītības ministrijas mājas lapā ir sadaļa “Izglītība un karjera / Dzīves plānošanas programma: Palīdzība skolēniem attīstīt izglītības un karjeras / dzīves plānošanas prasmes”, kurā vecākiem un skolēniem sniegta nodēģa informācija un padomi dažādu 21. gadsimta sabiedrībā nepieciešamu prasmju un iemaņu attīstīšanai, lai spētu sekmīgi konkurēt darba tirgū (Ontario Ministry of Education, 2018). Kopumā apgūstamās prasmes it kā ir tādas pašas, kā citur pasaulē, bet vairāk likts uzsvars uz pieredzes gūšanu caur praktisku darbošanos un savlaicīgu, mērķtiecīgu karjeras plānošanu.

Vēl viena izteikta Ontario provinces izglītības sistēmas iezīme ir rūpes par skolēnu labizjūtu un garīgo veselību. Tas tiek pamatots ar faktu, ka skolēni katru dienu un gadā kopumā skolā pavada daudz laika un tas, kas tajā notiek, var būtiski ietekmēt viņu labizjūtu un mācīšanās procesa kvalitāti. Tādēļ skolēnu labklājības veicināšana veselīgā skolas vidē atzīta kā viens no četriem izglītības sistēmas pamatmērķiem. Pozitīvs skolas klimats tiek uzskatīts par būtisku neatbilstošas skolēnu rīcības novēršanas komponentu. Nepietiek tikai ar koncentrēšanos uz

skolēnu akadēmiskajiem panākumiem. Uzmanība jāpievērš skolēnu fiziskajai, emocionālajai, kognitīvajai un sociālajai attīstībai kopumā (Ontario Ministry of Education, 2018).

Pasaulē notiekošās pārmaiņas ietekmējušas arī Latvijas izglītības sistēmu. Valsts izglītības satura centrs (VISC) uzsācis īstenot projektu “Kompetenču pieeja mācību saturā”, kura mērķis ir „izstrādāt, aprobēt, pēctecīgi ieviest Latvijā tādu vispārējās izglītības saturu un pieeju mācīšanai vecumā no 1,5 līdz 18 gadiem, kā rezultātā skolēni gūtu dziļei 21. gadsimtā nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes” (VISC n.d., <https://www.skola2030.lv/>). Viens no jaunā projekta akcentiem ir pašizziņas un pašvadības, domāšanas un radošuma, sadarbības un līdzdalības, kā arī digitālo caurviju prasmju attīstīšana.

Tātad no dažādu autoru pētījumiem izriet, ka prasme mācīties ir sarežģīts process mūža garumā ar daudzām nozīmīgām komponentēm un, ka šī prasme „ietver izpratni par savu mācību procesu un vajadzībām, nosakot pieejamās iespējas un spēju pārvarēt šķēršļus, lai mācītos veiksmīgi. (...) lai izmantotu zināšanas un prasmes dažādos kontekstos – mājās, darbā, izglītībā un apmācībā. Individīda prasmei galvenais ir motivācija un ticība sev” (Urdze 2018, <https://www.metodes.lv/>). Lai nākotnē spētu sekmīgi pielietot iegūtās zināšanas un veidot veiksmīgu karjeru, skolēniem 21. gadsimtā nepieciešams skolā apgūt tādas prasmes kā kritiskā domāšana, radošums, komunikācija, sadarbība un citas (E-klase, 2012).

Izpētot dažādu valstu pieredzi mācīšanās prasmju veidošanas procesā, maģistra darba autore secina, ka:

- 21. gadsimtā kā svarīgākās priekšplānā tiek izvirzītas vispārīzglītojošās prasmes. Kad bērns 1. klasē nonāk izglītības iestādē, pedagogam vispirms viņam jāiemāca mācīties, tāpēc jāsāk ar vispārīzglītojošo prasmju un iemaņu veidošanu – lasīt, rakstīt, darboties ar skaitļiem. Tikai pēc tam var sākt dot zināšanas konkrētā mācību priekšmetā.
- 21. gadsimtā kā svarīgas pieprasītās kritiskās domāšanas, radošuma, komandas darba, pašvadītas mācīšanās, u.c. prasmes skolēniem nav viegli ne iemācīt, ne viņiem pašiem iemācīties. Prasmju veidošanas process ir laikietilpīgs un savā ziņā sarežģītāks nekā zināšanu veidošanas un nostiprināšanas process.
- labas mācīšanās prasmes veicina stabilu mācīšanās paradumu veidošanos, tātad tām ir būtiska ietekme uz visu mācīšanās procesu kopumā.

- skolēni labāk mācās fiziski un emocionāli drošā vidē, tādēļ pedagogiem paralēli dažādu prasmju un iemaņu veidošanai jāatceras par savu audzēkņu labizjūtu mācību procesā un pasākumos.

1.3 Mācīšanās paradumi un laika plānošanas prasmes

Sekmīga mācību procesa organizācijā liela nozīme ir skolēnu mācīšanās paradumiem un laika plānošanas prasmēm. Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā jēdziens *paradums* definēts kā „noturīga rīcība, darbība, kas, sākotnēji ārēju apstākļu noteikta, bieži atkārtojoties, automatizējusies, kļuvusi par dzīves nepieciešamību” (Skujiņa et al. 2000, 99).

Skolēnu panākumus skolā nenosaka nejaušība. Veiksmīgus skolēnus raksturo tādi stabili laika gaitā iestrādāti paradumi kā:

- **labas laika plānošanas prasmes** – spēja izpildīt lielus uzdevumus, sadalot tos mazākos, pārskatāmos posmos un katru dienu veltot kaut nedaudz laika šo uzdevumu veikšanai, tādējādi nodrošinot to izpildīšanu un nodošanu noteiktajā termiņā;
- **organizētība** – spēja uzturēt kārtībā savus mācību līdzekļus un informatīvos materiālus (pārzināt to atrašanās vietu, lai lieki nezaudētu laiku to meklējumos), uzdevumu izpildes plānošana, apzināšanās, kā vislabāk izdodas mācīties;
- **veselīgs dzīvesveids** – pienācīgs uzturs un atbilstoša atpūta, kas nodrošina kvalitatīva mācību procesa norisei nepieciešamo enerģijas daudzumu un spēju koncentrēties;
- **iesaistīšanās ārpusstundu nodarbībās** – spēja strukturēt veicamās darbības un sadalīt katrai no tām nepieciešamo laika daudzumu;
- **sadarbība ar ģimenes locekļiem** – iespēja nepieciešamības gadījumā droši palūgt palīdzību ar skolu saistīto uzdevumu veikšanā, zinot, ka saņems vajadzīgo atbalstu;
- **runāšana ar apkārtējiem skolā** – spēja brīvi komunicēt ar skolasbiedriem un skolotājiem, uzdotot jautājumus vai lūdzot palīdzību, sadarbība ar citiem skolēniem;
- **mācīšanās motivācijas uzturēšana** – spēja neļauties mazāk motivētu skolēnu ietekmei, neatlaidība centienos pabeigt līdz galam veicamos uzdevumus, prieks un gandarījums par sasniegto (Lumos Learning, 2018).

Tikpat būtiskas ir tādas veiksmīgu skolēnu darbību raksturojošas kvalitātes kā noturīga, aktīva attieksme pret mācīšanos kopumā un pozitīva reakcija uz problēmām vai neveiksmēm, izpratne par savām mācīšanās vajadzībām (savu stipro un vājo pušu apzināšanās), zinātkāre un radošums, spējot atrast alternatīvas problēmu risināšanas un mācīšanās iespējas, atbildības uzņemšanās par savu mācīšanos un patstāvīga mācīšanās. Par labiem mācīšanās paradumiem un, līdz ar to, sekmīgu mācību procesa norisi liecina arī mācību priekšmetos apgūto pamatjēdzienu izpratne, kā arī skolēnu spēja precīzi izpildīt uzdevumu prasības un paveikt tos līdz galam. Tikpat būtiska, skolēnu mācīšanās paradumu stabilitāti apliecinoša, ir viņu gatavība pētīt jaunas idejas un stratēģijas, uzdrīkstēties risināt sarežģītākas problēmas.

Lai skolēnam izveidotos un nostabilizētos paradums regulāri mācīties, pieaugušajiem nepieciešams viņu jau no mazotnes pie tā radināt. Protams, tas darāms, nepārspīlējot un ievērojot konkrētā bērna individuālās vajadzības. Vecākiem jāatceras, ka „*viena recepte neder visiem*”. Lai varētu sniegt saviem bērniem atbalstu mācīšanās procesā, vecākiem vispirms jāiepazīst viņu raksturīgie mācīšanās paradumi un veids, kā bērni vislabāk spēj mācīties.

Tāpat vecākiem svarīgi atcerēties, ka mācīšanās paradumu veidošanās procesā jāņem vērā dažādi būtiski faktori: noteikts laika daudzums (atkarībā no vecumposma) mājasdarbu izpildīšanai un vieta, kur to netraucēti darīt, vecāku iedrošinošais atbalsts un uzmuntrinājumi, privātskolotāja nodrošinājums nepieciešamības gadījumā, u.c.. Lai turpmākajos skolas gados bērns pats spētu veiksmīgi organizēt savu ikdienā veicamo darbību procesu un izvairītos no lieka stresa, viņš jau no 1. klases būtu jāradina pie laika plānošanas. Piemēram, tas var būt pie sienas pielikts kalendāra formāta plānojums pa dienām, kurā atzīmēti visi svarīgākie notikumi – mācību stundu un ārpusstundu nodarbību saraksts, paredzēto kontroldarbu grafiks, piezīmes un atgādinājumi, u.c. bērnam nepieciešamā informācija. Kad bērna mācīšanās paradumi jau nostiprinājušies, viņš spēs sekmīgi darboties arī bez vecāku kontroles.

Sabiedrībā nereti tiek runāts par pieaugušo laika novilcināšanas un darbu atlikšanas tendenci, kas likumsakarīgi noved pie negatīvām sekām. Arī skolēnu veiktajās darbībās bieži vērojama laika novilcināšana. Līdzīgi kā pieaugušie, arī skolēni dažādu iemeslu dēļ mēdz atlikt mājas darbu vai citu tikpat svarīgu uzdevumu izpildi, nedomājot par šādas rīcības sekām (skat. 1.3.1. att.).

1.3.1. att. 6 darba atlikšanas soļi (attēls pieejams <http://www.monday.lv/>)

Šādu novilcināšanu mēdz saukt par prokrastināciju. Jēdziens “prokrastinācija” cēlies no latīņu vārda *prōcrāstināre*, kur *prō* nozīmē “uz priekšu”, bet *crāstinus* – “no rītdienas” (no *crās* – “rīt”) (Vocabulary.com Dictionary, n.d.). Prokrastinācijai jeb novilcināšanai mēdz būt dažādi iemesli, bieži vien – psiholoģiska rakstura. Visbiežāk novilcināšana tiek saistīta ar slinkumu un nevēlēšanos veikt nepatīkamu uzdevumu, kura izpilde prasa piepūli. Neizbēgami šādai rīcībai ir negatīvas sekas.

Tiem skolēniem, kuriem nav izveidojušies stabili mācīšanās paradumi un raksturīga laika novilcināšana, vecākajās klasēs lielā mācību un brīvā laika nodarbību apjoma dēļ bieži nākas izjust paaugstinātu stresu. Savukārt, diskomforts viņu subjektīvajā labizjūtā rada virkni citu problēmu. Lai mēģinātu rast pozitīvu problēmu risinājumu, vecāko klašu skolēniem patstāvīgi vai pieaugušā (vecāki, skolotājs, psihologs, u.c.) vadībā jāmācās pārvaldīt mācību trauksmi, jāatīsta laika plānošanas prasmes, nosakot prioritātes (skat att. 1.3.1.), sastādot rīcības plānu un veicot prasmju attīstības uzraudzību (Cotrell, 2003).

1.3.1. att. Eizenhauera matrica (attēls pieejams <http://ramtairiti.lv/>)

Sekmīga mācību procesa norisei nepieciešams, lai skolēni vispirms mācītos mācīties un attīstītu visas 21. gadsimtā nepieciešamās vispārējās prasmes un iemaņas. Izpratne par savām vajadzībām, sev raksturīgo mācīšanās veidu (stilu) pārzināšana un spēja uzņemties atbildību palīdz skolēniem atbilstoši organizēt un kontrolēt savu mācību procesu. Tādējādi laika gaitā skolēni kļūst patstāvīgāki, viņiem veidojas stabili mācīšanās paradumi un izziņas process norit aizvien kvalitatīvāk.

2. DARBĪBAS PĒTĪJUMS VIRCAVAS VIDUSSKOLĀ

2.1 Darbības pētījuma metodika un datu vākšanas metodes

Maģistra darbā izmantotais pētījuma dizains ir darbības pētījums. “Tas virzīts uz kāda izglītības procesa aspekta pilnveidi un attīstību konkrētos apstākļos. Darbības pētījums parasti ir salīdzinoši vienkāršs, nepretendē uz rezultātu vispārinājumu attiecībā uz citiem apstākļiem un citām situācijām” (Geske 2006, 29).

Pēc būtības darbības pētījums ir “praktisks pētījums kādas izglītības problēmas atrisināšanai, kam seko kvalitātes pieaugums attiecīgajā jomā” (Geske 2006, 69). To var veikt gan pētnieku grupa ar pretenzijām uz zinātniskumu, gan patstāvīgu pētījumu veikt skolotājs, kurš ikdienā strādā skolā. Maģistra darbā pētāmā problēma ir vidusskolēnu mācīšanās un laika plānošanas paradumi. Tādēļ vispārīga priekšstata gūšanai, ko par šo tēmu raksta pētnieki, vispirms tika apskatīts mācīšanās stilu, prasmju, paradumu un laika plānošanas prasmju raksturojums teorētiskajā literatūrā. Pēc tam ar VARK mācīšanās stilu noteikšanas anketas palīdzību tika noskaidroti vidusskolēnu dominējošie mācīšanās stili (skat. 3. pielikumu), veids, kādā viņi mācību stundās vislabāk uztver jaunu informāciju. Iegūtie rezultāti tika salīdzināti ar skolotāju viedokli par to, kurš no mācīšanās stiliem varētu dominēt tieši vidusskolas posma skolēniem, kā arī noskaidrots skolotāju attieksmes modelis ikdienas mācību procesā – cik lielā mērā šie skolēnu mācīšanās stili tiek ņemti vērā ikdienas mācību procesā (skat. 4. pielikumu). Tika izdarīti secinājumi par skolotāju – skolēnu savstarpējās sadarbības modeli, tā nosacīto ietekmi uz skolēnu mācīšanās paradumiem. Viens no maģistra darba pētījuma jautājumiem ir – kādi faktori ietekmē vidusskolēnu mācīšanās paradumus? Tādēļ nākamais darbības pētījuma solis bija ar Prokrastinācijas skalas jautājumu palīdzību noskaidrot vidusskolēnu raksturīgo mācīšanās paradumu saistību ar novilcināšanas tendenci (skat. 5. pielikumu) un sekmību kopumā, lai varētu plānot tālāko rīcību.

Darbības pētījumu mērķi ir “atrast veidus, kā uzlabot mācību procesu, kā labāk veikt ikdienas darbu” (Geske 2006, 69). Maģistra darba pētījuma mērķis ir noskaidrot, kā pilnveidot vidusskolēnu mācīšanās paradumus. Kā viens iespējamais situācijas uzlabošanas risinājuma variants, ja problēmsituācija jau robežojas ar mācību pārtraukšanas risku, ir vidusskolēnu iesaistīšana projektā “PuMPuRS”, kura darbības mērķis ir mazināt to bērnu un jauniešu skaitu, kas pārtrauc mācības un nepabeidz skolu. Projekta “PuMPuRS” sniegtās atbalsta programmas

iespējas labprāt izmanto daudzi skolēni. Katram skolēnam tiek piedāvāts tieši viņa individuālajām vajadzībām pakārtots atbalsts – individuāls darbs ar pedagogu, psihologs, sociālais pedagogs, pedagoga palīgs, speciālās izglītības pedagogs, nepieciešamības gadījumā – arī surdotulks, asistents, ergoterapeits, ēdināšanas vai mācību piederumu izmaksu kompensācija, u.c. Projekts atbalsta arī jauniešu NVO iniciatīvas, lai aktualizētu mācību pārtraukšanas problēmu pašu jauniešu vidū, ar vienaudžu palīdzību uzrunātu skolēnus un iesaistītu viņus aktivitātēs arī ārpus formālās izglītības (PuMPuRS, n.d.).

Maģistra darba autore pārstāvētā Vircavas vidusskola projektā “PuMPuRS” iesaistījās, sākot ar 2018. gada janvāri, piedāvājot dažādus atbalsta pasākumus pieciem 7. – 8. klašu skolēniem. 2018./2019. mācību gadā projektā darbojas jau 46 skolēni. Darbojoties projektā “PuMPuRS”, ir izveidota laba atbalsta komanda, kas sekmīgi savstarpēji sadarbojas, lai nodrošinātu projektā iesaistītajiem skolēniem pēc iespējas kvalitatīvāku nepieciešamo personalizēto atbalstu. Individuālo konsultāciju laikā skolēni ne tikai gūst jaunas zināšanas, bet pamazām tiek uzlabotas viņu vispārīzglītojošās prasmes un iemaņas, nostiprinātas mācīšanās prasmes un pilnveidoti mācīšanās paradumi.

Tomēr ne visi skolēni, īpaši 10. – 12. klašu grupā, ir gatavi izmantot projekta “PuMPuRS” sniegtās atbalsta iespējas. Ņemot vērā, ka “darbības pētījumi fokusējas uz konkrētu problēmu konkrētos apstākļos” (Geske 2006, 70), maģistra darba pētījuma daļā tika izstrādāta atbalsta programma, kuru pēc nepieciešamības var izmantot jebkurš skolēns. Attiecīgi, tika izvirzīts otrs pētījuma jautājums – kādi aspekti jāņem vērā, izstrādājot atbalsta programmu vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidošanai? Darbības pētījums ir “adaptīvs, tiek veikts mēģinājumu ceļā un attīstās pētījuma gaitā” (Geske 2006, 69), tajā pēc pētījumu hipotēžu izstrādāšanas norisinās tūlītēja praktiska darbība – tiek diagnosticēta situācija, izstrādāts un īstenots situācijas uzlabošanas plāns, novērtēti iegūtie rezultāti (Geske, 2006). Tādēļ maģistra darba pētāmās problēmas kontekstā tika meklēti labākie, efektīvākie rīcības plāna sastādīšanas varianti, šajā procesā ņemot vērā “*solī pa solīm*” principu. Paralēli tika izveidots informatīvs buklets, kurā pēc tā paša “*solī pa solīm*” principa ievietoti ieteikumi, kā rīkoties, ja skolēnam šķiet, ka viņš vairs netiek galā ar mācību uzdevumiem, rīcības plāns dienai, nedēļai un mēnesim, padomi sekmīgākai rīcības plāna realizēšanai, kā arī katras dienas svarīgākie uzdevumi prioritāšu secībā. Izstrādātā atbalsta programma tika aprobēta vidusskolas klasēs, lai pēc tam noskaidrotu skolēnu viedokli par tās lietderīgumu un ieteicamajiem uzlabojumiem.

Darbības pētījuma “gaitā īpaša uzmanība jāpievērš tā drošībai un validitātei” (Geske 2006, 73). Tādēļ tika rūpīgi apdomāta katras ieplānotās rīcības plāna detaļas nepieciešamība un iesaistīto respondentu datu anonimitāte. Izņēmums – visas trīs interviju sniedzējas, kuras piekrita tam, ka tiek nosaukts viņu īstais vārds un uzvārds.

Pētījuma pamatbāzi veidoja Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēni. Pārējā respondentu izlase tika veidota, balstoties uz nepieciešamību izpētes procesā noskaidrot dažādus būtiskus jautājumus par vidusskolēnu mācīšanās stiliem, mācīšanās paradumiem, izveidotās atbalsta programmas lietderīgumu, kā arī projekta “PuMPuRS” darbības niansēm.

Maģistra darba pētījuma daļā izmantotās **datu vākšanas metodes** bija skolēnu vērošana, dokumentu analīze, anketas skolēniem un skolotājiem, kā arī intervijas ar trīs dažādos atbalsta pasākumos iesaistītām personām.

Lai noskaidrotu Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēniem raksturīgos mācīšanās paradumus un piedāvātu atbilstošākos atbalsta pasākumus, viņi tika vēroti dažādās ar mācību procesu saistītās situācijās laika periodā no 2018. gada marta līdz maijam un no septembra līdz novembrim. Visvairāk vidusskolēni tika vēroti mācību stundu laikā, lai fiksētu viņiem raksturīgos mācīšanās paradumus:

- kā skolēni mobilizē sevi mācību procesam mācību stundas sākumā;
- cik daudz laika katram vajag darbības uzsākšanai;
- cik ilgi skolēni spēj koncentrēties konkrētā uzdevuma veikšanai;
- cik kvalitatīvs ir mācību stundas laikā sasniegtais rezultāts;
- kā skolēni veic refleksiju.

Tika fiksēti arī vidusskolēnu mājas darbu veikšanas paradumi – izpildes kvalitāte, savlaicīga nodošana, arī – nodošana vispār, kaut ar novēlošanos. Vēl tika fiksēti viņiem raksturīgie paradumi, gatavojoties pārbaudes darbam. Visi šie fiksējumi tika veikti:

- balstoties uz starpbrīžos novēroto, kad skolēni uzturas klasē un gatavojas nākamajai stundai;
- mācību stundu laikā vērojot mājas darbu atrādīšanas procesa kvalitāti (pārsvarā – attieksmi pret šo procesu): PP prezentāciju demonstrēšana, veikto pētījumu analīze, pašu izvēlēto skaņdarbu analīze, dziesmu atdziedāšana, u.c.;
- pierakstot vidusskolēnu komentārus par izpildītajiem / neizpildītajiem mājas darbiem (kas un kāpēc ir vai nav izdarīts, kad tiks nodots, utt.);
- pierakstot vidusskolēnu komentārus, saņemot pārbaudes darbu lapas un izpētot to saturu;

- vērojot vidusskolēnu individuālo iesaistīšanos un darbību grupu darbu laikā, u.c.

Ārpus mācību stundām 10. – 12. klašu skolēni tika vēroti divos pasākumos, kuru laikā veiktajās darbībās labi varēja redzēt viņiem raksturīgo mācīšanās prasmju un paradumu izpausmi:

- tematiska ekskursija uz Latvijas Nacionālo mākslas muzeju (LNMM), kuras laikā bija jāveic konkrēti uzdevumi;
- erudītu konkurss 10. – 12. klašu skolēniem “Ko tu zini par Latviju?”.

Lai labāk izprastu 10. – 12. klašu skolēnu nesekmības un kavējumu iespējamās kopsakarības, tika veikta dokumentu analīze – izskatīti mēneša vidējo sekmju un kavējumu ieraksti e-klases žurnālā laika periodā no 2018. gada marta līdz maijam un no septembra līdz novembrim.

Maģistra darba pētījuma daļā vairākkārt tika anketēti skolēni un vienreiz skolotāji. Skolēniem paredzētās anketas tika dotas ar nolūku, lai izzinātu viņu:

- labizjūtas līmeni (Skolēnu subjektīvās labizjūtas anketa) (Renshaw 2015, *Student Subjective Wellbeing Questionnaire*. <http://tylerrenshaw.com/sswq/>) (skat. 2. pielikumu);
- raksturīgos dominējošos mācīšanās stilus (VARK mācīšanās stilu noteikšanas anketa) (*VARK a guide to learning styles* 2018, <http://vark-learn.com/>) (skat. 3. pielikumu);
- raksturīgos mācīšanās paradumus (Prokrastinācijas skala) (Lay 1986, *Procrastination Scale*. <http://www.yorku.ca/rokada/psycetest/procrast.pdf>) (skat. 5. pielikumu).

Pēc izveidotās atbalsta programmas pilotēšanas vidusskolēni brīvā formā veica tās izvērtējumu – rīcības plāna un informatīvā bukleta lietderīgumu viņu mācību paradumu pilnveidē, atzīmējot arī ieteikumus atbalsta programmas uzlabošanai.

Lai izprastu skolotāju viedokli par 10. – 12. klašu skolēnu mācīšanās stiliem, arī viņi tika lūgti aizpildīt nelielu anketu. Skolotāju atbildes tika salīdzinātas ar vidusskolēnu atbildēm, izdarīti secinājumi.

Maģistra darba pētījuma daļas kontekstā tika veiktas trīs intervijas, kuru laikā noskaidrots dažādos veidos atbalsta pasākumos iesaistītu personu viedoklis:

- intervija ar projekta “PuMPuRS” ekspertu grupas pārstāvi Kristīni Jozausku par projekta darbības ietekmi uz tajā iesaistīto skolēnu labizjūtu ilgtermiņā – pozitīvu pārmaiņu veicināšanu skolēnu mācīšanās procesā, izmantojot dažādas atbalsta sniegšanas iespējas;

- intervija ar Vircavas vidusskolas 2017./2018. mācību gada absolventi Eīnu Egli par izstrādātās atbalsta programmas lietderīgumu un ietekmi uz viņas mācīšanās un laika plānošanas paradumiem;
- intervija ar neformālās izglītības treneri Laumu Ziemeļnieci par viņas pieredzi darbā ar jauniešiem veselīgas pašapziņas un mācīšanās motivācijas un stabilu mācīšanās paradumu veidošanas veicināšanas procesā.

Interviju laikā iegūtie dati tika apkopoti un izdarīti secinājumi.

2.2 Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēniem raksturīgo mācīšanās stilu un paradumu, un to ietekmes uz mācību procesu izpēte

Lai gūtu sākotnēju priekšstatu par Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēniem raksturīgajiem mācīšanās paradumiem, laika posmā no 2018. gada marta līdz maijam un no septembra līdz novembrim mūzikas un kulturoloģijas mācību stundu laikā tika veikta skolēnu novērošana.

Lai būtu vieglāk fiksēt mūzikas un kulturoloģijas mācību stundās noritējušā mācību procesa laikā novērotos 10. – 12. klašu skolēniem raksturīgos mācīšanās paradumus, tika izveidota novērojumu lapa (skat. 6. pielikumu). Tajā tika atzīmēti vērojumi par:

- skolēnu spēju pēc zvana atskanēšanas ātri sevi mobilizēt mācību stundai, sagatavojot nepieciešamos mācību līdzekļus un pēc otrā zvana atskanēšanas būt gataviem kvalitatīvi uzsākt mācību darbu;
- skolēnu spēju veikli, bez liekas kavēšanās sagatavoties paredzētās darbības uzsākšanai – skolotājas norādītā uzdevuma izpildei, pārbaudes darba pildīšanai, PP prezentācijas demonstrēšanai vai klasesbiedru darba vērtēšanai, utt.;
- skolēnu uzmanības koncentrēšanas ilgumu uzdevumu veikšanas laikā, spēju iedziļināties uzdevumu prasībās un censties tās atbilstoši izpildīt, nenovirzīt uzmanību uz blakus nodarbēm;
- mācību stundas laikā sasniegto paveikto mutisko vai rakstisko uzdevumu rezultāta kvalitāti, tai skaitā – katra skolēna individuālo aktivitāti grupu darbā, klasesbiedru iepazīstināšanu ar

patstāvīgi veiktajiem tematiskajiem pētījumiem (PP prezentācijas demonstrēšana, skaņdarba analīze, u.c.). Pārbaudes darbu rezultāti novērojumu lapā tika atzīmēti pēc to novērtēšanas;

- skolēnu spēju veikt refleksiju par mācību stundas laikā apgūto tēmu, prasmi izteikties par mācību stundas mērķa sasniegšanu, spēju izvērtēt savu mācību stundas tēmas izpratni (pārbaudes darbā – pašvērtējums) un pamatot izvērtējumu.

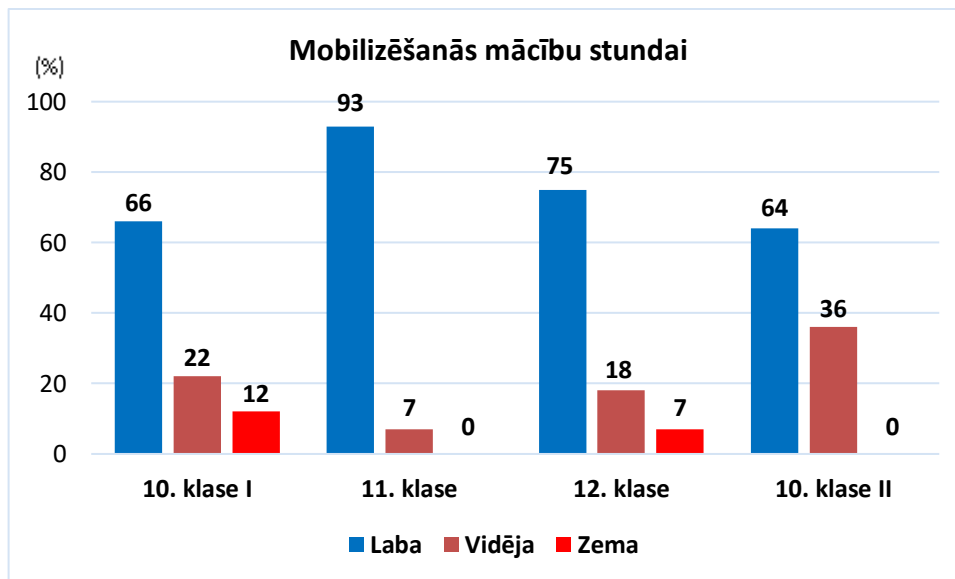
Visām novērojumu sadaļām tika izvēlēti vienādi lietotie apzīmējumi un to atšifrējumi: “L” – laba/labs; “V” – vidēja/vidējs; “Z” – zema/zems, lai lieki nesarežģītu novērojumu lapā veikto fiksējumu sistēmu.

Tā kā kopējais vidusskolēnu mācīšanās paradumu novērošanas periods ir no 2018. gada marta līdz maijam un no septembra līdz novembrim, tad divās klasēs novērojumi tika veikti atkārtoti. 2017./2018. mācību gada martā tika uzsākta 10. un 11. klases skolēnu mācīšanās paradumu vērošana un fiksēšana novērojumu lapā. Šis process tika turpināts 2018./2019. mācību gada septembrī. Iegūtie dati oktobrī rudens brīvlaikā tika salīdzināti ar iepriekšējā laika perioda novērojumiem. Maģistra darba autore secināja, ka abu novēroto periodu dati ir ļoti līdzīgi, tādēļ 2018./2019. mācību gada 11. un 12. klases skolēnu mācīšanās paradumi mācību stundu laikā turpmāk vairs netika vēroti un maģistra darbā tika izmantoti sākotnējie, no 2018. gada marta līdz maijam iegūtie 10. un 11. klases skolēnu mācīšanās paradumu novērojumu dati.

Apkopojot novērojumu lapās fiksētos datus par novērotajiem 10. – 12. klašu skolēnu mācīšanās paradumiem, maģistra darba autore ievēroja, ka gan 2017./2018. mācību gada 10. klases skolēniem (turpmāk ievietotajos attēlos – 10. klase I), kuru mācību procesā veiktās darbības tika vērotas no marta līdz maijam, gan 2018./2019. mācību gada 10. klases skolēniem (turpmāk ievietotajos attēlos – 10. klase II), kuri mācību stundu laikā tika vēroti no septembra līdz novembrim, ir diezgan līdzīga klases vidējā mobilizēšanās mācību stundai uzsākšanas paradumu tendence. 66% 2017./2018. mācību gada 10. klases skolēnu un 64% 2018./2019. mācību gada 10. klases skolēnu spēja ātri sagatavoties mācību stundai ar visiem nepieciešamajiem mācību līdzekļiem (skat. 2.2.1. att.). To 10. klašu skolēnu skaits, kuriem mobilizēšanās mācību stundai sagādāja lielākas vai mazākas grūtības, svārstījās no 34% līdz 36% (skat. 2.2.1. att.). Tātad kopumā nedaudz vairāk kā trešā daļa 10. klašu skolēnu novērotajā laika periodā nebija noskaņojušies mācību stundai.

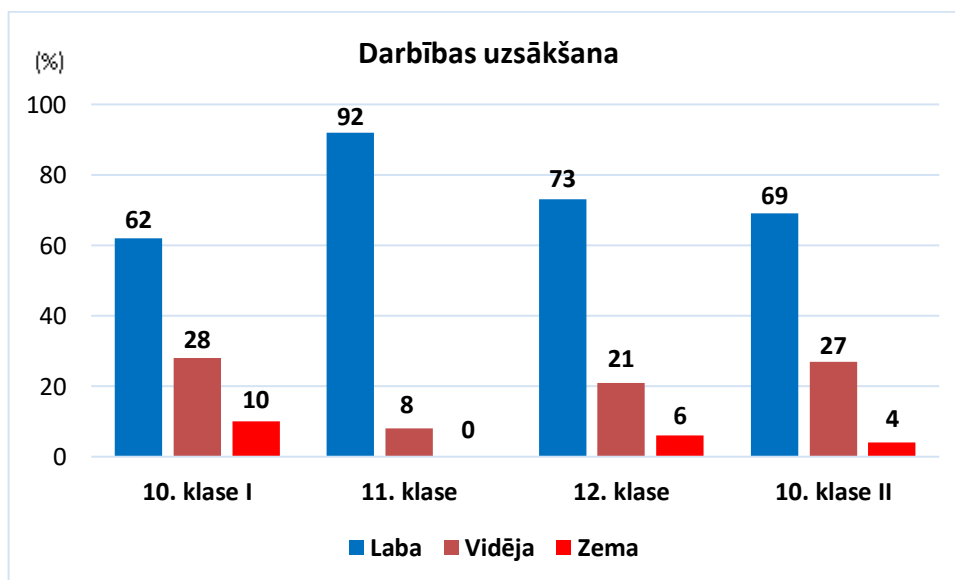
75% 2017./2018. mācību gada 12. klases skolēnu novērotajā laika periodā no marta līdz maijam spēja veikli mobilizēties mācību stundai (skat. 2.2.1. att.). 25% 12. klases skolēnu

mobilizēšanās stundai prasīja ilgāku laiku. Visātrāk mobilizēšanās mācību stundai novērotajā laika periodā no 2018. gada marta līdz maijam noritēja 11. klases skolēniem (93%) (skat. 2.2.1. att.). Tikai kā atsevišķi gadījumi tika novērota kā vidēja vērtējama mobilizēšanās mācību stundai (7%).

2.2.1. att. Vidējie 10. – 12. klašu skolēnu mobilizēšanās mācību stundai rādītāji

Savstarpēji līdzīgi, tāpat kā mobilizēšanās mācību stundai, bija arī abu novēroto 10. klašu skolēnu darbības uzsākšanas paradumu rādītāji. Attiecīgi 62% un 69% 10. klašu skolēnu viegli un bez liekiem jautājumiem spēja uzsākt norādītā uzdevuma izpildi (skat. 2.2.2. att.).

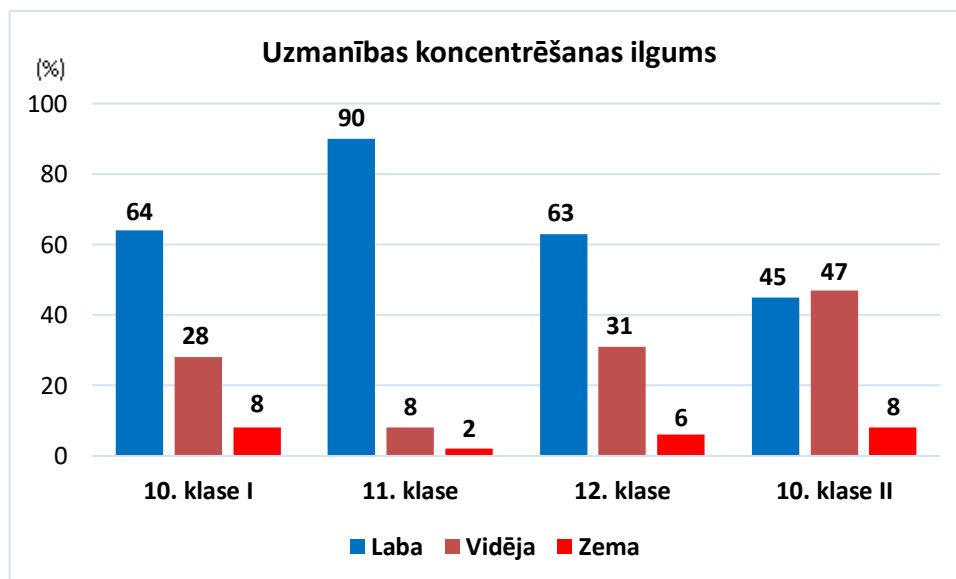
2.2.2. att. Vidējie 10. – 12. klašu skolēnu darbības uzsākšanas rādītāji

To 10. klašu skolēnu skaits, kuriem darbības uzsākšana sagādāja lielākas vai mazākas grūtības, svārstījās no 31% (10. klase II) līdz 38% (10. klase I). Pēc novērojumu lapās veiktajām atzīmēm maģistra darba autore secināja, ka pārsvarā tie bija vieni un tie paši skolēni, kuri nepaspēja savlaicīgi sagatavoties mācību stundai, kuriem bieži nebija līdzīgu visu nepieciešamo mācību līdzekļu un radās zināmas grūtības uzsākt uzdevuma izpildi. Šiem skolēniem raksturīgie mācīšanās paradumi liecināja par līdz galam nenostiprinātām vairākām vispārējām prasmēm un iemaņām. Pēc N. Loškarevas (Лощкарева, 2003) klasifikācijas tās ir mācību un organizatoriskās prasmes un iemaņas (mācību vietas organizēšana, u. c.), kas veido pamatu visai turpmākajai skolēna darbībai. Novērojumu analīze apliecināja nepieciešamību pilnveidot abu 10. klašu skolēnu mācīšanās paradumus, jo atkal rādītājos figurēja trešā daļa šo klašu skolēnu.

73% 12. klases skolēnu nekādas grūtības nesagādāja ātra sagatavošanās paredzētā uzdevuma izpildei (skat. 2.2.2. att.). 27% 12. klases skolēnu konkrētas darbības uzsākšana prasīja ilgāku laiku. Līdzīgi kā tika novērots 10. klasē, arī 12. klasē tie pārsvarā bija vieni un tie paši skolēni. Novērotājas uzmanību īpaši saistīja divi skolēni. Viens no skolēniem regulāri uz stundu ieradās ar nokavēšanos, aizbildinoties ar aizgulēšanos (12. klasei kulturoloģija bija 1. stunda). Šim skolēnam bieži nebija līdzīgu arī kāds no nepieciešamajiem mācību līdzekļiem, kā arī grūtības sagādāja jebkādas darbības uzsākšana. Otram skolēnam mobilizēšanās stundai bija atkarīga no tā brīža emocionālā noskaņojuma, bet darbības uzsākšanas procesu daļēji kavēja valodas barjera, jo iepriekš viņš bija izglītojies mazākumtautību skolā, kurā latviešu valodas prasmes bija apguvis zemā līmenī. Ar uzcītīgu mācību darbu šī skolēna latviešu valodas prasmes līdz novērotajam laika periodam jau bija ievērojami uzlabojušās, tomēr saglabājās nepieciešamība atsevišķus jēdzienus, terminus un sarežģītākus teikumus iztulkot krieviski. Pēc tam darbības uzsākšana vairs nesagādāja īpašas grūtības un skolēns centās izpildīt paredzēto uzdevumu.

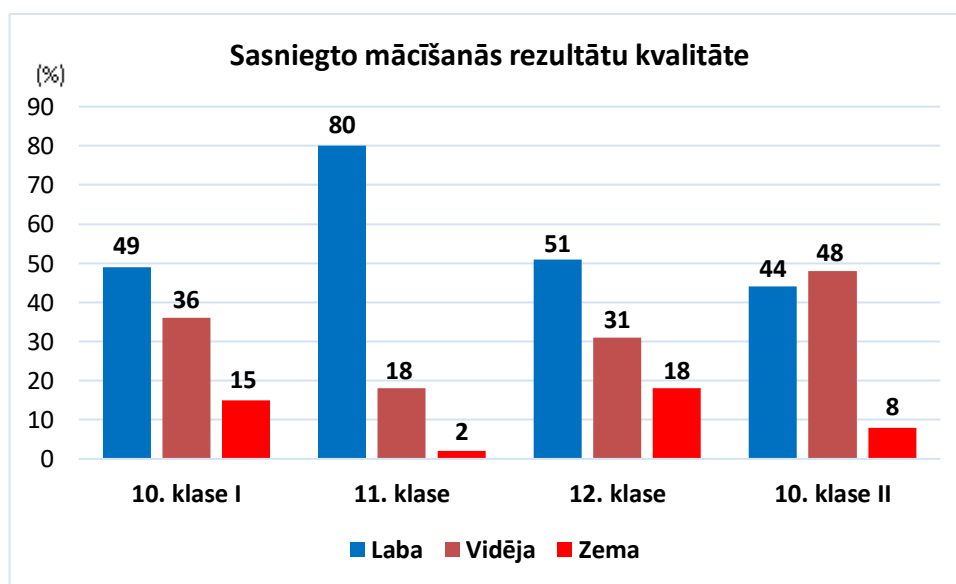
Arī darbības uzsākšana, tāpat kā mobilizēšanās mācību stundai, novērotajā laika periodā no 2018. gada marta līdz maijam visātrāk noritēja 11. klases skolēniem (92%) (skat. 2.2.2. att.). Un atkal tikai kā atsevišķi gadījumi tika novērota kā vidēja vērtējama paredzētās darbības uzsākšana (8%). Šie rādītāji šķietami liecina par ļoti labām konkrētās klases skolēnu vispārējām prasmēm un iemaņām. Tomēr viena skolēna vārds novērojumu lapās atkārtojās vairākkārt un izcēlās arī citos vērotajos parametros. Tas nozīmē, ka šim konkrētajam skolēnam nav līdz galam nostiprinātas vispārējās prasmes un iemaņas, kas ietekmē arī viņa mācīšanās paradumu veidošanos un visu mācību procesu kopumā. Tātad, pastāv nepieciešamība pēc atbalsta mācīšanās paradumu pilnveidei.

Izpētot novērojumu lapās fiksētos ierakstus par 10. – 12. klašu skolēnu uzmanības koncentrēšanas ilgumu uzdevumu veikšanas laikā, maģistra darba autore secināja, ka novērotajā laika periodā visilgāk, nenovirzot uzmanību uz blakus nodarbēm, spēja koncentrēties 11. klases skolēni (skat. 2.2.3. att.).

2.2.3. att. Vidējie 10. – 12. klašu skolēnu uzmanības koncentrēšanas ilguma rādītāji

90% 11. klases skolēnu spēja ilgstoši koncentrēties un iedziļināties veicamo uzdevumu prasībās, kā arī tās visas izpildīt. 8% skolēnu ilgstoša uzmanības koncentrēšana uzdevumu veikšanas laikā prasīja zināmu piepūli, bet 2% skolēnu radās grūtības ilgstoši koncentrēt uzmanību. Tas daļēji ietekmēja arī sasniegto mācīšanās rezultātu kvalitāti (skat. 2.2.4. att.).

2.2.4. att. Vidējie 10. – 12. klašu skolēnu sasniegto mācīšanās rezultātu rādītāji

18% 11. klases skolēnu izpildīto uzdevumu kvalitāte bija vidēja, bet 2% skolēnu – zema (skat. 2.2.4. att.). Maģistra darba autore novērojumu laikā piefiksēja, ka lielākās grūtības ilgstoši koncentrēties veicamajiem uzdevumiem un vidēja vai zema to izpildes kvalitāte visbiežāk bija vērojama tam pašam skolēnam, kam bija zināmas grūtības mobilizēties mācību stundai un uzsākt paredzēto darbību. Tas kārtējo reizi apliecināja nepieciešamību pilnveidot šī skolēna mācīšanās paradumus.

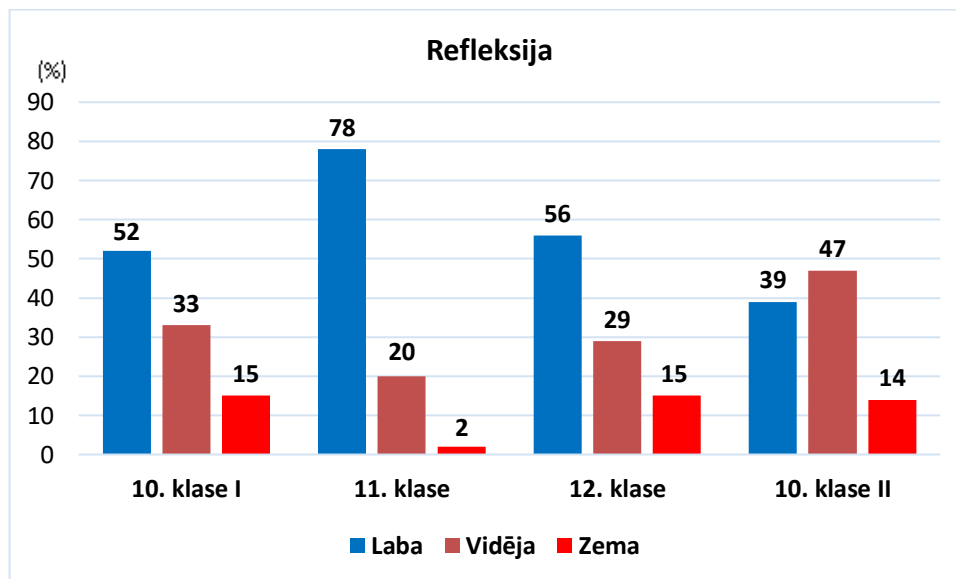
Savstarpēji diezgan līdzīgi bija 2017./2018. mācību gada 10. klases un 12. klases skolēniem novērotie un fiksētie uzmanības koncentrēšanas ilguma un uzdevumu veikšanas kvalitātes rādītāji (skat. 2.2.3. att. un 2.2.4. att.). 64% 10. klases skolēnu un 63% 12. klases skolēnu spēja ilgstoši koncentrēties veicamajiem uzdevumiem. Labu izpildīto uzdevumu rezultātu kvalitāti spēja sasniegt 49% 2017./2018. mācību gada 10. klases skolēnu un 51% 12. klases skolēnu (skat. 2.2.4. att.), tātad, apmēram puse no katras klases skolēniem. Visaugstāko rādītāju starp vidusskolas klasēm, uzrādot labu uzdevumu veikšanas kvalitāti, sasniedza 80% 11. klases skolēnu (skat. 2.2.4. att.).

Vidēji ilgi koncentrēšanos veicamajiem uzdevumiem spēja saglabāt 28% 10. klases skolēnu un 31% 12. klases skolēnu (skat. 2.2.3. att.). 36% 10. klases skolēnu un 31% 12. klases skolēnu uzrādīja vidēju izpildīto uzdevumu rezultātu kvalitāti (skat. 2.2.4. att.). Izteiktas grūtības ilgstoši koncentrēties veicamajiem uzdevumiem bija 8% 10. klases skolēnu un 6% 12. klases skolēnu. Zema izpildīto uzdevumu rezultātu kvalitāte tika novērota 15% 10. klases skolēnu un 18% 12. klases skolēnu. Arī šajās klasēs kopumā zemāki novērojumu rādītāji pārsvarā bija tiem pašiem skolēniem, kam grūtības sagādāja mobilizēšanās mācību stundai un darbības uzsākšana, apliecinot nepieciešamību pēc mācīšanās paradumu pilnveides.

2018./2019. mācību gada 10. klases skolēnu uzmanības koncentrēšanas ilguma pakāpe un izpildītajos uzdevumos sasniegto rezultātu kvalitāte novērotajā laika periodā bija viszemākā no visām vidusskolas klasēm (skat. 2.2.3. att. un 2.2.4. att.). 45% skolēnu spēja ilgstoši koncentrēties uzdevumu izpildei un 44% skolēnu bija labi sasniegto rezultātu kvalitātes rādītāji. 47% skolēnu uzmanības koncentrēšanas ilgums bija vērtējams kā vidējs, bet 8% skolēnu – zems. Arī izpildītajos uzdevumos sasniegto rezultātu kvalitātes rādītāji bija ļoti līdzīgi, jo 48% skolēnu tie bija vidēji, bet 8% skolēnu – zemi. Iegūtie dati liecināja par nepieciešamību sniegt skolēniem atbalstu mācīšanās paradumu pilnveides procesā.

Izvērtējot novērojumu lapās fiksētos ierakstus par 10. – 12. klašu skolēnu spēju veikt refleksiju par konkrētās mācību stundas laikā apgūto tēmu, prasmi izteikties par mācību stundas

sākumā izvīrītā mērķa sasniegšanu, kā arī spēju izvērtēt savu mācību stundas tēmas izpratni un pamatot izvērtējumu, maģistra darba autore secināja, ka vislabāk šajā procesā veicās 11. klases skolēniem (skat. 2.2.5. att.). 78% 11. klases skolēnu ļoti labi veica refleksiju, ar izpratni komentēja, cik labi izdevies sasniegt mācību stundas mērķi, argumentēti izvērtēja savu individuālo mācību stundas tēmas izpratni un nepieciešamos uzlabojumus. 20% skolēnu bija vidēji grūti veikt atgriezenisko saiti, bet 2% skolēnu izvērtējuma procesā iesaistījās minimāli.

2.2.5. att. Vidējie 10. – 12. klašu skolēnu refleksijas veikšanas rādītāji

56% 12. klases skolēnu veica refleksiju tikpat veiksmīgi kā lielākā daļa 11. klases skolēnu (skat. 2.2.5. att.). Šiem skolēniem nekādas grūtības nesagādāja atgriezeniskās saites veidošana. Mācību stundu noslēguma daļā viņi ikreiz darbojās ar patiesu interesi, tādējādi vēl vairāk nostiprinot jaunās zināšanas. 29% 12. klases skolēnu dažādu iemeslu dēļ refleksiju veica daļēji, bet 15% skolēnu šis process sagādāja grūtības, jo nav pietiekami nostiprinātas mācību un intelektuālās prasmes un iemaņas.

Nedaudz vairāk kā puse 2017./2018. mācību gada 10. klases skolēnu (52%), novērotajā laika periodā kopumā labi veica refleksiju (skat. 2.2.5. att.), sekmīgi izvērtēja gan mācību stundas mērķa sasniegšanu, gan savu stundā apgūtās tēmas izpratni. 33% skolēnu bija daļējas grūtības veikt refleksiju, bet 15% skolēnu tikpat kā neiesaistījās izvērtēšanas procesā. Iemesls tāds pats kā 12. klases skolēniem – vājas mācību un intelektuālās prasmes un iemaņas.

Tikai 39% 2018./2019. mācību gada 10. klases skolēnu novērotajā laika periodā spēja labi veikt refleksiju (skat. 2.2.5. att.). Ar uzvedinošu jautājumu palīdzību daļēji to veica 47% skolēnu,

bet 14% skolēnu izvērtējuma procesā iesaistījās nosacīti, īsi un bieži vien neprecīzi atbildot uz skolotājas uzdotajiem jautājumiem. Kopumā viduvēji veiktā refleksija liecināja gan par skolēnu neprasmi to veikt un nepieciešamību šo prasmi nostiprināt, gan norādīja uz citiem iespējamajiem cēloņiem un atsevišķu to izpēti ārpus maģistra darba konteksta.

Izvērtējot mācību stundu laikā fiksētos novērojumus par vidusskolēniem raksturīgajiem mācīšanās paradumiem laika periodā no 2018. gada marta līdz maijam un no septembra līdz novembrim, maģistra darba autore secināja, ka:

- tika novērota kopsakarības veidošanās starp skolēnu spēju mobilizēties mācību stundai un bez liekas kavēšanās uzsākt paredzētās darbības, kā arī starp spēju ilgstoši koncentrēt uzmanību uz veicamo darbību, sasniegto rezultātu kvalitāti un refleksijas veikšanu;
- vislabākos sasniegumus visās fiksēto novērojumu sadaļās uzrādīja 11. klases skolēni, kuru mācību stundu laikā veiktajās darbībās kopumā bija vērojams mērķtiecīgs pētnieciskas izziņas process;
- vislielākās grūtības mācību procesa norise dažādu iemeslu dēļ sagādāja 2018./2019. mācību gada 10. klases skolēniem;
- daļai skolēnu vispirms nepieciešams nostiprināt vairākas vispārējās prasmes un iemaņas (mācību un organizatoriskās prasmes un iemaņas, mācību un intelektuālās prasmes un iemaņas);
- skolēnu neprasmei veikt refleksiju iespējami gan pedagoģiska, gan psiholoģiska rakstura iemesli. Pēdējo izpēte jāveic atbilstošam speciālistam ārpus maģistra darba konteksta;
- visu vidusskolas klašu skolēniem nepieciešams atbalsts mācīšanās paradumu pilnveidei, pielāgojot to katra skolēna individuālajām vajadzībām.

10. – 12. klašu skolēniem raksturīgo mācīšanās paradumu izpausme tika vērota ne tikai mācību stundu laikā, bet arī starpbrīžos pirms tām, fiksējot šos vērojumus attiecīgās klases konkrētās mācību stundas novērojumu lapā pie komentāriem (skat. 6. pielikumu). Laika periodā no 2018. gada marta līdz maijam starpbrīžos pirms mācību stundām, kurās paredzēti pārbaudes darbi, tiem regulāri gatavojās visi 11. klases skolēni, savstarpēji pārrunājot tēmu atslēgas vārdus un citu nozīmīgu informāciju, kā arī pārlasot attiecīgo nodaļu mācību grāmatā. Līdzīgi rīkojās lielākā daļa 10. klases skolēnu. Gan 10., gan 11. klases skolēni izmantoja iespēju palūgt skolotājai izskaidrot atsevišķus sarežģītākus terminus un jēdzienus. Šī tendence abām klasēm saglabājās arī nākamajā novērojumu veikšanas periodā no septembra līdz novembrim. 12. klases

skolēni starpbrīžus pirms pārbaudes darbiem pārsvarā izmantoja savstarpējai komunikācijai par sev aktuālām, bieži ar skolu nesaistītām tēmām. Tikai viens skolēns regulāri gatavojās pārbaudes darbiem, visu uzmanību veltot attiecīgās tēmas pārlasīšanai mācību grāmatā un savos pierakstos. Dažkārt kāds no skolēniem uzdeva skolotājam pa jautājumam, lai noskaidrotu vai ir pareizi izpratis atsevišķus jēdzienus. Arī brīvo laiku pārsvarā veltot savstarpējām sarunām par dažādām ar mācību darbu nesaistītām tēmām. Uzskatāma gatavošanās pārbaudes darbiem kopumā bija vērojama tikai atsevišķos gadījumos un to ikreiz darīja daži (vieni un tie paši) skolēni. Atšķirībā no citām klasēm, 10. klases skolēni savstarpēji neapsrieda pārbaudes darbu tēmas un neuzdeva arī jautājumus skolotājam.

Novērotajā laika periodā novērojumu lapās pie komentāriem tika fiksēti arī vidusskolēnu mājas darbu veikšanas paradumi (skat. 6. pielikumu). Lielākā daļa katras novērošanas procesā iesaistītās klases skolēnu, izņemot 2017./2018. mācību gada 12. klases skolēnus, centās nodot dažādās kvalitātes pakāpēs izpildītus mājas darbus paredzētajā laikā. Izpildes kvalitāte pārsvarā bija vidēja (10. klases skolēniem) vai laba (11. klases skolēniem). Ja pārējām klasēm savlaicīgi nenodotu mājas darbu lielākoties varēja uzskatīt par izņēmumu, tad 12. klases skolēniem bija izteikta tendence novilcināt mājas darba izpildi līdz pēdējam brīdim. Rezultātā daļa skolēnu nepaspēja mājas darbu izpildīt un nodot paredzētajā laikā. Raksturīga 12. klases skolēnu tendence novērotajā laika periodā bija nevēlēšanās nodot nekvalitatīvi izpildītu mājas darbu vai iepazīstināt klases biedrus slikti veiktu patstāvīgo pētījumu. Visi mājas darbi, kaut ar novēlošanos, tomēr tika izpildīti un nodoti.

Raksturīgākā frāze, kas, saņemot pārbaudes darbu lapas un izpētot to saturu izskanēja visās klasēs, bija *kad varēs nākt pārrakstīt*. Vismazāk jautājums par pārrakstīšanas iespēju atskanēja no 11. klases skolēnu puses, jo viņi novērotajā laika periodā viscentīgāk gatavojās pārbaudes darbiem un bija pārliecināti, ka spēs tikt galā ar uzdevumiem. Visbiežāk par pārrakstīšanas iespēju interesējās abu novērošanas periodu 10. klašu skolēni. Par viņu jautājumu pamatotību un diezgan vieglprātīgo attieksmi pret pārbaudes darbu rakstīšanu liecināja novērojumu lapās fiksēto rezultātu kopumā viduvējā kvalitāte.

10. – 12. klašu skolēniem raksturīgā mācīšanās prasmju un paradumu izpausme tika vērota arī divos ārpusstundu pasākumos, kuros bija nepieciešama visu skolēnu aktīva līdzdalība. 2018. gada 27. martā skolēni devās uz Latvijas Nacionālo mākslas muzeju (LNMM) apskatīt pamatekspozīciju, apmeklēja izstādi un piedalījās tematiskā nodarbībā, kuras laikā katram no

skolēniem bija jāveic gleznas analīze un uzdevumi darba lapā. LNMM apmeklējuma laikā tika novērotas skolēnu individuālās mācīšanās prasmes un katram raksturīgie mācīšanās paradumi.

Salīdzinot muzejā novēroto ar novērojumu lapās fiksēto, maģistra darba autore secināja, ka arī ārpus skolas skolēni demonstrēja ikdienas mācību procesam līdzīgu attieksmi, ieinteresētību vai tās iztrūkumu, attiecīgi izpildot norādītos uzdevumus. Pozitīva izziņas procesa iezīme bija daudzie visu klašu skolēnu jautājumi gan gidei, gan skolotājam, vēloties izprast, kā precīzāk izpildīt uzdevumos norādītās prasības.

2. maijā skolā 10. – 12. klašu skolēniem norisinājās erudītu konkurss “Ko tu zini par Latviju?”. Atšķirībā no ekskursijas uz LNMM, kuras laikā pamatā bija vērojama skolēnu individuālā darbošanās, konkursa gaitā varēja labi novērot skolēnu savstarpējās sadarbības prasmes ierobežotā laika periodā, spēju ātri apstrādāt un grupēt piedāvāto informāciju, utt. Erudītu konkursa laikā labi varēja novērot, ka veiksmīgāk ar uzdevumiem tika galā klašu komandas ar stabilākiem mācīšanās paradumiem, jo to izpildei netika lieki tērēts laiks. 11. klases skolēni labi prata deleģēt pienākumus un mērķtiecīgi virzīja komandu pretī uzvarai. 12. klases skolēniem bija nepieciešams laiks, lai spētu sākt darboties kā vienota komanda, tomēr rezultātā viņi par 1 punktu apsteidza 11. klasi un izcīnīja 1. vietu. 10. klases skolēniem bieži grūtības sagādāja gan nepietiekamas savstarpējās sadarbības prasmes, gan nepieciešamība ātri apstrādāt informāciju un pieņemt lēmumu par pareizo atbildes variantu. Traucēja nedrošība, nepārliecinātība par sevi, neprasme ieklausīties komandas biedru viedoklī.

Sekojoši līdzīgi konkursa norisei, maģistra darba autore secināja, ka visu klašu skolēnu mācīšanās paradumos vērojamas iepriekš nepiefiksētas nianšes, ko atklāja darbošanās vienotā lielā komandā. Līdz ar to precīzāk iezīmējās katras klases skolēniem raksturīgā specifiskā tendence pēc mācīšanās paradumu pilnveidei nepieciešamā atbalsta.

Lai pārliecinātos, vai novērotajā laika periodā pastāv kādas kopsakarības starp 10. – 12. klašu skolēnu nesekmību un kavējumiem, tika veikta dokumentu analīze. Maģistra darba autore izskatīja katra novērojumu periodā iekļautā mēneša vidējo sekmju un kavējumu ierakstus e-klases žurnālā.

Visos novērojumu periodā iekļautajos mēnešos katrā no novērošanas procesā iesaistītajām klasēm, izņemot 11. klasei maiju, bija vismaz 1 nesekmīgs skolēns (skat. 2.2.1. *tabulu* un 2.2.2. *tabulu*).

2.2.1. tabula. 2017./2018. m. g. 10. – 12. klašu vidējie vērtējumi (10 ballu sistēmā) un nesekmīgie (%) novērotajā laika periodā

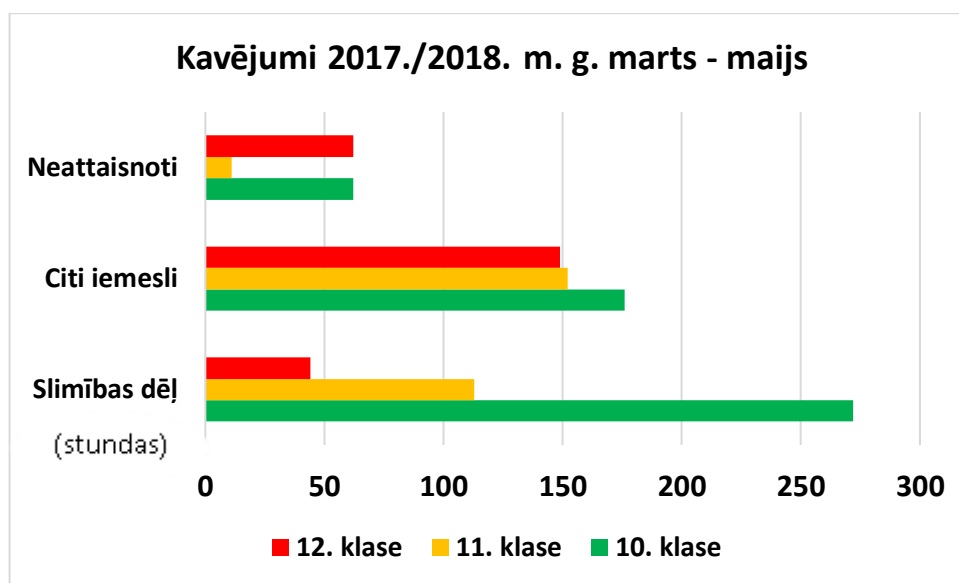
Mēnesis	Marts			Aprīlis			Maijs		
Klase	10.	11.	12.	10.	11.	12.	10.	11.	12.
Vid. vērtējums	6.25	7.23	7.06	6.08	7.51	6.73	6.02	7.27	7.06
Nesekmīgie (%)	36%	33%	20%	54%	33%	40%	54%	0%	40%

Izskatot abos novērošanas posmos e-klases žurnālā fiksētos 10. – 12. klašu skolēnu vidējos vērtējumus un nesekmīgo skolēnu kopējo skaitu katrā klasē (skat. 2.2.1. tabulu un 2.2.2. tabulu), maģistra darba autore secināja, ka procentuāli ir ļoti liels nesekmīgo skolēnu skaits, īpaši 2018./2019. mācību gada pirmajos trijos mēnešos. Jau šie skaitļi vien liecināja, ka ar vidusskolēnu attieksmi pret mācību procesu kaut kas nav kārtībā un nepieciešama pārdomāta atbalsta sniegšana. Sadarbībā ar atbalsta komandas speciālistiem, maģistra darba autore paralēli atbalsta programmas izstrādei izvērtēja, kāda veida atbalsts vēl katram no nesekmīgajiem skolēniem būtu visnepieciešamākais (psihologs, logopēds, sociālais pedagogs, u.c.).

2.2.2. tabula. 2018./2019. m. g. 10. – 12. klašu vidējie vērtējumi (10 ballu sistēmā) un nesekmīgie (%) novērotajā laika periodā

Mēnesis	Septembris			Oktobris			Novembris		
Klase	10.	11.	12.	10.	11.	12.	10.	11.	12.
Vid. vērtējums	5.64	6.21	6.65	5.77	5.91	7.16	5.82	6.40	7.02
Nesekmīgie (%)	40%	50%	50%	60%	50%	16%	50%	30%	16%

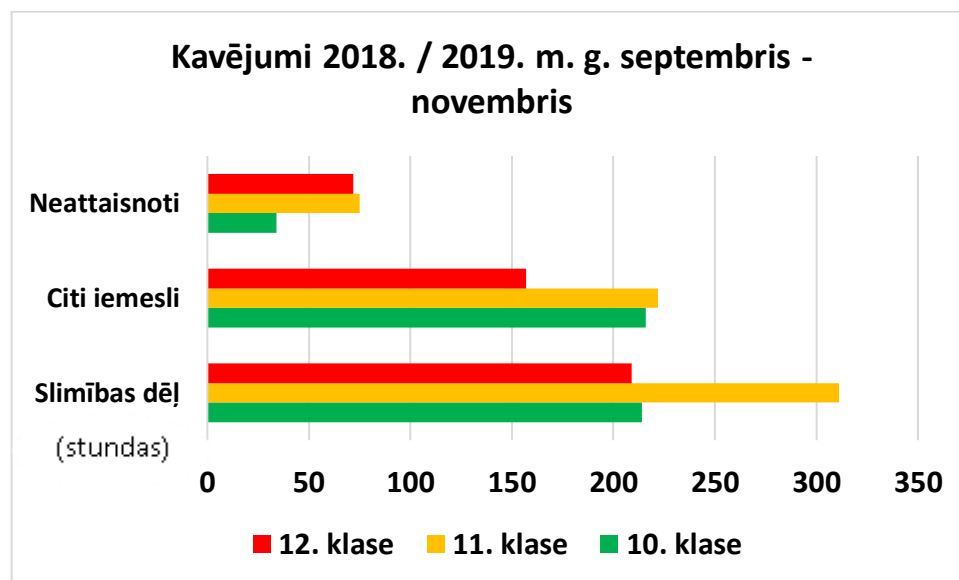
Izvērtējot 10. – 12. klašu skolēnu kavējumu kopsavilkumu par laika periodu no 2018. gada marta līdz maijam (skat. 2.2.6. att.), maģistra darba autore secināja, ka kopumā visvairāk dažādu iemeslu kavēto stundu bija 10. klases skolēniem, īpaši daudz – slimības dēļ. 11. klases skolēniem bija salīdzinoši maz neattaisnotu iemeslu dēļ kavēto stundu, toties diezgan daudz kavējumu dažādu attaisnotu iemeslu dēļ (sporta sacensības, pasākumi, konkursi, u.c.). Savukārt 12. klases skolēniem vismazāk kavējumu bija slimības dēļ, bet diezgan daudz attaisnotu un neattaisnotu iemeslu dēļ. Būdami sabiedriski aktīvi un ar plašu interešu loku, bet ar diezgan nevērīgu attieksmi pret mācību procesu, vairāki 12. klases skolēni ilgstoši īpaši nesatraucās, ja gadījās no rītiem aizgulēties un nokavēt mācību stundas. Tikai maijā, tuvojoties mācību gada noslēgumam, maģistra darba autore ievēroja, ka mācību stundas neattaisnotu iemeslu dēļ tika kavētas mazāk.

2.2.6. att. Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu kavējumu kopsavilkums par laika periodu no 2018. gada marta līdz maijam

2018./2019. mācību gada pirmajos trijos mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā mācību gada pēdējiem trīs mēnešiem, bija pieaudzis 12. klases skolēnu neattaisnoti kavēto stundu skaits. Vairāki skolēni mēģināja apvienot mācības ar darbu, bet secināja, ka to izdarīt ir ļoti grūti.

Slimības dēļ daudz kavējumu bija 11. klases skolēniem. Saglabājās iepriekšējā novērojumu periodā fiksētā ilgstoša vairāku skolēnu slimošanas tendence, kas, iespējams, saistīta ar nopietnākām viņu veselības problēmām. Šai klasei arī neattaisnotu iemeslu dēļ kavētas stundu skaits saglabājās apmēram tādā pašā līmenī kā iepriekšējā mācību gada pēdējos trīs mēnešos.

2.2.7. att. Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu kavējumu kopsavilkums par laika periodu no 2018. gada septembra līdz novembrim

Izpētot 11. klases nesekmīgo skolēnu kavējumus laika periodā no 2018. gada septembra līdz novembrim, maģistra darba autore secināja, ka tieši šiem skolēniem ir daudz visu veidu kavējumu – gan slimības dēļ, gan citu attaisnotu iemeslu dēļ, gan neattaisnoti kavētas stundas (skat. 2.2.2. tabulu). Tas apliecināja, ka pastāv zināmas kopsakarības starp skolēnu nesekmību un kavējumiem, īpaši, ja viņiem nav izveidojušies stabili mācīšanās paradumi un ir nenoturīgas laika plānošanas prasmes.

2.2.2. tabula. 2018./2019. m. g. 11. klases skolēnu kavējumi novērotajā periodā

	Septembris				Oktobris				Novembris			
Skolēns A	7	13	3	23	1	1	26	28	54	18	0	72
Skolēns B	8	7	0	15	0	4	0	4	6	7	0	13
Skolēns C	0	1	0	1	5	4	0	9	2	0	9	11
Skolēns D	0	1	0	1	0	16	0	16	0	11	0	11
Skolēns E	4	0	0	4	10	4	0	14	36	11	0	47
Skolēns F	0	11	8	19	28	0	8	36	0	7	21	28
Skolēns G	14	6	0	20	0	15	0	15	23	6	0	29
Skolēns H	0	11	0	11	6	24	0	30	25	9	0	34
Skolēns I	6	1	0	7	0	16	0	16	17	11	0	28
Skolēns J	12	0	0	12	0	2	0	2	43	0	0	43
Tabulas apzīmējumi: S – slimības dēļ; C – cits attaisnots iemesls; N – neattaisnoti; K - kopā												

Tā kā daļa skolēnu novērotajā laika periodā ar diezgan lielu kopējo kavēto stundu skaitu tomēr bija sekmīgi, maģistra darba autore pēc e-klases žurnālā un novērojumu lapās veikto ierakstu izpēti un salīdzinājuma secināja, ka viņu vidū pārsvarā ir skolēni ar stabilākiem mācīšanās paradumiem.

Izpētot klašu vidējo vērtējumu rādītājus attiecīgajā laika periodā, maģistra darba autore secināja, ka arī tie ļoti labi norāda uz katras klases vajadzībām pēc atbalsta mācīšanās un laika plānošanas prasmju pilnveidei (skat. 2.2.3. tabulu).

2.2.3. tabula 10. – 12. klašu vidējie vērtējumi (10 ballu sistēmā) novērotajā laika periodā

Klase	10.	11.	12.
Vidējais vērtējums 2018.gada martā – maijā	6.11	7.33	6.95
Vidējais vērtējums 2018.gada septembrī – novembrī	5.74	6.17	6.94

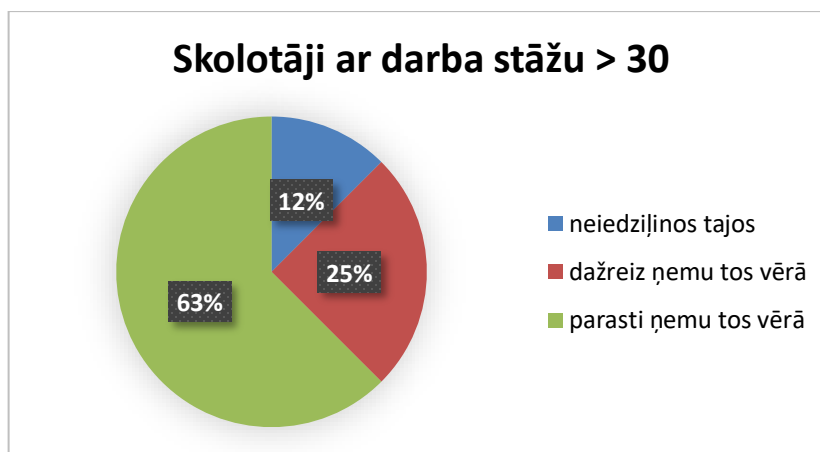
Laika periodā no 2018. gada marta līdz maijam 10. klases vidējais vērtējums bija 6,11, bet no septembra līdz novembrim, nu jau kā 11. klasei tas bija 6,17. Tas nozīmēja, ka šīs klases skolēniem nepieciešami uzlabojumi mācīšanās procesa organizēšanā, jo tikpat kā nebija vērojama izaugsme. Savukārt 11. klases vidējais vērtējums no marta līdz maijam bija 7,33, bet kā 12. klasei no septembra līdz novembrim – 6,94. Šie skaitļi apliecināja, ka arī šīs klases skolēniem nepieciešams pilnveidot savus mācīšanās paradumus un, iespējams, arī laika plānošanas prasmes, jo pēdējie rezultāti bija zemāki nekā iepriekšējā periodā. 10. klases vidējais vērtējums laika posmā no septembra līdz novembrim bija viszemākais no visiem – 5,74 (12. klasei no marta līdz maijam īsi pirms mācību gada noslēguma vidējais vērtējums bija 6,95). Šis skaitlis, kā arī novērojumu lapās fiksētie vērojumi, norādīja uz atbalsta sistēmas izveides nepieciešamību, lai sekmētu 10. klases skolēnu mācīšanās un laika plānošanas prasmju pilnveides procesu.

Lai mēģinātu rast risinājumu, kā labāk palīdzēt vidusskolēniem pilnveidot mācīšanās paradumus un laika plānošanas prasmes, maģistra darba autore vispirms vēlējās noskaidrot viņiem raksturīgās mācīšanās stratēģijas. Pieņemot, ka veidam, kā vislabāk tiek uztverta jauna informācija, ir liela nozīme sekmīgā mācību procesā, maģistra darba autore nolēma veikt Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu mācīšanās stilu izpēti. Tādēļ tika izskatīti dažādu autoru piedāvātie mācīšanās stila noteikšanas modeļi. Latvijas sabiedrībā diezgan labi zināma N. Fleminga (Fleming, 1987) VARK mācīšanās stila noteikšanas anketa jeb tā sauktais VARK modelis, kurā izdalītās četras mācīšanās pieejas – vizuālo, audiālo, lasīšanas/rakstīšanas un kinestētisko – neformālās sarunās dažkārt mēdz pieminēt arī paši vidusskolēni. Tajā pašā laikā, ja viņiem tiek uzdots jautājums par katram raksturīgākajiem mācīšanās stiliem, atbildes neskan pārliecinoši. Tās drīzāk tiek izteiktas jautājuma veidā, kā varbūtība.

Tā kā, runājot par mācīšanās stiliem, tieši N. Fleminga (Fleming, 1987) VARK modelī izdalītās mācīšanās pieejas vislabāk atpazīst arī skolēnu vecāki un skolotāji, šis modelis tika izvēlēts, lai vidusskolas klasēs veiktu anketēšanu un pēc datu apstrādes izdarītu atbilstošus secinājumus. Kā pirmie tika anketēti 14 skolotāji, lai noskaidrotu viņu viedokļus par vidusskolēniem raksturīgajiem mācīšanās stiliem. Anketēšanā piedalījās gan tie skolotāji, kuri pašlaik māca 10. – 12. klašu skolēnus, gan tie skolotāji, kuri viņus mācījuši pamatskolas posmā.

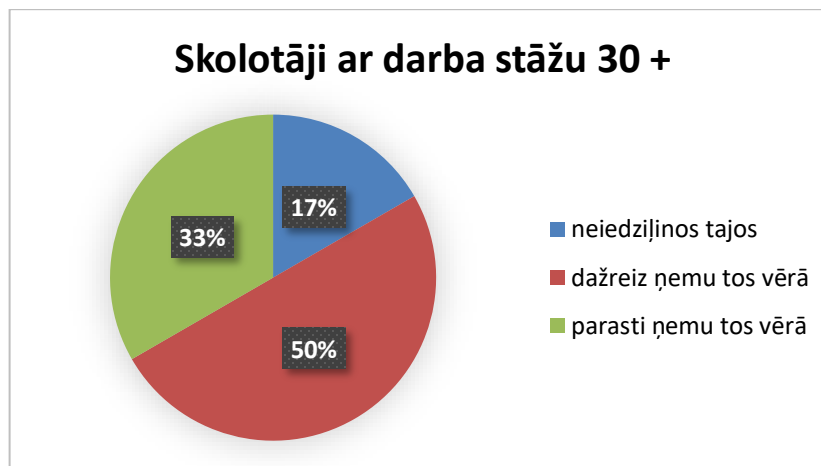
Skolotājiem tika piedāvāta anketa ar diviem jautājumiem (skat. 4. pielikumu). Pirmajā jautājumā skolotājiem tika lūgts atzīmēt, kurš no dotajiem mācīšanās stiliem, viņuprāt, ir dominējošais Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēniem. Savukārt, otrajā jautājumā

skolotājiem vajadzēja atzīmēt savu atbildes variantu, cik lielā mērā skolēnu mācīšanās stiliem ir ietekme uz viņu mācību stundu pasniegšanas veidu. Skolotājiem tika lūgts arī norādīt savu pedagoģiskā darba stāžu, lai, apkopojot datus, izdarītu secinājumus, vai dažādās vispārējās izglītības sistēmās (PSRS, Latvijas) nostrādāto gadu skaitam un uzkrātajai pieredzei ir kāda ietekme uz izteikto viedokli. Maģistra darba autore izvirzīja stereotipisku pieņēmumu, ka skolotājiem ar lielu pedagoģiskā darba stāžu un skolēnu mācīšanās pieredzi PSRS vispārējās izglītības sistēmā, varētu būt mazāka ieinteresētība iedziļināties viņu mācīšanās stilos. Pieņēmums apstiprinājās daļēji, jo no tiem sešiem anketētajiem skolotājiem, kuri nostrādājuši skolā 30 un vairāk gadus, divi skolotāji (33%) atbildēja, ka parasti ņem vērā dažādos skolēnu mācīšanās stilus, trīs skolotāji (50%) atbildēja, ka tos ņem vērā dažreiz, un viens skolotājs (17%) atbildēja, ka neiedziļinās skolēnu mācīšanās stilos un plāno stundu atbilstoši mācību tēmai (skat. 2.1. att.). Tātad 83% anketēto skolotāju ar 30 un vairāk gadus lielu pedagoģiskā darba stāžu vairāk vai mazāk, bet tomēr, plānojot savas mācību stundas, ņem vērā skolēnu mācīšanās stilu atšķirības.

2.1.att. Skolotāju atbildes par skolēnu mācīšanās stiliem, ņemot vērā darba stāžu līdz 30 gadiem

Savukārt, no tiem astoņiem skolotājiem, kuriem nav darba pieredzes PSRS izglītības sistēmā, vai tā ir minimāla, pieci skolotāji (63%) atbildēja, ka, plānojot mācību stundas, parasti ņem vērā dažādos skolēnu mācīšanās stilus, divi skolotāji (25%) atbildēja, ka dara to dažreiz, un viens skolotājs (12%) atbildēja, ka plāno stundu atbilstoši tēmai un par skolēnu mācīšanās stiliem nedomā (skat. 2.2. att.).

2.2.att. Skolotāju atbildes par skolēnu mācīšanās stiliem, ņemot vērā darba stāžu 30 un vairāk gadus

No šiem datiem var secināt, ka 88% skolotāju ar pedagoģiskā darba stāžu līdz 30 gadiem un ļoti minimālu pedagoģiskā darba pieredzi PSRS izglītības sistēmā vai bez tās vairāk vai mazāk pievērš uzmanību tam, kā skolēni vislabāk uztver jaunu informāciju.

Skolotāju atbildes uz anketas jautājumiem liecināja par to, ka neatkarīgi no pedagoģiskā darba pieredzes ilguma kādā no karjeras laikā piedzīvotajām izglītības sistēmām, lielākā daļa kaut daļēji, bet tomēr ņem vērā skolēnu mācīšanās stilu daudzveidību un savās stundās izmanto dažādas mācību metodes, lai visiem skolēniem nodrošinātu vienlīdz lielu iespēju sekmīgi uztvert jaunu informāciju un papildināt savas zināšanas.

Lai pēc N. Fleminga (Fleming, 1987) izstrādātās VARK anketas noteiktu katram raksturīgo dominējošo mācīšanās stilu, 10. – 12. klašu skolēniem bija jāatbild uz sešpadsmit jautājumiem par dažādām situācijām un savu iespējamo rīcību tajās. Uz vienu jautājumu bija iespējami vairāki atbilžu varianti (skat. 3. pielikumu).

Apkopojot iegūtos datus, pirmais pārsteidzošais un negaidītais secinājums bija tāds, ka, salīdzinot skolotāju viedokli par dominējošajiem vidusskolēnu mācīšanās stiliem ar viņu pašu sniegtajām atbildēm gan pa klasēm, gan visai vidusskolai kopā, skaidri redzama liela atšķirība. Gandrīz puse skolotāju (44%) domā, ka vidusskolēniem dominējošais ir vizuālais mācīšanās stils. Arī maģistra darba autorei sākotnēji bija tāda pārliecība. Tomēr vidusskolēnu atbildes liecināja par to, ka vizuāla informācijas uztvere kā galvenā 10. klases skolēniem ir pirmspēdējā vietā (20%), bet abām pārējām klasēm – pēdējā vietā (11. klases skolēniem – 19%, 12. klases skolēniem – 18%). Šie skaitļi pilnībā sagrauj stereotipisko pieņēmumu par vizuālā informācijas

uztveres veida dominanti, jo starpība ir ļoti liela. Šeit arī vietā jautājums – kā skolotāji izprot, kas raksturīgs vizuālajam mācīšanās stilam? Iespējams, ka daļai skolotāju ir kļūdainas priekšstats par vizuālajam mācīšanās stilam raksturīgajām iezīmēm (skat. 4. pielikumu).

Otrs tikpat pārsteidzošais secinājums radās, salīdzinot skolotāju un skolēnu atbildes par kinestētisko mācīšanās stilu. Neviens no skolotājiem (0%) šo informācijas uztveres veidu nebija atzīmējis kā svarīgu vidusskolas vecumposma skolēniem (atbildot uz anketas jautājumiem, vairāki skolotāji lūdza atgādināt, ko kinētiskais mācīšanās stils nozīmē). Savukārt, paši vidusskolēni, skatot vidēji visu vidusskolu kopā, to ierindojuši 2. vietā (28%). Kinestētiskais kā vadošais jaunas informācijas uztveres veids ir 12. klases skolēniem (33%). Uzzinot apkopoto datu rezultātus, skolotāji bija ļoti pārsteigti par šo salīdzinoši lielo skaitli, jo ikdienas mācību procesā viņi nebija ievērojuši pazīmes, ka tieši šis mācīšanās stils 12. klases skolēniem (kā klasei kopumā) ir vadošais. 10. un 11. klases skolēniem kinestētiskais mācīšanās stils līdzīgi kā visai vidusskolai vidēji kopā ierindojas 2. vietā (10. klasei – 25%, 11. klasei – 27%). Arī šie skaitļi ir pietiekami lieli un vērā ņemami, lai skolotājiem būtu vērts aizdomāties par jaunas informācijas pasniegšanas veidu savās mācību stundās (skat. 3. un 4. pielikumu).

Arī trešais secinājums ir pārdomas raisošs, jo, salīdzinot datus par audiālo mācīšanās stilu kā vadošo, vērojamas krasas atšķirības skolotāju un skolēnu viedokļos. Ja tikai 17% skolotāju uzskata, ka audiālais jaunas informācijas uztveres veids vidusskolēniem ir dominējošais, tad paši 10. – 12. klašu skolēni to ierindo 1. vietā (32%), rēķinot vidēji visas vidusskolas klases kopā. Skatoties atsevišķi pa klasēm, audiālais mācīšanās stils kā vadošais ir 10. klases skolēniem (36%). Daudz neatpaliek 11. klases skolēni (32%), kuriem arī dominē audiālais jaunas informācijas uztveres veids. Savukārt, 12. klases skolēniem audiālais mācīšanās stils ierindojas 2. vietā (27%) (skat. 3. un 4. pielikumu).

Izvērtējot apkopotos datus par lasīšanas/rakstīšanas mācīšanās stilu, maģistra darba autore secināja, ka skolotāji to ierindojuši augstākā pozīcijā, nekā skolēni. Skolotāju skatījumā lasīšanas/rakstīšanas mācīšanās stils ieņem 2. vietu (39%), bet vidusskolēniem vidēji visām klasēm kopā tam atvēlēta tikai 3. vieta (21%). Vissmagāk – 4. vietā to ierindojuši 10. klases skolēni (19%), bet 11. un 12. klases skolēni, līdzīgi kā visas vidusskolas klases vidēji kopā – 3. vietā (gan 11. klasei, gan 12. klasei – 22%) (skat. 3. un 4. pielikumu).

Izvērtējot Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu atbildes uz VARK mācīšanās stilu noteikšanas anketas jautājumiem un skolotāju atbildes uz jautājumiem par vidusskolēnu mācīšanās stiliem un mācību stundu plānošanas tendencēm, maģistra darba autore secināja, ka:

- kopaina ir daudz raibāka, nekā sākotnēji tika prognozēts, jo daudzas atbildes bija diametrāli pretējas iedomātajām (paredzētajām);
- skolotāji par konkrētajiem četriem mācīšanās stiliem kopumā ir labi informēti, vienīgi par kinestētiskā mācīšanās stila izpausmi vairākiem skolotājiem sākotnēji trūka informācijas un bija nepieciešami paskaidrojumi (viņu atbilžu izvēli tas neietekmēja);
- kaut arī skolotāju viedoklis par vidusskolēniem raksturīgajiem dominējošajiem mācīšanās stiliem radikāli atšķiras no patiesās situācijas, viņi ikdienas mācību procesā pārsvarā ņem vērā skolēnu jaunas informācijas uztveres daudzveidību un atbilstoši plāno mācību stundu saturu;
- skolotāju pedagoģiskā darba stāžam un pieredzei dažādās izglītības sistēmās nav izšķiroša nozīme izpratnē par skolēnu mācīšanās stilu dažādību un nepieciešamību ievērot katra individuālās vajadzības sekmīgā mācību procesa norisē;
- 10. – 12. klašu skolēnu mācīšanās procesā kopumā mazefektīvas ir skolotāja frontāli vadītas lekcijas tipa stundas;
- reālajā praksē maldīgs ir stereotipiskais uzskats, ka, atbilstoši vecumposma specifikai un kopējam mācību satura apjomam, vidusskolēniem pārsvarā ir izteikts lasīšanas/rakstīšanas mācīšanās stils;
- 10. – 12. klašu skolēniem kopumā dominējošo mācīšanās stilu – audiālā un kinestētiskā – specifika nosaka nepieciešamību skolotājiem mācību stundu laikā izmantot dažādas ar klausīšanos – runāšanu saistītas metodes (jautājumi – atbildes, diskusija, u.c.), kā arī veikt dažādus praktiskus vingrinājumus, izmēģinājumus, pieļaut kļūdīšanās iespējas un uzskatāmi demonstrēt to labošanas procesu, utt. Būtībā labāku mācību rezultātu sasniegšanai vidusskolēniem nepieciešama dinamiska, aktīva sadarbība gan savā starpā, gan ar mācību priekšmeta skolotāju.

Maģistra darba autore lūdza Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnus atbildēt uz Prokrastinācijas skalas (Lay, 1986) anketas jautājumiem (skat. 5. pielikumu), lai noskaidrotu viņiem raksturīgos mācīšanās un laika plānošanas paradumus un izdarītu secinājumus par vidusskolēniem raksturīgo vai neraksturīgo (atkarībā no iegūto datu rezultātiem) novilcināšanas tendenci. Balstoties uz maģistra darba autores kā mācību priekšmetu skolotājas un klases audzinātājas ikdienas mācību darba procesā izdarītajiem novērojumiem, tika izvirzīts hipotētisks pieņēmums, ka visu vidusskolas klašu skolēniem varētu būt diezgan izteikta novilcināšanas tendence.

10. – 12.klašu skolēniem bija jāizvērtē 20 Prokrastinācijas skalas apgalvojumus un ar skaitļiem no 1 – 5 jāatzīmē, cik raksturīga viņiem ir katrā apgalvojumā izteiktā darbība. Lai noteiktu skolēnu novilcināšanas tendenci, no 20 doto apgalvojumu saraksta tiek izvērtētas tikai 10 nepieciešamās atbildes (skat. 5. pielikumu).

Atbilstoši Prokrastinācijas skalas kritērijiem, kur apgalvojumos izteikto darbību tendences apzīmētas ar skaitļiem šādā secībā:

- skaitlis “1” – ārkārtīgi neraksturīga tendence,
- skaitlis “2” – mēreni neraksturīga tendence,
- skaitlis “3” – neitrāla pozīcija, tendence nav ne raksturīga, ne neraksturīga,
- skaitlis “4” – mēreni raksturīga tendence,
- skaitlis “5” – ārkārtīgi raksturīga tendence,

vidusskolēni izvērtēja savu ierasto rīcību norādītajās situācijās.

Iegūtie dati liecināja par to, ka, rēķinot vidēji, visās vidusskolas klasēs attiecībā uz dažādu mājas uzdotu uzdevumu izpildi dominē mēreni izteikta virzība uz tendenci atlikt plānoto darbību uz vēlāku laiku – Prokrastinācijas skalā uz to norāda skaitlis “3,276”. Pie tam, neviena no klasēm starp pārējām neizceļas, jo atbilžu rezultāti ir ļoti līdzīgi.

Atbildes uz apgalvojumu par uzdevumu pildīšanu tikai pirms to nodošanas liecina par svārstību starp mēreni neraksturīgu un neitrālu tendenci. Prokrastinācijas skalā uz to norāda skaitlis “2,53”. No atbildēm var secināt, ka kopumā vidusskolas klašu skolēniem nav raksturīgi mēģināt pēdējā brīdī pirms stundas ātri uzrakstīt mājas darbu. Maģistra darba autore to novērojusi arī ikdienas mācību procesā. Šie skolēni drīzāk izvēlas vispār nenodot mājas darbu, nekā nodot pavirši uzrakstītu tekstu vai vāji sagatavotu PP prezentāciju. Parasti viņi cenšas neizdarīto darbu nodot vēlāk, lai varētu izlabot žurnālā ierakstīto “nv” (nav vērtējuma). Protams, ir arī izņēmuma situācijas, kad nepieciešamības dēļ mājas darbi tiek ātri pildīti vai norakstīti. Ja pēdējā brīdī tiek pildīti mājas darba uzdevumi, tie pārsvarā saistīti ar matemātikas un fizikas tēmām. Biežāk šāda rīcība raksturīga šī mācību gada 12. klasei, par ko arī liecina viņu atbildes (Prokrastinācijas skalā – skaitlis “3”).

Izvērtējot vidusskolēnu atbildes uz apgalvojumu par vēstules nosūtīšanas novilcināšanu, iegūtie dati liecināja par mēreni neraksturīgu šādas rīcības tendenci (Prokrastinācijas skalā – skaitlis “1,93”). 12. klases skolēni, kuru atbildes (skaitlis “1,5”) svārstās starp ļoti neraksturīgu un mēreni neraksturīgu tendenci, savu izvēli vēlāk neformālā sarunā klases stundas laikā pamatoja ar to, ka viņiem vēstuļu rakstīšana vairāk asociējas ar lietišķu saraksti e-pastā, kuru nav ieteicams

novēlot. Arī 11. klases skolēnu atbilžu vidējais rezultāts ir līdzīgs (Prokrastinācijas skalā – skaitlis “1,6”). Savukārt, 10. klases skolēnu atbildes liecina par neitrālu vēstules nosūtīšanas novilcināšanas tendenci (Prokrastinācijas skalā – skaitlis “2,7”), kas varētu nozīmēt, ka viņi šai darbībai nepiešķir īpašu nozīmi.

Vidusskolēnu tendenci novilcināt laiku atklāj arī viņu attieksme pret to darbu savlaicīgu paveikšanu, kuri nav sarežģīti un prasa no vidusskolēniem vienīgi apsēšanos un to paveikšanu (Prokrastinācijas skalā – skaitlis “3,21”). Ja 10. un 12. klašu skolēniem attieksmes rādītājs skalā ir ap neitrālo (10. klasei – skaitlis “2,9”, 12.klasei – skaitlis “2,9”), tad 11. klases skolēnu vidējā atbilde atbilst skaitlim “3,9”. Tas nozīmē, ka viņiem piemīt mēreni raksturīga veicamo uzdevumu novilcināšanas tendence. Ja 11. klases skolēni nemainīs savus mācīšanās paradumus pozitīvā virzienā, tad aizvien biežāk veidosies problēmsituācijas gan mācību darbā, gan, iespējams, arī sadzīvē.

Kaut arī vidējais rādītājs Prokrastinācijas skalā uzrāda neitrālu pozīciju attiecībā uz kavēšanos pirms paredzētā darba uzsākšanas (skalā – skaitlis “2,85”), analizējot atsevišķi katras vidusskolas klases vidējo tendenci, jāsecina, ka 12. klases skolēniem tomēr vairāk nekā pārējām klasēm izteikta laika novilcināšana (skalā – skaitlis “3,166”), kas liecina par nepieciešamību pilnveidot mācīšanās paradumus.

Analizējot no vidusskolēnu atbildēm iegūtos datus, var secināt, ka kopumā, rēķinot vidēji, ne 10. klasei, ne 12. klasei nav raksturīga nepieciešamība pasteigties, lai paspētu laikā pabeigt izpildīt uzdevumu. Prokrastinācijas skalā atbilstošais skaitlis abām klasēm ir “2”. Protams, katrā no šīm klasēm ir pa kādam skolēnam, kam laiku pa laikam pietrūkst laika garāka, sarežģītāka uzdevuma izpildei, bet tā nav masveida tendence. Savukārt, 11. klases skolēnu atbilžu dati Prokrastinācijas skalā atzīmējami ar skaitli “3,3”, kas liecina par izteiktāku nepieciešamību pēc laika pagarinājuma (visām klasēm kopā vidēji mazāk – skaitlis “2,43”), jo ir vairāk skolēnu, kam iekļaušanās laikā dažādu iemeslu dēļ sagādā grūtības. Maģistra darba autore to arī novērojusi ikdienas mācību procesā.

Apkopojot atbildes jautājumā par lieku laika tērēšanu citām lietām brīdī, kad tuvojas kāda darba nodošanas termiņš, vidēji visām klasēm kopā vērojamas novilcināšanas tendences pazīmes (Prokrastinācijas skalā – skaitlis “3,3”). Izteiktāka novilcināšanas tendence redzama 11. klases (skaitlis “3,6”) un 12. klases (skaitlis “3,5”) skolēniem, kas, līdzīgi kā atbildes uz vairākiem iepriekšējiem jautājumiem, liecina par nepieciešamību pilnveidot mācīšanās paradumus. 10. klases

skolēnu uz šo jautājumu sniegtās atbildes pagaidām uzrāda neitrālu pozīciju (Prokrastinācijas skalā – skaitlis “2,8”).

Šķietami vienkāršais un ar mācību darbu nesaistītais jautājums par pēdējā brīža dāvanu iegādes paradumiem pirms dzimšanas dienas svinībām vai Ziemassvētkiem būtībā atklāj vidusskolēnu paļaušanos uz to, ka viņi paspēs izdarīt nepieciešamo un iekļauties paredzētajā laikā. Visas klases savās atbildēs uzrāda novilcināšanas tendences pazīmes (Prokrastinācijas skalā – skaitlis “3,25”). Īpaši tas raksturīgs 11. klases skolēniem (Prokrastinācijas skalā – skaitlis “3,5”). Mazāk izteikti, bet, tāpat saglabājot virzību uz novilcināšanu, iezīmējas 10. klases (skalā – skaitlis “3,1”) un 11. klases (skalā – skaitlis “3,166”) skolēnu attieksme pret uzdevumu veikšanu pēdējā brīdī. Šo klašu skolēniem būtu nepieciešams pārdomāt savas laika plānošanas prasmes.

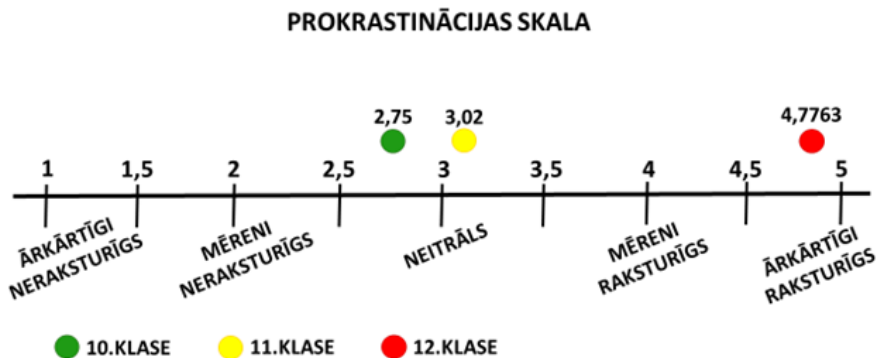
Arī vidusskolēnu atbildes uz apgalvojumu, ka pat būtiskas preces tiek pirktas pēdējā brīdī, liecina par tīšu vai netīšu laika novilcināšanu (Prokrastinācijas skalā – skaitlis “3,23”). Šeit izteiktos līderos izvirzās 12. klases skolēni (skalā – skaitlis “4”). Savukārt 11. klases skolēnu novēlošanas tendence, salīdzinot ar iepriekšējo atbilžu rezultātiem, šķietami mazinās (skalā – skaitlis “2,6”). Toties 10. klases skolēnu rīcībā saglabājas iepriekšējā virzība uz nelielu novēlošanos (skalā – skaitlis “3,1”). Šie dati apstiprina iepriekšējo secinājumu par vidusskolēnu nepieciešamību pārskatīt un uzlabot savas laika plānošanas prasmes.

Lēmumu pieņemšanas atlikšana, balstoties uz nemitīgu apgalvojumu: “Es to izdarīšu rīt”, visām klasēm kopā vidēji uzrāda neitrālu novilcināšanas tendenci (Prokrastinācijas skalā – skaitlis “2,75”). Kaut arī 10. un 11. klases skolēniem tā ir tikai nedaudz izteiktāka nekā 12. klases skolēniem (skalā – attiecīgi skaitļi “3”, “3,1” un “2,166”), turpmāk jāpievērš uzmanība šo klašu skolēnu attieksmei pret dažādu mājās uzdotu darbu izpildi laikā.

Apkopojot visus uz Prokrastinācijas skalas apgalvojumiem atzīmēto atbilžu rezultātus, no iegūtajiem datiem maģistra darba autore secināja, ka:

- vislielāko novilcināšanas tendenci vidēji uzrāda 12. klases skolēni (Prokrastinācijas skalā – skaitlis “4,7763”), kas norāda uz izteiktu mācīšanās paradumu un laika plānošanas prasmju pilnveides nepieciešamību. Šiem skolēniem, gatavojoties turpināt izglītoties kādā no Latvijas augstskolām, tas ir īpaši būtiski (skat. 2.2.1. att.).
- arī 11. klases skolēniem (rēķinot vidēji) jau vērojamas novilcināšanas tendences iezīmes (Prokrastinācijas skalā – skaitlis “3,02”), kas liecina par nepieciešamību uzsākt mācīšanās paradumu maiņas un laika plānošanas prasmju pilnveides procesu (skat. 2.2.1. att.).

- uz 10. klases skolēniem pagaidām vismazāk var attiecināt jēdzienu “novilcināšanas tendence”, jo viņu atbilžu vidējais rādītājs (Prokrastinācijas skalā – skaitlis “2,75”) šķietami norāda, ka viņiem šī problēma nav raksturīga. Tomēr atbildes uz atsevišķiem apgalvojumiem liecina par pretējo. Tas nozīmē, ka arī 10. klases skolēniem jāizvērtē savi mācīšanās paradumi un jāizdara secinājumi par nepieciešamajiem uzlabojumiem. Tāpat jārīkojas attiecībā uz laika plānošanas prasmju pilnveidi (skat. 2.2.1. att.).

2.2.1. att. 10. – 12. klašu vidējie novilcināšanas tendences rādītāji Prokrastinācijas skalā

Vircavas vidusskolā laika periodā no 2018. gada marta līdz maijam un no septembra līdz novembrim veiktajā darbības pētījumā par 10. – 12. klašu skolēniem raksturīgajiem mācīšanās paradumiem maģistra darba autore noskaidroja, ka, neatkarīgi no pedagoģiskās pieredzes un darba stāža ilguma, skolotāji ņem vērā vidusskolēnu atšķirīgos dominējošos jaunas informācijas uztveres veidus un mācību stundās izmanto dažādas mācību metodes. Līdz ar to, pašu vidusskolēnu raksturīgās mācīšanās prasmes, mācīšanās paradumi un laika plānošanas prasmes ir noteicošie mācību procesa norises kvalitātē. Skolēnu mācību procesa laikā veiktie novērojumi liecināja par pietiekami daudzu skolēnu nenostiprinātajām vispārējām mācīšanās prasmēm un iemaņām un nestabiliem mācīšanās paradumiem, kas nozīmēja nepieciešamību meklēt risinājumus situācijas uzlabošanai. Savukārt, Prokrastinācijas skalas datu analīze liecināja par to, ka visās vidusskolas klasēs vairāk vai mazāk vērojama novilcināšanas tendence, kas norāda uz nepieciešamību pilnveidot skolēnu mācīšanās paradumus un uzlabot laika plānošanas prasmes. Tādēļ atbilstoši vidusskolēnu individuālajām vajadzībām tika izstrādāta un praksē pārbaudīta atbalsta programma.

3. ATBALSTA PROGRAMMA VIDUSSKOLĒNU MĀCĪŠANĀS PARADUMU PILNVEIDEI

3.1 Atbalsta programmas vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei izstrāde un pārbaude praksē

3.1.1 Atbalsta programmas vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei izstrāde

Situācijās, kad skolēnu mācīšanās prasmes un paradumi ir nepietiekami, viņiem parasti zūd mācīšanās motivācija, veidojas nesekmība un parādās bieži, nepamatoti skolas kavējumi. No šādām situācijām skolēniem pašiem ir grūti rast izeju un viņi nereti kļūst nomākti. Šādos brīžos tiek runāts par nepieciešamā atbalsta sniegšanu, izvēloties konkrētajam skolēnam visatbilstošāko atbalsta veidu. Tā kā maģistra darba autore ir 12. klases audzinātāja, šādas situācijas ir labi pazīstamas un joprojām aktuālas. Tādēļ, izvēloties maģistra darba tēmu, tika ņemtas vērā reālas vidusskolēnu vajadzības rast risinājumu, kā atgūt prieku mācīties un, līdz ar to, uzlabot sekmes. Attiecīgi tika izvirzīts mērķis – noskaidrot, kā pilnveidot vidusskolēnu mācīšanās paradumus. Apzinoties, ka bez pašu skolēnu aktīvas iesaistīšanās sniegtais atbalsts būs mazproduktīvs, tika domāts par tādas atbalsta programmas izveidi, kurā skolēniem būtu regulāri jādarbojas pašiem.

Sākotnēji, vēl nedomājot par plašākas atbalsta programmas izveidi, maģistra darba autore atbalsta sniegšanas procesu attiecināja uz viena konkrēta skolēna vajadzībām pilnveidot mācīšanās paradumus. 2018. gada februārī tika izmēģināta individuālā rīcības plāna sastādīšana kopā ar vienu no audzināmās, toreiz – 11. klases skolēniem, lai palīdzētu viņam izkļūt no paša neprasmes organizēt savu mācību procesu radītas šķietamas bezizejas situācijas. Lai skolēnam būtu vieglāk aptvert visu nododamo mājas darbu (patstāvīgie pētījumi, PP prezentācijas u.c.) un neuzrakstīto vai slikti uzrakstīto pārbaudes darbu daudzumu, tika izveidots diezgan garš saraksts, kurā tika ierakstīti pilnīgi visi tuvāko divu nedēļu laikā ieplānotie vai nododamie darbi, tai skaitā arī parādi un individuālo konsultāciju dienas katrā mācību priekšmetā, kurā bija kaut kas nokārtojams. Pēc tam no šī saraksta tika atlasīti tuvākās nedēļas laikā par prioritāriem uzskatāmi uzdevumi. Kopīgi ar skolēnu tika izstrādāta stratēģija, kādā secībā notiks to izpilde, kādās daļās tiks sadalīti apjomīgāki mājas uzdotie un vēl nenodotie darbi (parādi), cik tiks izpildīts katru dienu, utt. Plāns tika gan ierakstīts skolēna plānotājā, kurš aizvieto dienasgrāmatu (vidusskolēniem tās vairs netiek pieprasītas), gan kopīgi detalizēti pārrunāts. Skolēnam tika dota nedēļa, lai uzsāktu praktisku rīcības plāna realizēšanu. Katru dienu kopīgi tika pārrunāts, kā norit

tā izpilde, nepieciešamības gadījumā tika ieviestas korekcijas. Pārrunas par plāna realizēšanu tika organizētas draudzīgā, neformālā gaisotnē, lai neradītu skolēnam nevajadzīgu spriedzi. Pēc pirmās nedēļas bija vērojams neliels progress, jo skolēns centās paredzētajā laikā izpildīt paša izvirzītos uzdevumus. Pirmie panākumi iepriecināja abas iesaistītās puses un kopīgi tika secināts, ka jāturpina uzsāktā darbība. Rīcības plānā tika ieviestas korekcijas, tas tika padarīts vizuāli pārskatāmāks, grafiskāks. Pamazām skolēna mācīšanās paradumi daļēji uzlabojās, bet bija skaidrs, ka nepieciešams ilgāks laika periods, lai sasniegtu ievērojamāku rezultātu.

Redzot, ka ideja par rīcības plāna sastādīšanu konkrētā skolēna vajadzībām devusi pozitīvus rezultātus, maģistra darba autore nolēma paplašināt iesaistīto skolēnu loku, attiecinot atbalsta sniegšanas iespēju uz visiem Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēniem, kam tas būtu nepieciešams. Bija skaidrs, ka ar to atbalsta piedāvājumu, kas tika izmēģināts ar 11. klases skolēnu, nopietnai atbalsta programmai būs par maz. Rezultātā tika izvirzīts pētījuma jautājums – kādi aspekti jāņem vērā, izstrādājot atbalsta programmu vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei?

Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei paredzētā atbalsta programma tika izveidota, pamatojoties uz:

- audzināmās klases skolēna vajadzībām izstrādātā rīcības plāna realizēšanas laikā gūto pieredzi;
- secinājumiem par 10. – 12. klašu skolēniem raksturīgajiem mācīšanās paradumiem un laika plānošanas prasmēm, kas radās pēc skolēnu darbības novērošanas dažādās ar mācīšanās procesu saistītās situācijās laika periodā no 2018. gada marta līdz maijam un no septembra līdz novembrim;
- dokumentu analīzi (e-klases žurnāls);
- VARK mācīšanās stilu noteikšanas anketas datiem;
- Prokrastinācijas skalas datiem;
- intervijas ar projekta “PuMPuRS” eksperti Kristīni Jozausku laikā gūtajām atziņām par atbalsta iespēju daudzveidību;
- sadarbību ar neformālās izglītības treneri Laumu Ziemeļnieci (tematiskas neformālās izglītības nodarbības 12. klases skolēniem).

Izvērtējot laika periodā no 2018. gada marta līdz maijam un no septembra līdz novembrim mācību stundu laikā un ārpus tām fiksētos novērojumus par vidusskolēniem raksturīgajiem mācīšanās paradumiem, maģistra darba autore secināja, ka aptuveni trešajai daļai skolēnu – īpaši

2018./2019. mācību gada 10. klases skolēniem, vispirms nepieciešams nostiprināt dažādas vispārējās prasmes un iemaņas. Novērotā neprasme organizēt sevi veicamajai darbībai un mērķtiecīgi koncentrēties tās izpildīšanai norādīja uz to, ka šiem skolēniem vēl jāmacās mācīties, jānostiprina nepieciešamās iemaņas (piemēram, ikreiz paņemt līdz nepieciešamos mācību līdzekļus, vispirms izlasīt uzdevuma noteikumus līdz galam, nevis uzreiz paziņot, ka neko nesaprot, utt.), lai mācību procesā šīs vienkāršās, bet būtiskās darbības tiktu veiktas automātiski un kopā ar apgūtajām zināšanām pamazām veidotos par stabilām prasmēm. Savukārt, jaunapgūtās prasmes būtu regulāri jānostiprina ikdienas mācību procesā, lai tās neaizmirstos (piemēram, regulāri kopā ar klasesbiedriem iesaistīties mācību stundas sākumā izvirzītā mērķa sasniegšanas izvērtējumā, līdz šis process vairs nesagādās grūtības).

Atbalsta programmas veidošanas procesā šie fakti bija jāņem vērā, tādēļ vispirms tika domāts par tāda rīcības plāna sastādīšanu, kurš būtu vienkāršs, labi pārskatāms, realizējams soli pa solim un noderētu skolēniem ar dažādām mācīšanās prasmju un paradumu pakāpēm. Rīcības plāna izveidošanas procesā labi noderēja 11. klases skolēna individuālajām vajadzībām izstrādātā rīcības plāna realizēšanas laikā gūtā pieredze.

Izvērtējot novērojumu lapās fiksētos rādītājus, izskatot skolēnu sekmības un kavējumu kopsakarības e-klases žurnālā, kā arī izvērtējot 10. – 12. klašu skolēnu atbildes uz Prokrastinācijas skalas jautājumiem, maģistra darba autore secināja, ka atbalsta programmā noteikti jāiekļauj sadaļa par laika plānošanu. Visspilgtāk šādu nepieciešamību apliecināja no 2018. gada marta līdz maijam 11. klases skolēnu mācību procesā novērotās darbības un viņu septembrī sniegtās atbildes uz Prokrastinācijas skalas jautājumiem. Būdami zinātkāri, sabiedriski ļoti aktīvi, šīs klases skolēni ļoti bieži nonāca situācijās, kurās labu laika plānošanas prasmju iztrūkums traucēja kvalitatīva mācību procesa norisei, radīja stresu, panikas izjūtu un virkni problēmu. Arī citu vidusskolēnu mācību procesā novērotais un viņu atbildes uz Prokrastinācijas skalas jautājumiem norādīja uz nepieciešamību pilnveidot laika plānošanas prasmes. Atbalsta programmas veidošanas procesā maģistra darba autore ņēma vērā, ka arī laika plānošanas iespējas skolēnu rīcības plānos jāattēlo vizuāli viegli pārskatāmā veidā bez sīkām detaļām, lai neradītu plāna sarežģītības iespaidu.

Veidojot atbalsta programmu vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei, maģistra darba autore ņēma vērā arī faktu, ka vidusskolēniem ir atšķirīgi mācīšanās stili un, ka ne tikai mācību stundās skolotājiem nepieciešams nodrošināt kvalitatīvu jaunu zināšanu apguves iespēju

skolēniem ar dažādiem jaunas informācijas uztveres veidiem, bet arī atbalsta programma, saglabājot tās kopējo pamatstruktūru, tomēr jāpielāgo katra skolēna individuālajām vajadzībām.

Atbalsta programmā iekļautā rīcības plāna tapšanas procesā tika ievērots “*solī pa solim*” princips un sekots līdz tam, lai plāns būtu viegli pārskatāms.

Vidusskolēnu mācīšanās paradumu un laika plānošanas prasmju pilnveidei paredzētais rīcības plāns tika veidots tabulas veidā, paredzot katrai nedēļas dienai divas sadaļas:

- 1) skolā mācību stundu un individuālo konsultāciju laikā paredzētie svarīgie uzdevumi (pārbaudes darbi, patstāvīgie pētījumi, PP prezentācijas, izlasītās grāmatas atstāsts, u. c.);
- 2) pēc mācību stundām iepļānotās darbības (pulciņu nodarbības skolā, sporta treniņi skolā vai ārpus tās, mākslas skola, kursi autoskolā, darbs, u. c.).

Kaut arī sestdienās un svētdienās nav paredzētas mācību stundas, šajās nedēļas dienās mēdz notikt konkursi, sporta sacensības un citas ar skolu saistītas un nesaistītas darbības. Šo iemeslu dēļ arī sestdiena un svētdiena tika iekļautas kopējā rīcības plāna nedēļas laikā izpildīt paredzēto uzdevumu grafikā.

Lai varētu sastādīt konkrētu rīcības plānu, skolēnam vispirms jāuzraksta viss tuvākās nedēļas laikā veicamo uzdevumu saraksts (skat. 3.1.1. tabulu). Šajā sarakstā jāiekļauj gan ar skolas mācību darbu saistītie uzdevumi, gan jebkura cita iepļānotā darbība.

3.1.1. tabula. Rīcības plāns – nedēļas svarīgāko uzdevumu saraksts (piemērs)

	Skola (mācību stundas, konsultācijas)	Pēc skolas (Pulciņi, sporta nodarbības, darbs, u.c.)
Pirmdiena	P/d vērturē, 3. nodaļa.	Autoskola, braukšana 17.00.
Otrdiena	Dzejolis literatūrā. Konsultācija bioloģijā – jāuzlabo vērtējums p/d par 2. nodaļu.	Itāļu valodas kursi “Kamenītēs” 16.00. Kulturoloģijā jāizveido PP prezentācija par rastafarismu.
...
Sestdiena	Basketbola sacensības Staļģenē, izbraukšana 9.00 (savā pieturā).	Jāpabeidz matemātikā trijstūra 3D modelis. Jāizvēlas, kuru grāmatu lasīšu atstāstīšanai.
Svētdiena	Jāapciemo vecmāmiņa, jāsanes malka nākamajai nedēļai.	Jāsāliek viss skolai, jāieliek 3D modelis!!! Brīvs vakars atpūtai

Nākamais solis ir katras dienas svarīgāko uzdevumu atlase, ievērojot principu, ka tiem ir jābūt reāli izpildāmiem. Piemēram, veicot apjomīgu un sarežģītu uzdevumu, skolēns var to sadalīt posmos un ieplānot, cik daudz katru dienu jāpadara, līdz uzdevums līdz noteiktajam termiņam būs izpildīts. Nākamais solis ir īpaši svarīgu un steidzami izpildāmu uzdevumu iezīmēšana, jeb tā sauktā nedēļas “Top 3” izveidošana. Ja skolēnam ir vairāk par trīs svarīgiem un steidzami izpildāmiem uzdevumiem, tad var veidot nedēļas “Top 5”. Šāds īss, koncentrēts saraksts palīdz skolēnam noteikt prioritātes un sekmīgāk uzsākt uzdevumu izpildi. Nākamais solis rīcības plānā ir mēneša “Top 3” vai “Top 5” noteikšana, lai redzētu, kuri uzdevumi ir vissvarīgākie ilgākā laika posmā. 12. klases skolēniem, domājot par turpmākajām izglītības un karjeras iespējām, varētu būt arī gada būtiskāko notikumu ieskicējums. Ja skolēnam, sastādot rīcības plānu, rodas laika plānošanas grūtības, viņam var noderēt labi pārskatāmas grafiskas shēmas izveide, kurā iekļautas trīs sadaļas – šonedēļ veicamie uzdevumi, šodien veicamie uzdevumi, tuvākās stundas laikā veicamie uzdevumi. Neatkarīgi no tā vai uzdevumi saistīti ar skolas mācību procesu, vai tie ir kādi citi svarīgi pienākumi, to sadalīšana pēc izpildes steidzamības pakāpes palīdz skolēnam izprast, cik daudz jāpaveic konkrētā laika periodā.

Rīcības plānu skolēns pilnībā sastāda pats. Skolēnam ar līdz galam nenostiprinātām mācīšanās prasmēm un iemaņām un nestabiliem mācīšanās paradumiem var rasties grūtības rīcības plāna izveidē. Nepieciešamības gadījumā skolotājs iesaistās tā izveidē, lai ar uzvedinošu jautājumu palīdzību virzītu mērķtiecīgu skolēna darbību uzdevumu saraksta izveidē un prioritāšu noteikšanā. Arī plāna noformējums paliek paša skolēna ziņā – ko un kādās krāsās izcelt vai pasvītrot, utt. Svarīgi, lai nedēļas uzdevumu grafiks, nedēļas un mēneša “Top 3” vai “Top 5” būtu uz vienas lapas un vizuāli labi pārskatāms, ērts ikdienas lietošanai. Tikpat svarīgi, lai skolēns izjūt skolotāja atbalstu. Pārmaiņu procesā tas viņam palīdz justies drošāk.

Paralēli rīcības plāna izveidei tika veidots arī informatīvs buklets (skat. 7. pielikumu), kurā maģistra darba autore pēc tā paša “*solī pa solim*” principa ievietoja dažādus ieteikumus, kā skolēnam rīkoties, uzsākot mācīšanās paradumu maiņas procesu un tā norises laikā.

Informatīvajā bukletā tika iekļautas sešas sadaļas. 1. sadaļā sniegti vispārīgi padomi, kā skolēnam rīkoties situācijā, kad pašam šķiet, ka vairs nespēj tikt galā ar mācību uzdevumiem. Bukletā apzināti kā pirmie ievietoti jautājumi sevis iepazīšanai, lai skolēnam būtu iespēja mazliet padomāt par sev būtiskām lietām, saistībā ar mācību procesa organizēšanu. 2. sadaļa veltīta skolēna individuālo vajadzību apzināšanai – saistībām skolā un ārpus tās, mācīšanās mērķu noteikšanai un izpratnei par veidu, kādā viņam visvieglāk mācīties. Šie jautājumi, kas paredzēti

individuālā rīcības plāna sastādīšanas procesa atvieglošanai, rosina skolēnu pārdomāt savas ikdienas vajadzības, tādējādi jau nedaudz ievirzot domas nepieciešamajā gultnē. 3. sadaļā piedāvāti padomi sekmīgākai rīcības plāna realizēšanai situācijā, kad skolēns darbojas patstāvīgi bez skolotāja vai kāda cita pieaugušā atbalsta. Šo padomu mērķis ir parādīt skolēnam, ka viņš, ja vēlas, spēj uzņemties atbildību par savu mācību procesu un, ka to nemaz nav grūti izdarīt. 4. sadaļā apkopoti padomi prioritāšu noteikšanai situācijā, kad veicamo uzdevumu ir daudz un skolēnam rodas apjukums un neziņa, kā rīkoties, ar ko sākt. Šie padomi palīdz pārvarēt panikas brīžus un iemāca skolēnu strukturēt veicamās darbības. 5. sadaļa ar nolūku veidota kā īss, koncentrēts iepriekšējo sadaļu satura svarīgāko punktu apkopojums, lai kalpotu skolēnam kā atgādinājums par būtiskākajām mācīšanās paradumu maiņas procesā veicamajām darbībām. 6. sadaļā, kas veidota kā bukleta noslēgums, iekļauti uzmundrinoši vēlējumi skolēnam, lai vairotu viņa ticību saviem spēkiem. Visi bukletā ievietotie padomi paredzēti skolēna patstāvīgas darbošanās veicināšanai. Ja rīcības plāna sastādīšanā un realizēšanā iesaistās skolēna vecāki, tad buklets kā palīgrīks var noderēt arī viņiem.

3.1.2 Atbalsta programmas vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei pilotēšana

Kā pirmie maģistra darba autores izstrādātās atbalsta programmas pilotēšanas procesu 2017./2018. mācību gada aprīļa beigās uzsāka 11. un 12. klases skolēni. 10. klases skolēni šajā procesā netika iesaistīti, jo viņu līdzdalība atbalsta programmas pilotēšanā bija paredzēta nākamā mācību gada rudenī Iemesls, kāpēc atbalsta programmas pilotēšanas procesā pirmie tika iesaistīti tieši 11. un 12. klases skolēni, bija maģistra darba autores novērotā viņu laika plānošanas prasmju zemā kvalitāte apvienojumā ar izteikti aktīvu sabiedrisko darbību.

Pilotēšanas 1. posms (izmēģinājums) ilga nepilnu mēnesi no aprīļa beigām līdz 17. maijam (Pēdējais zvans 12. klasei). Pilotēšanas procesa sākumā 11. un 12. klases skolēni vispirms tika uzaicināti iesaistīties maģistra darba autores veiktajā pētījumā par vidusskolēnu mācīšanās paradumiem un iespējām mēģināt tos pilnveidot ar izstrādātās atbalsta programmas palīdzību. Skolēni tika iepazīstināti ar atbalsta programmas piedāvājumu, izskaidrojot tās būtību un izmantošanas iespējas konkrētajā pilotēšanas laika posmā un turpmākajā dzīvē. Skolēniem ar katras darbības nepieciešamības pamatojumu tika izskaidrots, kā veidot rīcības plānu, kam tā

sastādīšanas un realizēšanas laikā vajadzētu pievērst īpašu uzmanību, kā šo rīcības plānu iespējams individualizēt, pielāgot savām vajadzībām. Lai skolēniem būtu vieglāk darboties patstāvīgi, viņiem tika piedāvāts arī maģistra darba autores izstrādātais informatīvais buklets ar tajā ievietotajiem padomiem rīcībai mācīšanās paradumu maiņas procesa laikā. Visiem skolēniem atbalsta programmas pilotēšanas procesā tika nodrošināts skolotājas atbalsts un konsultēšanās iespējas.

Atbalsta programmas pilotēšanas procesā aktīvāk un ar labākiem panākumiem iesaistījās 11. klases skolēni. Tā kā viens no skolēniem jau pirms kāda laika bija uzsācis individuāla rīcības plāna sastādīšanas izmantošanu savas mācību problēmsituācijas risināšanai un uzlabošanai, viņam šis bija loģisks iesāktā darba turpinājums. Pārējie 11. klases skolēni no sākuma atbalsta programmas pilotēšanas izmēģinājuma posmu uztvēra kā atbalstu klases audzinātājam maģistra darba pētījuma veikšanas procesā, bet drīz vien aizrāvās ar savu individuālo rīcības plānu sastādīšanu, jo, tuvojoties mācību gada noslēgumam un mēģinot uzlabot sekmes, katrs šajā darbībā saskatīja kaut ko sev noderīgu. 11. klases skolēni izmēģināja ne tikai rīcības plāna sastādīšanai piedāvātā nedēļas grafika, nedēļas un mēneša "Top 3" izveidi, bet arī grafisko laika plānošanas shēmu, kurā iekļauti paši steidzamākie nedēļas, dienas un tuvākās stundas laikā veicamie uzdevumi. Rīcības plānā iekļautā nedēļas uzdevumu grafika sastādīšana un papildināšana notika pirmdienās, klases stundu laikā. Skolēniem kopumā nebija daudz jautājumu vai neskaidrību, laika gaitā raisījās diskusijas par kādu no veicamajām darbībām, sasniegtajiem rezultātiem un turpmākajām vajadzībām.

12. klases skolēnu attieksme pret atbalsta programmas izmēģināšanas procesu pārsvarā bija vieglprātīga, kaut arī teorētiski tieši viņiem tas būtu bijis visnoderīgāk. Tikai daži skolēni atbalsta programmas pilotēšanas procesu uztvēra nopietni un adekvāti iesaistījās tā norisē, tādēļ izpalika vērā ņemami rezultāti. Lielākā daļa 12. klases skolēnu atbalsta programmas pilotēšanu uzskatīja par lieku laika izšķiešanu un nemēģināja izmantot tās sniegtās iespējas. Tā kā šis bija tikai atbalsta programmas pilotēšanas eksperimentāla izmēģinājuma variants, viņiem netika uzspiests turpināt iesaistīties pilotēšanas procesā. Līdz pilotēšanas 1. posma beigām tajā labprāt un ar interesi iesaistījās trīs 12. klases skolēni. Šie skolēni uzskatīja, ka šajā programmā ir viņiem noderīgas un izmēģināšanas vērtas lietas, piemēram laika plānošana un prioritāšu noteikšana.

Iespējams, ka tā ir tikai veiksmīga apstākļu sakritība, bet varbūt tieši ar patiesu ieinteresētību realizēto rīcības plānu ietekmē 11. klases skolēni vienīgie no vidusskolas klasēm

maijā visi bija sekmīgi. Protams, līdz semestra beigām arī pārējo vidusskolas klašu skolēni saņēma, tomēr viņiem tas prasīja lielāku piepūli un radīja stresa situācijas.

Maģistra darba autore vēlējas, lai atbalsta programmas pilotēšanas 2. posms, kura noslēgumā bija paredzēta tās lietderīguma izvērtēšana, noritētu pēc iespējas dabiskākos apstākļos. Tādēļ atbalsta programmas pilotēšanas 2. posms apzināti tika uzsākts tikai 29. oktobrī – pēc rudens brīvlaika, kad skolēni jau kādu laiku mācījušies un mācību process “uzņēmis apgrīzienus” ar visām no tā izrietošajām sekām – dažādu iemeslu dēļ neuzrakstītiem vai slikti uzrakstītiem pārbaudes darbiem, nenodotiem patstāvīgajiem pētījumiem, u. c. nenokārtotām saistībām. Atbalsta programmas pilotēšanas procesa 2. posmā, kas ilga līdz 30. novembrim, tika iesaistīti 2018./2019. mācību gada 10. un 11. klases skolēni un to turpināja darīt arī 12. klases skolēni. Atšķirībā no 2017./2018. mācību gada 12. klases, 10. un 11. klases skolēni kopumā ar interesi iesaistījās pilotēšanas procesā.

Sākumā skolēni vairāk vai mazāk, katrs pēc individuālās nepieciešamības, darbojās maģistra darba autoras vadībā – sastādīja rīcības plānus, veidoja nedēļas un mēneša “Top 3” vai “Top 5”, 12. klases skolēni veidoja arī gada laikā paredzēto īpašo notikumu sarakstu. Tā kā 12. klases skolēniem kopš atbalsta programmas pilotēšanas 1. posma jau bija zināmas iemaņas rīcības plāna izveidē, viņi pārsvarā darbojās patstāvīgi (skat. 11. pielikumu), tikai retumis uzdodot pa kādam jautājumam. Savukārt, 10. un 11. klases skolēniem rīcības plāna tapšanas procesā bija daudz jautājumu, jo viņi šādu uzdevumu veica pirmoreiz. Rīcības plānu sastādīšanas laikā 11. klases skolēni daudz sprieda par to, kāda veida ar mācību darbu nesaistītus uzdevumus vai notikumus var uzskatīt par pietiekami svarīgiem, lai tos iekļautu nedēļas un mēneša “Top 3”. Piemēram, tika diskutēts par dzimšanas dienu svinēšanas nozīmīguma pakāpi. Kopīgi ar maģistra darba autori skolēni izlēma, ka dzimšanas diena var tikt iekļauta nedēļas vai mēneša “Top 3”, it sevišķi, ja tās svinības uzskatāmas par ģimenes tradīciju ar saviem rituāliem, utt. Veidojot savus pirmos rīcības plānus, 11. klases skolēni vispār kopumā bija aktīvāki. Viņi aizrautīgi komunicēja gan savā starpā, gan dalījās pārdomās un viedokļos ar skolotāju. Arī informatīvā bukleta izpēti viņi veica līdzīgi – ar daudziem jautājumiem un komentāriem. Šāda skaļa rosīšanās viņiem tomēr netraucēja nopietni iedziļināties katram sava rīcības plāna izveidē. 10. klases skolēni savā būtībā ir atturīgāki, klusāki, noslēgtāki, tādēļ arī rīcības plānu izveides laikā viņi par neskaidrībām maz apspriedās savstarpēji, vairāk tika uzdoti jautājumi skolotājam. Tajā pašā laikā maģistra darba autore novēroja, ka arī 10. klases skolēni darbojas ar interesi, domā, pēta informatīvo bukletu, meklē tajā sev noderīgu informāciju, iedziļinās rīcības plāna izveides procesā.

Turpmāko četru atbalsta programmas pilotēšanas nedēļu laikā visiem skolēniem tika dots uzdevums darboties patstāvīgi un pārbaudīt, cik veiksmīgi viņiem izdodas realizēt pašu sastādītos rīcības plānus. Maģistra darba autore šādu stratēģiju izvēlējās apzināti, lai praksē pārbaudītu skolēnu spēju vai nespēju patstāvīgi pieņemt sev svarīgus lēmumus, kā arī katra skolēna individuālo konkrētā brīža spēju patstāvīgi mēģināt pamazām pilnveidot savus mācīšanās paradumus un laika plānošanas prasmes. Maģistra prakses laikā maģistra darba autorei ar prakses vietas mentori, projekta “PuMPuRS” ekspertu grupas pārstāvi Kristīni Jozausku, sarunās par atbalsta sniegšanu projektā iesaistītajiem skolēniem vairākkārt abpusēji izskanēja viedoklis par nepieciešamību veicināt jauniešu patstāvīgas domāšanas un pašvadītas mācīšanās procesa spējas attīstību. Arī intervijas (skat. 8. pielikumu) laikā Kristīne Jozauska (personīga komunikācija, 24. oktobris, Jozauska 2018) atzina, ka *“jaunietis (...) ir arī līdzatbildīgs (...) plāna sagatavošanā, lai viņš būtu (...) iesaistīts to lēmumu pieņemšanā, kas attiecībā uz viņa dzīvi tiek pieņemti”*. Eksperte šo atziņu attiecināja uz projektā iesaistīto skolēnu individuālo izglītības plānu (IIP) veidošanas procesu, bet tikpat būtiska un noderīga šī atziņa bija maģistra darba autores izveidotās atbalsta programmas pilotēšanas procesa kontekstā. Pārmaiņu process nevar sekmīgi noritēt, ja netiek mainīti situācijas priekšnoteikumi. Šajā gadījumā tā bija skolēnu patstāvīga darbošanās. Nepieciešamības gadījumā ikviens drīkstēja konsultēties ar maģistra darba autori. Visu atbalsta programmas pilotēšanas procesā iesaistīto klašu skolēni šo iespēju arī labprāt izmantoja. Būtiskākie pārrunātie jautājumi bija par prioritāšu noteikšanu – ko uzskatīt par galveno, kā līdzsvarot prioritātes mācību procesā un saistībās ārpus skolas. Vēl bija jautājumi par ieteicamo rīcību negaidītās situācijās, kad rodas nepieciešamība izstrādātajos plānos veikt korekcijas. Atbildes uz skolēnu jautājumiem tika meklētas kopīgu pārrunu veidā, nepasakot priekšā gatavu atbildi, bet ļaujot viņiem pašiem spriest un nonākt līdz nepieciešamajiem secinājumiem, kā rīkoties.

Atbalsta programmas pilotēšanas procesā nebija obligāts uzdevums veidot arī grafisko laika plānošanas shēmu. Skolēniem bija iespēja pašiem pieņemt lēmumu, vai viņiem tāda ir vajadzīga. Apmēram puse katras klases skolēnu izvēlējās to izmēģināt. Ja maģistra darba autore sarunu laikā ar skolēniem novēroja laika plānošanas shēmas izveides nepieciešamību, tad gan ieteica viņiem to izdarīt.

Decembra sākumā tika izvērtēts atbalsta programmas lietderīgums un izteikti priekšlikumi nepieciešamajiem uzlabojumiem. Pēc šī izvērtējuma veikšanas daļa vidusskolēnu jau pēc pašu izvēles turpināja izmantot atbalsta programmas piedāvājumu.

Atbalsta programmas pilotēšanas procesā maģistra darba autorei bija svarīgi ļaut skolēniem apzināties, ka, darbojoties soli pa solim, viņi paši spēj panākt pozitīvas pārmaiņas savās mācību procesa organizēšanas prasmēs, pamazām veidot jaunus mācīšanās paradumus un sasniegt labus mācību rezultātus. 21. gadsimtā daudz tiek lietots jēdziens “labizjūta”, attiecinot to gan uz visu sabiedrību kopumā, gan atsevišķām sabiedrības grupām. Arī skolēnu labizjūtai skolā ir liela nozīme, jo tajā tiek aizvadīta lielākā dienas daļa. Ja skolēns gūst panākumus, aug viņa pašapziņa un ceļas labizjūtas līmenis. Palīdzot skolēnam pakāpeniski gūt jaunu pozitīvu pieredzi dažādu prasmju un iemaņu nostiprināšanas procesā, priecājoties līdz ar viņu par katru sasniegumu, pat, ja tas ir šķietami neliels, ir lielākas izredzes uz panākumiem ilgtermiņā. Kad maģistra darba autore iepazīstināja maģistra prakses vietas mentori Kristīni Jozausku ar savu izstrādāto atbalsta programmu vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei un skaidroja savu redzējumu tās realizēšanas iespējās, tad abpusēji izskanēja viedoklis, ka pieaugušie nereti, labu nodomu vadīti, mēģina skolēniem sniegt atbalstu, neizprotot viņu patiesās vajadzības un atbalsta saņemšanas iespējas. Arī intervijas laikā izskanēja Kristīnes Jozauskas (personīga komunikācija, 24. oktobris, Jozauska 2018) atziņa – *“ja mēs momentā gaidām atrisinājumu (...), tad tas ir diezgan nereāli, un tas bērns to gandarījumu gandrīz vai nesaņem. Tad viņš sper soli pa solim, uzstādot tādas mazākus mērķus, viņš ātrāk saņem šo atbalstu un pats jūtas iedrošināts un, ... nu jā, tas ir ļoti atkarīgs no tā, kā mēs, pieaugušie, plānojam to atbalstu”*. Tādēļ maģistra darba autorei bija svarīgi ar savas atbalsta programmas piedāvājumu veicināt vidusskolēnos uzdrīkstēšanos vēlēties pozitīvas pārmaiņas, vairojot pārliecību par savu varēšanu, parādīt, ka arī ar šķietami nelieliem uzdevumiem, bet ar neatlaidīgu, mērķtiecīgu darbu var panākt labus rezultātus.

3.1.3 Neformālās izglītības nodarbības vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveides procesā izstrādātās atbalsta programmas pilotēšanas laikā

Lai vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei paredzētā atbalsta programma nebūtu tikai rīcības plānu rakstīšana un realizēšana, maģistra darba autore meklēja iespēju sniegt vidusskolēniem atbalstu caur neformālo izglītību. Ideja šādai atbalsta programmas paplašināšanai radās maģistra prakses laikā pēc intervijas ar prakses vietas mentori. Eksperte Kristīne Jozauska (personīga komunikācija, 24. oktobris, Jozauska 2018) atzina, ka *“tas ir atkal vēl viens tāds*

aspekts, kur tas jaunieši saņem atbalstu no citiem jauniešiem, (...) varbūt tieši jauniešu aktivitātes būs kaut kas, kas iedrošinās viņu”. Attīstot šo ideju, tika meklētas potenciālās sadarbības iespējas ar kādu no atbilstošiem speciālistiem.

Sadarbībā ar vietējās kopienas jauniešu centra vadītāju tika uzrunāta neformālās izglītības trenere Lauma Ziemeļniece. Viņa labprāt iesaistījās 12. klases skolēniem paredzētā atbalsta sniegšanas procesā ar mērķi mazināt viņos nedrošību un spriedzi, domājot par izglītības turpināšanas iespējām kādā no augstskolām un nākotnes karjeras iespējām. Paralēli tam, Laumas uzdevums bija sniegt jauniešiem atbalstu mācīšanās paradumu pilnveides procesā, izmantojot savādākas metodes nekā ierasts pedagogijā. Maģistra darba autore izveidotās atbalsta programmas pilotēšanas 2. posma norises laikā Lauma Ziemeļniece 12. klases skolēniem novadīja divas nodarbības – 15. un 22. novembrī. Katras nodarbības ilgums bija 90 minūtes.

Pēc otrās nodarbības maģistra darba autore lūdza 12. klases skolēnus, neatklājot pašu nodarbību norises detaļas, izteikt savu viedokli par to jēgpilnumu un noderīgumu katram no viņiem. Visi vienbalsīgi apgalvoja, ka viņiem ļoti patīcis nodarbību tematiskais piedāvājums un veids, kādā tās noritēja. Neformālā vide (ārpus skolas telpām), Laumas Ziemeļnieces personība un iespēja domāt un spriest mazliet citādākās kategorijās (no cita skatu punkta), nekā ierasts ikdienā, palīdzēja jauniešiem emocionāli atbrīvoties un iesaistīties treneres piedāvātajās darbībās. 12. klases skolēni labprāt dalījās pārdomās par to, ko katrs no šīm nodarbībām sev ieguvis. Viņu komentāros izskanējušās frāzes ļoti labi raksturo jauniešu tā brīža emocionālo noskaņojumu un radušās pārdomas:

- *es jutos tik viegli un brīvi, kaut arī sākumā bija mazliet bailīgi;*
- *man riktīgi patika, es par tik daudz ko aizdomājos. Pats brīnījos, cik dziļas domas nāca prātā;*
- *nezinu kāpēc, bet man visu laiku gribējās raudāt, tik daudz emociju radās;*
- *man patika tas, ka reāli lika aizdomāties par nākotni, par to, kas man jādara tagad, lai tiktu pie tā, ko vēlos sasniegt;*
- *es tā nebiju aizdomājusies, kāpēc es mācos. It kā jau zinu un saprotu, ka priekš sevis, bet Lauma tā labi salika visu pa plauktiņiem;*
- *nezinu, man vēl par to visu jāpadomā.*

Raksturojot savu izpratni par to, kā neformālās izglītības nodarbības sasaucās ar atbalsta programmas piedāvājumu vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei, 12. klases skolēni izteicās, ka trenere *“parāva vaļā slūžas”* domāšanai – ko un kāpēc vajag, ka pārmaiņas nenāk

viegli, bet ir jādara un jāsāk pašam ar savu vajadzību izzināšanu, jādarbojas pamazām nelieliem soļiem, jānotic savai varēšanai, spējai mainīt vecos paradumus.

Arī pašai neformālās izglītības treneri iepatikās darbs ar konkrētajiem jauniešiem. Viņa saskatīja viņos labu potenciālu izaugsmei, gatavību ļauties pārmaiņu procesam. Redzot, ka daļa skolēnu tik īsā laikā periodā vēl nespēja pilnībā atbrīvoties un izmantot visas nodarbības laikā sniegtās iespējas, Lauma Ziemeļniece ieplānoja turpināt sadarbību ar 12. klases skolēniem arī 2. semestrī. Iespējams, ka arī citu vidusskolas klašu skolēniem tiks piedāvātas līdzīgas nodarbības.

Savas darba metodes un nodarbību saturu neformālās izglītības trenere neatklāja, tādēļ viņa tika aicināta atbildēt uz vairākiem maģistra darba autores uzdotajiem jautājumiem kontekstā ar maģistra darba pētījumu (skat. 9. pielikumu). Lauma Ziemeļniece (personīga komunikācija, 11. decembris, Ziemeļniece 2018) uzskata, ka *“jauniešu neformālās izglītības nozīme mūsdienu sabiedrībā nozīmē atbalsīt jauniem viņa apziņā par sevi, stiprināt viņa paša virzītu mācīšanos, būt aktīvam ne tikai skolā, bet ārpus tās, dot sabiedrībai, nevis tikai ņemt no tās, mācīties kritisko domāšanu, saklausīt savu iekšējo sirdsbalsi”*. Viņas skatījumā, atšķirībā no pedagogijas, kurā galvenais akcents likts uz zināšanu došanu un saņemšanu, neformālā izglītība veicina jaunu mācīšanās paradumu veidošanās procesu caur pašu jauniešu savu vajadzību apzināšanos – kas man nepieciešams, lai mācītos, kas patīk un ko negribas darīt, utt. Lauma Ziemeļniece (personīga komunikācija, 11. decembris, Ziemeļniece 2018) uzskata, ka *“mācīšanās grūtības rodas tad, kad jauniem tiek spiests darīt to, ko viņš nemaz nevēlas”*. Viņasprāt, svarīgi, lai mācīšanās process būtu jēgpilns par tematiem vai lietām, kuras jauniem ir svarīgas šeit un tagad, tikai pēc tam var sekot pilnvērtīga iedziļināšanās konkrētā mācību priekšmeta satura apgūvē. Tikpat būtiski, viņasprāt, ir veidot mācību procesu tā, lai skolēnam pašam ir jādomā, jāanalizē, lai mācību process būtu interesants un radošs, lai tajā būtu atgriezeniskā saite ar jauniešu izteiktu viedokli par apgūto. Svarīgi, lai skolotāji ļautu jauniešiem kļūdīties, tādējādi sniedzot vērtīgu pieredzi un iespēju no kļūdām mācīties un tās labot.

Mācīšanās caur sevis iepazīšanu, sava iekšējā potenciāla attīstīšana, došana citiem, nevis tikai ņemšana – tā varētu īsumā noformulēt neformālās izglītības pamatideju par jaunu mācīšanās paradumu veicināšanu. Maģistra darba autore nepiekrīt neformālās izglītības treneri, ka pedagogijā šie jautājumi nav aktuāli, un viss balstīts tikai uz jaunu zināšanu sniegšanu. Latvijas izglītības sistēmā liela vērtība tiek piegriezta kvalitatīva mācību procesa organizēšanai, veicinot skolēnu kritiskās domāšanas un spriestspējas attīstību, mērķtiecību, radošumu un citas tikpat būtiskas prasmes. Cits jautājums – kādas metodes un paņēmieni šajā procesā tiek izmantoti, cik

efektīvs izrādījies līdzšinējais piedāvājums un ko no tā satura nepieciešams mainīt? Kopš projekta “Skola2030” darbības uzsākšanas aktualizēta kompetenču pieeja mācību saturā un tāda mācību procesa organizēšana, kas atbilst skolēnam 21. gadsimtā nepieciešamo zināšanu, prasmju un attieksmju apguvei. Jaunās vispārējās izglītības satura idejas lielā mērā sasaucas ar neformālās izglītības treneres Laumas Ziemeļnieces vīziju par sabiedrības nākamās paaudzes mācīšanās procesa vajadzībām. Tā kā būtībā atšķirība starp formālās un neformālās izglītības idejisko ievirzi nemaz nav tik liela, kā sākumā šķiet. Atšķiras pieeja un veids, kādā skolēna izglītošanas process tiek organizēts. Maģistra autore skatījumā, labas formālās un neformālās izglītības sadarbības rezultātā tiek nodrošināta harmoniskāka jauniešu personības attīstība, tiek veicināta viņu labizjūta. Piemēram, ikdienas mācību procesā liela uzmanība tiek veltīta arī kvalitatīvas atgriezeniskās saites veidošanas procesam. Tomēr, kā redzams no maģistra darba pētījuma laikā veiktās novērošanas datiem, skolēniem bieži ir grūtības izteikt viedokli par stundā apgūto, izvērtēt gan kopējo stundas sākumā izvirzītā mērķa sasniegšanu, gan novērtēt savu individuālo darbību un tēmas izpratni. Tam ir ļoti dažādi pedagoģiska un psiholoģiska rakstura iemesli. Neformālās izglītības trenere savās nodarbībās var mērķtiecīgi darboties ar jauniešiem, lai atraisītu viņos uzdrīkstēšanos paust savu viedokli, palīdzētu apzināties savas stiprās puses, utt.

Arī izveidotajā atbalsta programmā tiek runāts par skolēnu pašizziņu mācīšanās paradumu pilnveides procesā, informatīvajā bukletā vairākkārt akcentēta skolēna individuālo vajadzību apzināšanās caur sevis iepazīšanas jautājumiem. Maģistra darba autore viedoklis sakrīt ar Laumas Ziemeļnieces pārliecību, ka jauniešiem jābūt atbildīgiem par savu mācību procesu, pašiem jāvada sava mācīšanās, nevis tikai jāgaida skolotāja vai trenera norādījumi. Tas ir arī viens no izveidotās atbalsta programmas realizēšanas priekšnoteikumiem – skolēna paša iniciatīva, savu stipro pušu apzināšanās, iekšēja motivācija vēlēties pārmaiņas un tiekties pēc tām, nebaidoties no jauniem izaicinājumiem.

3.2 Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu un absolventu viedoklis par izstrādāto atbalsta programmu

Maģistra darba autore izstrādātās atbalsta programmas pilotēšanas procesa noslēgumā 10. – 12. klašu skolēni veica tās izvērtējumu un izteica priekšlikumus, ko varētu uzlabot. 23 no 26

vidusskolēniem, kuri piedalījās atbalsta programmas pilotēšanā un izvērtēšanā, šo procesu uztvēra nopietni, bet trīs izvēlējās savu viedokli nepaust. 12. klases skolēnu izvērtējums un priekšlikumi bija konstruktīvi, balstīti uz pašu pieredzi (skat. 12. pielikumu). 10. un 11. klases skolēnu sniegtais atbalsta programmas lietderīguma izvērtējums bija ļoti atšķirīgs. Visi skolēni centās izvērtējumu veikt lietišķi un pārdomāti. Diviem skolēniem informatīvā bukleta izvērtējums tika balstīts uz pašu izjūtām un emocijām plānu sastādīšanas un realizēšanas laikā, un spriedumi šķita mazliet bērnišķīgi. Tomēr katrs izteiktais viedoklis bija ar savu loģisku pamatojumu un kopumā ļāva maģistra darba autorei izprast, kādas izmaiņas notikušas skolēnu domāšanā un mācību procesa uztverē, kas mainījies viņu mācīšanās paradumos un laika plānošanas prasmēs. Tikpat būtiski bija saprast, kas, pēc skolēnu domām, piedāvātajā atbalsta programmā būtu jāmaina vai jāuzlabo, lai mācīšanās paradumu pilnveides process noritētu vēl sekmīgāk.

Skolēnu paustie viedokļi maģistra darbā ievietoti, nemainot to stilistisko un gramatisko izteiksmes formu. Tie viedokļi, kuri bija ļoti līdzīgi, darbā otrreiz atkārtoti netika ievietoti.

10. – 12. klašu skolēnu viedoklis par atbalsta programmas rīcības plānu veidošanu:

Pozitīvs vērtējums	Pozitīvs attīstošs vērtējums	Negatīvs vērtējums
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Manuprāt, šis plāns ir noderīgs, jo var savus darbus konkrēti salikt pa dienām.</i> • <i>Plāns ir labs, tas man palīdz atzīmēt, ko esmu izdarījis, ko neesmu izdarījis.</i> • <i>Man patīk tas plāns, kurā rakstu dienas un tuvākās stundas svarīgākos darbus.</i> • <i>Plāns man kalpo kā atgādinājums par to, kas jā dara.</i> • <i>Vizuāli attēlot plānus ir noderīgi, tas palīdz.</i> • <i>Plāns palīdz sakārtot visas vajadzīgās lietas pa plauktiņiem un vieglāk izpildīt visu vajadzīgo.</i> • <i>Ir lietderīgs, jo es neko neaizmirstu un tad ir vieglāk pa dienu orientēties.</i> • <i>Bija labi, ka ar mums vēl papildus</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Man plāns palīdz, jo ir pārskatāms un es redzu, kas man ir vissvarīgākie darbi.</i> • <i>Atbalstu dienas plāna un mēneša "Top 3" sastādīšanu, jo šis ir veids kā tikt galā ar veiksmīgi vai neveiksmīgi ielānotajiem darbiem.</i> • <i>Rakstot plānu, sapratu, ka man trūkst brīvā laika priekš sevis. Agrāk par to nebiju domājis.</i> • <i>Plāns ir labs. Tas palīdz neaizmirst lietas, kas patiesībā tev var būt svarīgas. Uzskatu, ka ir labi izvirzīt savas</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Man nepatīk, ka ir plāns visai nedēļai.</i> • <i>Man šis plāns nemaz tik ļoti nepalīdz, jo mēdz būt tā, ka es to neņemu vērā, zinot, ka darbi neiet tik ātri.</i>

<p><i>strādāja trenere – tas plānu padarīja efektīvāku.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>• Viss ir viegli pārskatāms, tas palīdz saplānot savu dienu.</i> <i>• Šāds plānošanas veids palīdz koncentrēties uz lietām, kuras ir svarīgās un kuru izpilde mums kā vidusskolēniem ir obligāta.</i> <i>• Jā, protams, plāns ir noderīgs, varu atrast prioritātes un tās izdarīt vispirms, taču tas nemaina faktu, ka arī mazāk svarīgie darbi kādreiz būs jāpaveic. Tāpēc es cenšos darbus darīt tādā secībā, kādā tie pierakstīti.</i> <i>• Jā, protams, plāns ir noderīgs, varu atrast prioritātes un tās izdarīt vispirms, taču tas nemaina faktu, ka arī mazāk svarīgie darbi kādreiz būs jāpaveic. Tāpēc es cenšos darbus darīt tādā secībā, kādā tie pierakstīti.</i> <i>• Man kā dienu neplānotājam reizēm šāds plāns noderētu, jo ar tā palīdzību netiek aizmirsta neviena svarīga darbība.</i> 	<p><i>nedēļas un mēneša prioritātes, jo tam tad var pievērsties vairāk nekā pārējām nodarbībām.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>• Manuprāt, šāds plāns ir ļoti noderīgs, it īpaši, kad ir semestra noslēgums vai ir daudz kas jāpaspēj izdarīt.</i> 	
--	--	--

Maģistra darba autore no 10. – 12. klašu skolēnu veiktā pašu sastādīto rīcības plānu izvērtējuma secināja, ka gandrīz visi skolēni to veidošanu atzinuši par noderīgu ikdienas mācību procesa sekmīgākā norisē. No skolēnu teiktā izriet, ka plāni palīdz atcerēties svarīgākos darbus, tajos pārskatāmi redzams padarītais un nepadarītais, tie kalpo kā atgādinājums par vēl veicamajiem uzdevumiem, plānu sastādīšana palīdz izdarīt secinājumus par saviem paradumiem, īpaši – attiecībā uz brīvā laika plānošanu, palīdz sakārtot veicamās darbības svarīguma secībā, palīdz orientēties darāmajā.

10. – 12. klašu skolēnu ieteikumi atbalsta programmas rīcības plānu veidošanas uzlabošanai:

- Man vieglāk būtu sastādīt plānu tikai vienai dienai nevis nedēļai, jo tad, kad uzrodas kaut kas jauns un tieši tas izrādās svarīgākais, es vairs neizdaru to, ko iepriekš biju plānojis.*

- *Man patiktu arī dienas “Top 3”. Dienas plānam jābūt hierarhētam – ko es gribu paspēt, no svarīgākā līdz mazsvarīgajam. Tad censtos vismaz “Top 3” obligāti izpildīt. Ja paliek laiks, jāskatās pēc pašsajūtas. Dienā jāvelta laiku arī pastaigai ārā.*

No vidusskolēnu ieteikumiem atbalsta programmas rīcības plānu veidošanas uzlabošanai maģistra darba autore secināja, ka atsevišķi skolēni jūtas drošāk, izvirzot īsākam laika periodam paredzētus uzdevumus. Bažas par spēju izpildīt paša sastādīto nedēļas plānu norāda uz konkrētā skolēna pagaidām vēl nepietiekamo izpratni par rīcības plāna iespējamo elastīgumu, jo katrs to veido un papildina atbilstoši savām individuālajām vajadzībām, skolēns nav iedziļinājies sniegtajos padomos, jo tur par to ir rakstīts.

Ieteikums veidot arī dienas “Top 3” noteikti varētu būt noderīgs, īpaši skolēniem, kuri neveido laika plānošanas grafiku ar nedēļas, dienas un tuvākās stundas laikā veicamajiem steidzamākajiem darbiem. To kā papildpunktu varētu iekļaut informatīvā bukleta 4. sadaļā, kura veltīta prioritāšu noteikšanai.

10. – 12. klašu skolēnu viedoklis par informatīvo bukletu:

Pozitīvs vērtējums	Pozitīvs attīstošs vērtējums	Negatīvs vērtējums
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Buklets ir ļoti noderīgs, jo liek izveidot pārskatāmu plānu, kurā ietilpst pats svarīgākais.</i> • <i>Ja nav nekādas līdz šim izveidotas shēmas pašam individuāli, tad palīdz.</i> • <i>Tas palīdz izvirzīt prioritātes un iepazīt sevi.</i> • <i>Diezgan noderīgs! Tas palīdz sastādīt laikus. Tur jau priekšā rakstīts, kas kā jādara.</i> • <i>Noderīgi ir “Plāns – ko un kā darīšu” iekļautie punkti: Kādi ir mani mācīšanās mērķi? un Kā es vislabāk mācos?</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Bukleta padomi palīdz aprēķināt savu laiku un ir ļoti motivējoši.</i> • <i>Ir noderīgi, jo palīdz saprast, kā visu sakārtot un ko izdarīt labāk. Tas vajadzīgs, jo tas palīdz, ja ir nogurums un nespēks, palīdz saprast, ko darīt un kā pareizāk.</i> • <i>Padomi ir visai lietderīgi, jo palīdz man izvērtēt mācību plānu, kādā veidā es to daru. Mūzika man palīdz aizmirst par bēdām, bet gan domāt par mācībām. Cenšos vismaz tagad pilnībā būt sekmīgai un daru to ar visiem saviem spēkiem. Man būtu vajadzīgs dažreiz šis buklets reizēs, kad esmu dusmīga un nekas nenāk galvā. Tas man ļoti noderētu.</i> • <i>Padomi ir noderīgi. Es domāju, ka mēģinot tos realizēt ilgākā laikā,</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Neviens buklets vai raksts nepalīdz, darbojos uz savām izjūtām un savu prātu.</i>

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Bukleta padomi palīdz sakārtot manu haosu.</i> • <i>Ļoti noderīgs padoms par laiku atpūtai, jo man parasti nepietiek tam laika.</i> • <i>Labs sekmīgākai rīcības plāna realizēšanai, man palīdz.</i> • <i>Manuprāt, viss ir labi. Tie jautājumi ļauj padomāt, kas tev ir jādara, kas tev nav izdarīts.</i> 	<p><i>rezultāti būs sekmīgi ne tikai skolā, bet arī ikdienas dzīvē mājās. Manuprāt, tie veicina lielāku atbildību manī.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Labi noder daļa par prioritātēm, jo palīdz. Izpalīdz arī tā daļa, kur rakstīts kā rīkoties, ja tev šķiet, ka vairs netiec galā ar mācību uzdevumiem. Man vajag tādu bukletīņu, jo viņš var palīdzēt man dzīvē.</i> • <i>Visi padomi ir noderīgi. Patika atgādinājums par atpūtas pauzēm. Reizēm smadzenes it kā atsakās kaut ko darīt, tad vajag atpūsties. Jādara tā, lai no stresa stāvokļa cilvēks pāriet prieka stāvoklī.</i> 	
--	---	--

Jau atbalsta programmas pilotēšanas procesā maģistra darba autore ievēroja, ka vidusskolēni ar interesi pēta informatīvā bukleta saturu. Izvērtējot šo bukletu, pārsvarā bija pozitīvas atsauksmes. Vidusskolēni atzina, ka informatīvajā bukletā iekļautie jautājumi un sniegtie padomi palīdz iepazīt sevi, izvirzīt prioritātes, plānot savu laiku un paredzēt arī atpūtas brīžus. Savukārt, noguruma un apjukuma brīžos šie padomi palīdz organizēt un strukturēt turpmāko darbību. Pēc viņu domām, sniegtie padomi palīdz izveidot un pārskatīt savu rīcības plānu.

Izvērtējuma procesā daļa skolēnu informatīvajos bukletos atzīmēja, viņuprāt, noderīgākos un interesantākos padomus. Vislielāko skolēnu uzmanību saistīja sevis un savu mācīšanās vajadzību izzināšanas jautājumi, ieteikumi atpūtas paužu plānošanai, dienas laikā paveicamo uzdevumu skaita optimizēšanai un prioritāšu noteikšanai. Fakts, ka daudzi skolēni par to aizdomājušies un mēģina rast atbildes un iespējamus risinājumus, liecināja par viņu ieinteresētību un centieniem pilnveidot savus mācīšanās paradumus. Apmēram trešā daļa vidusskolēnu jau atbalsta programmas pilotēšanas procesā izteicās, ka vēlas informatīvo bukletu lietot ikdienā, bet vairāki tam pietiecās vēlāk.

Tā kā 10. – 12. klašu skolēni kopumā atzinīgi vērtēja informatīvajā bukletā iekļauto padomu praktisko noderīgumu viņu ikdienā veicamo mācību darbību plānošanā un strukturēšanā, tad maģistra darba autore secināja, ka arī šī atbalsta programmas daļa vērtējama kā pietiekami efektīva vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveides procesa veicināšanā.

10. – 12. klašu skolēnu ieteikumi informatīvā bukleta satura uzlabošanai:

- *Ieteiktu pievienot informāciju par to, ka, ja lieta ir izdarīta, tad to var izsvītrot no saraksta, jo man pašai, kad izveidoju šāda tipa plānus, to patīk izdarīt vislabāk. Liek justies, ka es varu visu paspēt izdarīt un rodas prieks par sevi!*
- *Vajadzētu tajā pieminēt, ka paveikto darbu atķeksēšana rada stimulu paveikt vēl ko. Parasti pie katra uzdevuma ievielku □, kad tas padarīts, pievienoju arī √. Tie 15 minūšu atpūtas brīži var ievilkties, krietni ievilkties. Varbūt labāk sistēma – izdaru, tad drīkstu noskatīties seriāla sērju, aiziet uzēst kaut ko.*
- *Man nepatīk tā daļa “Plāns – ko un kā darīšu”, jo tur par daudz jautājumu, uz ko jāatbild. Man vajadzētu mazāk jautājumu.*
- *Vēl varētu pielikt atsevišķu punktu, ka savas problēmas ir ar kādu jāizrunā.*

Viens no vidusskolēnu izteiktajiem priekšlikumiem informatīvā bukleta satura uzlabošanai balstīts uz jaunieša emocionālo reakciju un norādīja, ka varbūt viņš nav līdz galam izpratis sadaļas “Plāns – ko un kā darīšu” būtību. Tomēr, ņemot vērā, ka šādam izteikumam noteikti ir savs loģisks pamatojums, maģistra darba autore ar skolēnu individuāli pārrunāja, kas konkrētā padoma saturā viņam šķitis pārāk sarežģīts. Izrādījās, ka viņš tiešām sākotnēji nav izpratis šīs sadaļas būtību. Šis piemērs uzskatāmi liecina par to, ka viena vecuma skolēniem var būt ļoti atšķirīga informācijas uztvere un interpretācija, tādēļ skolotājam jābūt vērīgam un vajadzības gadījumā jāsniedz nepieciešamais atbalsts.

Kaut arī informatīvā bukleta 1. sadaļā kā 6. punkts ir ievietots aicinājums nepalikt vienam ar savu problēmu un komunikācijā ar citiem cilvēkiem saņemt no viņiem atbalstu, kādam no jauniešiem bijusi individuāla vajadzība pēc konkrētāk paustas informācijas. Šis ir vērā ņemams 1. sadaļas papildinājuma ieteikums, jo var noderēt arī citiem skolēniem.

Viskonstruktīvākie priekšlikumi bija 12. klases skolēniem, kuru ieteikumi informatīvā bukleta satura uzlabošanai vērtējami kā loģiski pamatoti un vērā ņemami, jo ir pašu ikdienas mācību procesā praktiski pārbaudīti. Šie ieteikumi ievietojami 3. sadaļā pie padomiem sekmīgākai rīcības plāna realizēšanai.

Izvērtējot izstrādātās atbasta programmas efektivitāti, maģistra darba autorei bija svarīgs arī to 12. klases skolēnu viedoklis, kuri piedalījās tās pilotēšanas 1. posmā 2017./2018. mācību gada

aprīlī un maijā. Izteikt savu viedokli par izmēģināto atbalsta pasākumu lietderīgumu tika lūgts Elīnai Eglei (skat. 10. pielikumu), kura uzsākusi studijas vienā no Latvijas augstskolām. Elīna Egle (personīga komunikācija, 20. novembris, Egle 2018) uzskata, ka *“šāds plāns atviegloja pēdējās divas, trīs nedēļas pirms semestra noslēguma, jo tieši šis laiks vienmēr bijis vissaspringtākais”*. Jauniete atzīst, ka viņai un klasesbiedriem 12. klasē grūtības sagādāja prioritāšu noteikšana, laika plānošana un laicīga darbu nodošana, jo interesantākas šķita ārpusstundu darbības. Līdz ar to, piedāvātie padomi rīcības plāna veidošanai toreiz gandrīz nevienam nelikās vērā ņemami. Tomēr, viņasprāt, ja atbalsta programma būtu piedāvāta agrāk un iestrādātos ilgākā laika periodā, tad atvieglotu ikdienu. Elīna Egle (personīga komunikācija, 20. novembris, Egle 2018) uzskata, ka *“mācību laika izvēlei ir ļoti liela nozīme”*. Jaunieši nemēdz bieži runāt par labizjūtu, tomēr Elīnas teiktais, ka skolā jaunāko klašu skolēnu radītā trokšņa dēļ bieži jutusies nogurusi un labprāt mācībām izmantojusi agrus rītus, kad skolā vēl ir klusāks, apliecina fiziskās un emocionālās vides nozīmīgumu sekmīgā mācīšanās procesa norisē. Maģistra darba autore arī no citiem vecāko klašu skolēniem ir dzirdējusi līdzīgus izteikumus. Šo tēmu varētu izvērst atsevišķā pētījumā.

Izvērtējot informatīvā bukleta satura nozīmi savu mācīšanās paradumu pilnveides procesā, Elīna Egle (personīga komunikācija, 20. novembris, Egle 2018) secina, ka no padomiem noderīgi bija tas, ka *“jāievēro pauzes, nevis jāmācās 3 stundas no vietas. Kā arī tas, ka jānoliek telefons”*, jo bieži pati sevi pieķērusi pie tā, ka *“tikko kā novibrē telefons, tas tiek paņemts rokās un atkal tiek pazaudētas kā minimums 20 minūtes”*. No klasesbiedriem vien retais esot izmantojis bukletā sniegtos padomus, lai mazinātu pēdējos mēnešos mācībās izveidojušos haotisko situāciju.

Elīnasprāt, atbalsta programmas piedāvājums viņai noderīgāks ir tieši studiju procesā, jo jāmācās pašai savlaicīgi saplānot savu laiku un darbus. Pēc septembrī pārdzīvotā stresa, ka nu vairs nav e-klases žurnāla ar skolotāju ierakstiem par visiem paredzētajiem darbiem, viņa sāka veidot iknedēļas svarīgāko uzdevumu plānu līdzīgi pavasarī skolā izmēģinātajam un atzīst, ka tas palīdz labāk organizēt sevi ikdienā veicamajām darbībām.

Izstrādājot un praksē pārbaudot atbalsta programmu vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei, maģistra darba autorei gandarījumu un prieku sagādāja skolēnu patiesā ieinteresētība rīcības plānu sastādīšanā, mēģinot izprast savas vajadzības, pārdomāt sev raksturīgos mācīšanās paradumus un laika plānošanas prasmes un cenšoties tos kaut nedaudz pilnveidot. Pēc atbalsta programmas pilotēšanas procesa noslēguma lielākā daļa skolēnu izteica vēlēšanos patstāvīgi turpināt rīcības plānu veidošanu, jo apjauta to lietderīgumu sava ikdienas mācību procesa

organizēšanā. Tas nozīmē, ka vidusskolēnu pašreizējo mācīšanās paradumu modeļu “ledus ir salauzts” un viņi, izņemot dažus skolēnus, kopumā ir gatavi darboties pozitīvu pārmaiņu virzienā. Izstrādātā atbalsta programma kopumā vidusskolēnus ir motivējusi izprast, kas viņiem līdz šim traucējis vai pietrūcis mācību procesa organizēšanā, kuri mācīšanās paradumi pilnībā jāmaina un kuri jāpilnveido. Arī tie skolēni, kuriem gadu gaitā ir izveidojušies stabili mācīšanās paradumi un atbalsta programmas piedāvājums kopumā ir mazaktuāls, tomēr atzina, tajā atraduši kādu sev noderīgu informāciju vai guvuši jaunu atziņu par mācīšanās procesa organizēšanu. Iespējams, ka tie daži 10. un 11. klases skolēni, kuri demonstratīvi pavirši iesaistījās rīcības plānu sastādīšanā un atteicās no atbalsta programmas lietderīguma izvērtēšanas, būtībā baidās no pārmaiņām, nevēloties iziet no ierastās komforta zonas, no nepieciešamības piepūlēties, un pagaidām neizprot, ka aktīva darbošanās atbalsta programmas pilotēšanas laikā būtu bijusi tikai viņu pašu labā.

10. – 12. klašu skolēnu un 2017./2018. mācību gada absolventes Elīnas Egles sniegtais maģistra darba autores izstrādātās atbalsta programmas izvērtējums pēc tās pārbaudes praksē apliecina, ka tā uzskatāma par pietiekami efektīvu vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveides veicināšanas procesā.

Ja projekta “PuMPuRS” darbības ietvaros sniegtā atbalsta iespējas Vircavas vidusskolā kopumā aktīvāk izmanto pamatskolas klašu skolēni, tad šīs, maģistra darba pētījuma laikā izstrādātās un aprobētās atbalsta programmas piedāvājumu, apvienojumā ar neformālās izglītības nodarbībām, labi uzsākuši izmantot vecāko klašu skolēni. Tas nozīmē, ka jebkurā gadījumā skolā dažādu atbalsta dienesta speciālistu un pedagogu vadībā tiek nodrošināta nepieciešamā atbalsta sniegšana dažādu vecumposmu skolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei.

NOBEIGUMS

Latvijas sabiedrībā bieži tiek aktualizēts jautājums par skolēnu nesekmības cēloņiem. Nereti izskan tādas frāzes kā *motivācijas trūkums* un *slinkums*. Tiek meklēti risinājumi, kā motivēt skolēnus, kā padarīt mācību procesu daudzveidīgāku un interesantāku. Līdz ar Valsts izglītības satura centra (VISC) īstenotā projekta “Skola2030” darbības uzsākšanu pārmaiņas jau skārušas arī mācību saturu un mācīšanas pieeju.

Lai pārmaiņu process noritētu sekmīgi, nepieciešama visu iesaistīto pušu aktīva līdzdalība un ieinteresētība. Ja skolēnam ir nepietiekamas mācīšanās prasmes un paradumi, zūd motivācija iesaistīties mācību procesā. Tāpēc skolotājam vispirms jāmeklē risinājumi, kā ar atbilstošu atbalstu palīdzēt pilnveidot viņa mācīšanās prasmes un paradumus, tikai pēc tam sekos pilnvērtīgs mācību process.

Lai noskaidrotu, kā pilnveidot vidusskolēnu mācīšanās paradumus, maģistra darba autore priekšstata gūšanas nolūkos vispirms izvirzīja uzdevumu iepazīties ar dažādu autoru izveidotām mācīšanās stilu teorijām, mācīšanās prasmju un paradumu torētisko raksturojumu.

Maģistra darbā vispārējos vilcienos tika apskatītas dažas no pasaulē populārākajām, 20. gs. 80. gados radītajām mācīšanās stilu teorijām par veidiem kā cilvēki vislabāk uztver un saglabā atmiņā jaunu informāciju, lai ar sev raksturīgā uztveres veida dominantes palīdzību organizētu pēc iespējas sekmīgāku mācīšanās procesu – D. A. Kolba (Kolb, 1984) cikliskais, četru posmu mācīšanās modelis, B. Makkartijas (McCarthy 1980, 1987) izveidotā 4MAT sistēma, N. Fleminga (Fleming, 1987) VARK modelis ar četrām cilvēkiem raksturīgām mācīšanās pieejām, u.c. Tika apskatīti arī 21. gadsimta autoru pētījumi šajā jomā. Piemēram, Pašlers et al. (Pashler et al., 2008) uzskata, ka sabiedrībā tiek pārspīlēts mācīšanās stilu nozīmīgums un tiek jaukti jēdzieni “*mācīšanās stils kā konkrēta prasme*” un “*mācīšanās stils kā priekšrocības jeb vēlams veids, kā iegūt jaunu informāciju*”, tādēļ norāda uz nepieciešamību veikt jaunus pētījumus ar atbilstošiem mērinstrumentiem.

Apkopojot teorētiku veikumu mācīšanās teoriju izveidē un to nozīmīguma izvērtējumā, maģistra darba autore secināja, ka ne skolotājiem, ne skolēniem nevajadzētu mācību procesu balstīt tikai uz vienu konkrētu mācīšanās stilu kā vienīgo jaunas informācijas uztveres veidu, jo

tas ierobežo iespējas sekmīgi uzņemt informāciju ar citu metožu palīdzību un no priekšrocības var kļūt par šķērslī pilnvērtīgi mācīties.

Izpētot un apkopojot dažādu valstu pieredzi mācīšanās prasmju veidošanas procesā, maģistra darba autore secināja, ka visur kā 21. gadsimtā svarīgākās tiek izvirzītas vispārīzglītojošās prasmes, akcentējot to lomu sekmīga mācīšanās procesa (“*mācīšanās mācīties*”) organizēšanā.

Maģistra darba autore secināja, ka 21. gadsimtā skolēniem kā svarīgas tiek izvirzītas kritiskās domāšanas, radošuma, komandas darba, pašvadītas mācīšanās, u.c. prasmes, kuru veidošanas process ir laikietilpīgs un sarežģīts. Savukārt labas mācīšanās prasmes veicina stabilu mācīšanās paradumu veidošanos, tātad tām ir būtiska ietekme uz visu mācīšanās procesu kopumā. Veiksmīgu skolēnu 21. gadsimtā raksturo virkne stabilu laika gaitā iestrādātu paradumu. Ja skolēnam nav izveidojušies stabili mācīšanās paradumi, un viņš mēdz novilcināt laiku un atlikt paredzēto uzdevumu izpildi, neizbēgami veidojas problēmsituācijas. Tādēļ vecākiem jau no mazotnes jāveicina bērnu paradums regulāri mācīties un plānot savu laiku.

Maģistra darba autore secināja, ka stabilu mācīšanās paradumu nostiprināšanā un sekmīga mācību procesa organizēšanā skolēniem nepieciešama savu vajadzību apzināšanās, sev raksturīgo mācīšanās veidu pārzināšana, spēja uzņemties atbildību un darboties patstāvīgi.

Lai izpētītu Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēniem raksturīgos mācīšanās stilus, mācīšanās paradumus un laika plānošanas prasmes, un to ietekmi uz mācību procesu kopumā, maģistra darba autore laika posmā no 2018. gada marta līdz maijam un no septembra līdz novembrim veica darbības pētījumu, kura ietvaros notika vidusskolēnu novērošana dažādās ar mācību procesu saistītās situācijās, tika analizēti dokumenti (e-klases žurnāls), anketēti skolēni un skolotāji.

Mācību procesā veiktie novērojumi tika fiksēti novērojumu lapā, kurā tika iekļautas sadaļas par skolēnu spēju mobilizēties mācību stundai, sagatavoties paredzētās darbības uzsākšanai, ilgstoši koncentrēt uzmanību uzdevuma veikšanas laikā, sasniegto veikto uzdevumu rezultātu kvalitāti un spēju veikt refleksiju, izteikties par mācību stundas laikā apgūto tēmu.

Izanalizējot iegūtos datus, maģistra darba autore secināja, ka vislabākos sasniegumus visās fiksēto novērojumu sadaļās uzrādīja 2017./2018. mācību gada 11. klases skolēni, kuru mācību stundu laikā veiktajās darbībās kopumā bija vērojams mērķtiecīgs pētnieciskas izziņas process. Šī

tendence saglabājās arī novērošanas perioda 2. posmā, kad skolēni jau mācījās 12. klasē, radot šķietamību, ka ar šīs klases skolēnu mācīšanās paradumiem viss ir kārtībā. Tomēr spilgti iezīmējās viena skolēna nepietiekamu mācīšanās paradumu rezultātā mācību darbā radušās problēmas.

Gandrīz divas trešdaļas 2017./2018. mācību gada 10. un 12. klases skolēnu novērotajā laika periodā uzrādīja kopumā labus mācību procesa norises rādītājus, bet 12. klasei izteikti iezīmējās trūkumi laika plānošanas prasmēs. Savukārt trešajai daļai 10. klases skolēnu tika novērotas nepietiekamas vispārējās prasmes un iemaņas.

Kopumā viszemākie rādītāji visās fiksēto novērojumu sadaļās bija 2018./2019. mācību gada 10. klases skolēniem, kas skaidri norādīja uz nepieciešamību veikt papildpētījumus, lai izvēlētos atbilstošu atbalsta veidu.

Maģistra darba autore visās klasēs novēroja kopsakarību starp skolēnu spēju mobilizēties mācību stundai un bez liekas kavēšanās uzsākt paredzētās darbības, kā arī starp spēju ilgstoši koncentrēt uzmanību uz veicamo darbību, sasniegto rezultātu kvalitāti un refleksijas veikšanu un secināja, ka visu vidusskolas klašu skolēniem nepieciešams atbalsts mācīšanās paradumu pilnveidei, pielāgojot to katra skolēna individuālajām vajadzībām. Par šādu nepieciešamību liecināja arī e-klases žurnālā novērotajā laika periodā fiksēto 10. – 12. klašu skolēnu kavējumu un vidējo vērtējumu ierakstu kopsakarības.

10. – 12. klašu skolēni aizpildīja VARK mācīšanās stilu noteikšanas anketas ar 16 jautājumiem par raksturīgo rīcību dažādās situācijās, bet skolotāji atbildēja uz jautājumiem par mācīšanās stiliem. Izvērtējot VARK anketas rezultātus un skolotāju atbildes uz jautājumiem par vidusskolēnu mācīšanās stiliem un mācību stundu plānošanas tendencēm, maģistra darba autore secināja, ka vidusskolēniem kopumā dominējošais ir audiālais mācīšanās stils (32%), otrs izplatītākais ir kinestētiskais mācīšanās stils (28%), bet vismazāk raksturīgs ir vizuālais mācīšanās stils (19%). Skolotāju atbildes – dominējošais ir tieši vizuālais mācīšanās stils (44%), bet kinestētiskais mācīšanās stils vispār netika minēts (0%), liecināja par viņu iespējamo nepareizo VARK mācīšanās stilu raksturīgo izpausmes pazīmju traktējumu. Tomēr neatkarīgi no darba stāža ilguma un pieredzes dažādās izglītības sistēmās (PSRS, Latvijas), skolotāji ikdienas mācību procesā ņem vērā dažādos skolēnu jaunas informācijas uztveres veidus un vairāk vai mazāk, bet tomēr atbilstoši plāno mācību stundās veicamās darbības.

Maģistra darba autore secināja, ka 10. – 12. klašu skolēnu mācīšanās procesā kopumā mazefektīvas ir skolotāja frontāli vadītas lekcijas tipa stundas, skolēniem nepieciešama dinamiska, aktīva sadarbība gan savā starpā, gan ar mācību priekšmeta skolotāju.

10. – 12. klašu skolēni atbildēja uz 20 Prokrastinācijas skalas anketas jautājumiem, no kuriem izvērtējumā tiek ņemti vērā tikai 10. Iegūto datu izvērtējums parādīja, cik svarīga pētījuma gaitā ir vairāku datu vākšanas metožu izmantošana. 10. klases skolēnu atbildes kopumā liecināja par to, ka viņiem pagaidām nav raksturīga novilcināšanas tendence, kas uzskatāma par pozitīvu iezīmi, bet novērojumu lapās fiksētie dati uzrādīja steidzamu nepieciešamību pārdomāt atbalsta sniegšanas iespējas. Savukārt 12. klases skolēni, kuriem kopumā ir labi mācību sasniegumi, uzrādīja izteiktu novilcināšanas tendenci un nepieciešamību uzsākt laika plānošanas prasmju pilnveidi.

Maģistra darba autore izstrādāja atbalsta programmu – rīcības plānu un informatīvu bukletu vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei un pārbaudīja to praksē. Atbalsta programmas izstrādāšanas procesā tika ņemta vērā nepieciešamība plānot skolēnu veicamās darbības pēc “solī pa solim” principa, tādēļ tika veidots vizuāli viegli pārskatāms rīcības plāns – nedēļas grafiks ar katras dienas svarīgākajiem uzdevumiem skolā un ārpus tās, paralēli norādot arī nedēļas un mēneša “Top 3” (vissvarīgākie uzdevumi). Arī informatīvajā bukletā tika ievietoti pārdomāti, patstāvīgas darbības sekmīgākai organizēšanai paredzēti padomi. Laika periodā no 2018. gada aprīļa beigām līdz 17. maijam 11. un 12. klašu skolēni daļēji sekmīgi izmēģināja rīcības plānu sastādīšanu, bet neveica to izvērtēšanu. Laika periodā no 2018. gada 29. oktobra līdz 30. novembrim noritēja atbalsta programmas pilotēšanas 2. posms, kam sekoja skolēnu veiktais rīcības plānu un informatīvo bukletu izvērtējums.

Sadarbībā ar neformālās izglītības treneri Laumu Ziemeļnieci izstrādātās atbalsta programmas pilotēšanas laikā tika noskaidrota neformālās izglītības nodarbību nozīme vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveides procesā. Divās tematiskās 12. klases skolēniem paredzētās nodarbībās neformālās izglītības trenere darbojās ar jauniešiem, veicinot viņu sevis iepazīšanas procesu, radot izpratni par nepieciešamību apzināties un attīstīt savu iekšējo potenciālu, tā saistību ar nākotnes karjeras iespējām, utt.

Maģistra darba autore noskaidroja Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu un absolventu viedokli par izstrādātās atbalsta programmas efektivitāti un viņu mācīšanās paradumos notikušajām izmaiņām. Vidusskolēni izvērtēja pozitīvos ieguvumus no iknedēļas rīcības plānu sastādīšanas, norādīja uz plāna veidošanas trūkumiem un izteica savus priekšlikumus tā uzlabošanai. Priekšlikumi bija labi, konstruktīvi un apliecināja skolēnu ieinteresētību sekmīgā pārmaiņu procesa norisē. Līdzīgi tika izvērtēts informatīvā bukleta piedāvājums un arī izteikti priekšlikumi tā uzlabošanai.

Arī 2017./2018. mācību gada absolvente Elīna Egle veica atbalsta programmas izvērtējumu un atzina tās liederīgumu, akcentējot faktu, ka, mācoties augstskolā rīcības plāna sastādīšana noder pat vairāk nekā skolā.

10. – 12. klašu skolēnu un absolventes sniegtais maģistra darba autores izstrādātās atbalsta programmas izvērtējums pēc tās pārbaudes praksē apliecina, ka tā uzskatāma par pietiekami efektīvu vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveides veicināšanas procesā. Tātad ir sasniegts sākotnēji izvirzītais mērķis – noskaidrot, kā pilnveidot vidusskolēnu mācīšanās paradumus.

Maģistra darba pētījuma laikā noskaidrotas atbildes uz pētījuma jautājumiem. Vidusskolēnu mācīšanās paradumus ietekmē jau no mazotnes vecāku vadībā veidotas dažādas vispārējās prasmes un iemaņas. Skolotāju uzdevums ir ikdienas mācību procesā palīdzēt turpināt skolēniem šīs prasmes un iemaņas nostiprināt, līdz pamazām izveidojas un nostiprinās stabili mācīšanās paradumi, tai skaitā arī laika plānošanas prasmes.

Izstrādājot atbalsta programmu vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei, jāņem vērā:

- skolēnu līdzšinējie mācīšanās paradumi un pēc “soli pa solim” principa jāveido vienkāršs, viegli pārskatāms rīcības plāns un skolēnu patstāvīgās darbošanās vajadzībām paredzēts informatīvs padomu buklets;
- skolēnu dominējošo jaunas informācijas uztveres veidu dažādības noteikta nepieciešamība saņemt atbalstu sev vēlamajā formā (to skolotājs pielāgo individuālā darbā ar skolēnu);
- skolēnu nepieciešamība pēc individuāla atbalsta no skolotāja puses (sadarbība ar skolotāju 1:1), lai atbalsta programmas pielietojums praksē būtu produktīvs;

Turpmāk maģistra darba autore plāno veidot 1. – 4. klašu skolēniem un 5. – 9. klašu skolēniem paredzētas atbalsta programmas, lai, nonākot līdz vidusskolas izglītības posmam, jau savlaicīgi būtu veikts preventīvais darbs.

TĒZES

Maģistra darba ietvaros tika izvirzītas sekojošas tēzes:

- Mācīšanās stilu teorijas palīdz izprast, kā katram cilvēkam ar sev raksturīgā uztveres veida dominantes palīdzību organizēt pēc iespējas sekmīgāku mācīšanās procesu.
 - Skolotājam ir noderīgi zināt savu skolēnu dominējošos mācīšanās stilus, jo tas palīdz labāk izprast viņu individuālās vajadzības jaunas informācijas uztveres procesā.
 - Vienam konkrētam mācīšanās stilam nevajadzētu kļūt par vienīgo jaunas informācijas uztveres veidu, jo tas ierobežo iespējas sekmīgi uzņemt informāciju ar citu metožu palīdzību un no priekšrocības var kļūt par šķērslī pilnvērtīgi mācīties.
- Skolēnam vispirms jāapgūst vispārējās prasmes un iemaņas, tikai tad var sākt mācīties.
 - Ja skolēnam ir nepietiekamas mācīšanās prasmes un paradumi, zūd motivācija iesaistīties mācību procesā. Labas mācīšanās prasmes veicina stabilu mācīšanās paradumu veidošanos, tām ir būtiska ietekme uz visu mācīšanās procesu kopumā.
 - Savu vajadzību apzināšanās, sev raksturīgo mācīšanās veidu pārzināšana, spēja uzņemties atbildību un darboties patstāvīgi – sekmīga mācību procesa priekšnoteikums.
- Vidusskolēnu nesekmībai cēlonis pārsvarā ir nepietiekamas vispārējās prasmes un iemaņas, nestabili mācīšanās paradumi un laika plānošanas prasmes.
 - Skolēniem jau no mazotnes nav mērķtiecīgi attīstītas vispārējās prasmes un iemaņas, veidoti mācīšanās un laika plānošanas paradumi.
 - Vidusskolēnu lielākais ienaidnieks sekmīga mācību norisei bieži ir viņu pašu mācīšanās paradumi un nevēlēšanās iziet no komforta zonas, lai kaut ko mainītu.
- Atbalstu vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei var sniegt gan ar formālās, gan neformālās izglītības atbalsta pasākumu palīdzību.
 - Ar atbilstoši izvēlētas atbalsta programmas palīdzību var uzlabot esošo situāciju.
 - Skolēniem ar nestabiliem mācīšanās paradumiem nepieciešama individuāla sadarbība ar skolotāju un “soli pa solim” princips atbalsta sniegšanas procesā.
 - Skolēni mācīšanās paradumu pilnveides nolūkos var patstāvīgi izmantot izveidoto atbalsta programmu.
 - Neformālās izglītības nodarbības speciālista vadībā labi papildina atbalsta programmu un palīdz sekmīgāk to realizēt.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. Avena, A. (n.d.). *Domāšanas prasmju attīstīšana*. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://skolas.lu.lv/mod/resource/view.php?id=21157> [Skatīts 2018. g. 5. maijā].
2. Cherry, K. (2018). *Overview of VARK Learning Styles. Which Learning Style Do You Have?* [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.verywellmind.com/vark-learning-styles-2795156> [Skatīts 2018. g. 14. maijā].
3. Cotrell, S. (2003). *The Study Skills Handbook*. Palgrave Study Guides.
4. Durham District School Board (DDSB) (2013). [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://ddsb.ca> [Skatīts 2018. g. 28. aprīlī].
5. E-klase (2012). *Ko skolēniem būtu jā māca 21. gadsimtā?* [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.e-klase.lv/aktualitates/raksti/ko-skoleniem-butu-jamaca-21-gadsimta?id=12309> [Skatīts 2018. g. 10. maijā].
6. ESF (2008). *Mācību stili un metodes pieaugušo izglītībā*. [Tiešsaistē]. Pieejams: <http://skolai.daba.lv/liis/talakizglitiba/macisana.shtml> [Skatīts 2018. g. 15. aprīlī].
7. ESF (n.d.). *1.Modulis Skolēnu izziņas aktivitātes pedagoģiskie un psiholoģiskie pamati. Projekts „Jelgavas skolotāju profesionālās kompetences pilnveide tehnoloģiju un zinātņu jomā”*. [Tiešsaistē]. Pieejams: www.zrkac.lv/picdown/projekti/skolotaju_komp_pilnv/1_modulis/1.4.ppt [Skatīts 2018. g. 10. aprīlī].
8. FranklinCovey Education (2018). *Leader in Me*. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.leaderinme.org/> [Skatīts 2018. g. 29. augustā].
9. FranklinCovey (n.d.). *The 7 Habits of Highly Effective People*. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.franklincovey.com/the-7-habits.html> [Skatīts 2018. g. 6. maijā].
10. Geske, A., Grīnfelds, A. (2006). *Izglītības pētniecība*. R.: LU Akadēmiskais apgāds.
11. Hoerner, N. (2013). *The Seven Learning Styles*. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.inspireeducation.net.au/blog/the-seven-learning-styles/> [Skatīts 2018. g. 25. augustā].
12. *Howard Gardner's Theory of Multiple Intelligences*. (n.d.). [Tiešsaistē]. Pieejams: https://www.wtc.ie/images/pdf/Multiple_Intelligence/mi10.pdf. Adapted from various sources including: http://www.multi-intell.com/MI_chart.html [Skatīts 2018. g. 26. septembrī].
13. HumanMetrics (n.d.). *Jung Typology Test*. [Tiešsaistē]. Pieejams: <http://www.humanmetrics.com/cgi-win/jtypes2.asp> [Skatīts 2018. g. 14. maijā].
14. Jungs, K. G. (1996). *Psiholoģiskie tipi*. R.: Zvaigzne ABC.

15. Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning. Experience as The Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
16. Lay, C. (1986). *Procrastination Scale*. [Tiešsaistē]. Pieejams: <http://www.yorku.ca/rokada/psycetest/procrast.pdf> [Skatīts 2018. g. 28. aprīlī].
17. Learning Styles. Online Learning Style Assessments & Community (2014). [Tiešsaistē]. Pieejams: www.learningstyles.net [Skatīts 2018. g. 14. maijā].
18. Lumos Learning (2018). *The Seven Habits of Successful Students*. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.lumoslearning.com/llwp/teachers-speak/the-seven-habits-of-successful-students-by-julie-c-lyons.html> [Skatīts 2018. g. 20. novembrī].
19. Mortenson, D. (2014). George Lucas Educational Foundation. Edutopia. *A Look Inside the Classroom of the Future*. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.edutopia.org/blog/look-inside-classroom-of-future-dana-mortenson> [Skatīts 2018. g. 12. oktobrī].
20. Ontario Ministry of Education (2018). [Tiešsaistē]. Pieejams: www.edu.gov.on.ca [Skatīts 2018. g. 28. aprīlī].
21. Pashler, H., McDaniel, M., Rohrer, D., Bjork, R. (2008). Psychological Science in the Public Interest. *Learning Styles: Concepts and Evidence*. [Tiešsaistē]. Pieejams: https://www.psychologicalscience.org/journals/pspi/PSPI_9_3.pdf [Skatīts 2018. g. 12. septembrī].
22. Projekts *Esi Līderis!* (n.d.). [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.esilideris.lv/> [Skatīts 2018. g. 25. augustā].
23. PuMPuRS, Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai (n.d.). [Tiešsaistē]. Pieejams: www.pumpurs.lv [Skatīts 2018. g. 10. aprīlī].
24. Renshaw, T. (2015). *Student Subjective Wellbeing Questionnaire* [Tiešsaistē]. Pieejams: <http://tylerrenshaw.com/sswq/> [Skatīts 2018. g. 10. martā].
25. Skujiņa, V., et al. (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. R.: Zvaigzne ABC.
26. Urdze, T. (2018). Metodes.lv. *Mācīšana un mācīšanās*. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.metodes.lv/raksti/macisana-un-macisanas> [Skatīts 2018. g. 15. aprīlī].
27. *VARK a guide to learning styles*. (2018). [Tiešsaistē]. Pieejams: <http://vark-learn.com/> [Skatīts 2018. g. 6. maijā].
28. VISC (n.d.). *Skola2030: Atbalsts mācību pieejas maiņai*. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.skola2030.lv/par-projektu> [Skatīts 2018. g. 27. aprīlī].

29. VISC (n.d.). *Termini un citi jēdzieni pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības standartos.* [Tiešsaistē]. Pieejams: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/termini_standartos.pdf [Skatīts 2018. g. 3. maijā].
30. VISC (2014). *Vienota runas un rakstu sistēma pamatizglītības 1. – 4.klasē. Metodiskie ieteikumi skolotājiem.* [Tiešsaistē]. Pieejams: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/vien_run_rakst_sist_1_4_klasei.pdf [Skatīts 2018. g. 6. maijā].
31. Vocabulary.com Dictionary (n.d.). *Procrastinate.* [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.vocabulary.com/dictionary/procrastinate> [Skatīts 2018. g. 14. decembrī].
32. 4MAT (n.d.). [Tiešsaistē]. Pieejams: <http://www.4mat.eu> [Skatīts 2018. g. 28. novembrī].
33. Education.ua (2009). *Образование в Украине. Навыки XXI века: как получить их в школе?* [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.education.ua/articles/573/> [Skatīts 2018. g. 12. maijā].
34. Gigabaza.ru (n.d.). *Общеучебные умения и навыки – необходимое условие успешности обучения.* [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://gigabaza.ru/doc/68586.html> [Skatīts 2018. g. 12. maijā].

PIELIKUMI

Sarunas piezīmes

Sarunas norises vieta: mūzikas kabinets, kulturoloģijas stundas

Sarunas laiks: 08.03.2018; 1. un 2. mācību stunda

Sarunas dalībnieki: 12. klases skolēni un kulturoloģijas skolotāja (maģistra darba autore)

08.03.2018
12. kl. 1. stunda rakots p/d par vidusskolu.
Zēni nēl nav sūsturi rakstīt, bet jau
sare - es neapspēju rakatavoties p/d,
kad varēs kārt pārrakstīt?
Man nekija laika mācīties, ptt. --

Būvaps laiks p/d nododanas
sākas sarunas par dānu:
= es šodien neizpildītu mācību, u/d. Kādam
nav? Es, šodien notautit. (otrs cūš u/d.)
Pasi - kāpēc neizpildīti?
= man bija jābrauc uz šķūni, tad bija
jēstīme nēģis. Pēc tam uztās laigāes
neguņums.
12. - šē apvīz par grūto dānu:
= nēri no mums kaut ko grīb, bet es šacu
sare, ka man uināgs. Es šāpat zinu, ko
man vajadzēs pēc 12. klases.

Pasau nūnau - vai šu jau zini, kur mācī-
ties šāpā?
= Es nēl nevaru izlemt, ko darīt - ut uz
kultūras akadēmiju vai labāk uz p/d-
mācību. Man pašā abas lūstān.

Jautājumu mēnau ko zinu - kur šodien
golitā prezentācija? Šāpāto parādi!
= H, es par nēli šāpā, tad es saprata,
ka neapspēju un neiedaifju nevar.
Negribu šāpā ošānu.
Sare, ka šāpā šāpā ū šāpā (i. 1.°).
= Nē, ušāpāto noruāter, lai jādānu nāu
nānu.

Mēlenu saruna:
Tu uz sportu eim?
Ošān briedi dēme, šād - nē, man jau
ū 30% apmācījums, lai lēt, nā.

Zēnu saruna:
- Tu krūme valodā šāpānu izlāpji?
- Kādu šāpānu? Par ko šu bija?
- Nu par šāpānu celšānu - „lloāi
nūmēemēnē”.
- Es nēnāi pādeintu, ka bija šlins.
(abi smējas)

Sākas pēlōzofēšana par dānu:
- Es jau nesaku, ka negribu dānu,
bet man šāpā nūnārti nesānēk laika.
Kamēr nēri paspēju šēgārt, šād
nēl mēģis šēnēne šēpāde. Tad man
nāu mēģis un es šu gulēt.

Nosman zāns. Proupēt, nēri atnēci-
nān, bet nēns nēl nosans - es šād
šo pēzēstāciju nēl atnērtu, lēli?!

Skolēnu subjektīvās labizjūtas anketa

Klase:

Vecums:

		Gandrīz			Gandrīz
		nekad	Dažreiz	Bieži	vienmēr
1.	Mani aizrauj jaunu lietu apgūšana klasē / skolā.	1	2	3	4
2.	Es jūtos piederīgs(-a) savai skolai.	1	2	3	4
3.	Es jūtu, ka lietas, ko es daru skolā, ir svarīgas.	1	2	3	4
4.	Es esmu veiksmīgs skolēns.	1	2	3	4
5.	Mani patiesi interesē tas, ko es daru skolā.	1	2	3	4
6.	Es tiešām varu būt es pats(-i) savā skolā.	1	2	3	4
7.	Es domāju, ka skolas lietas būtu jāuztver nopietni.	1	2	3	4
8.	Es skolā veicu labus darbus.	1	2	3	4
9.	Es izbaudu strādāšanu klases darbos un dotajos uzdevumos.	1	2	3	4
10.	Es jūtu, ka apkārtējie skolā rūpējas par mani.	1	2	3	4
11.	Es domāju, ka ir svarīgi stundās uzvesties kārtīgi.	1	2	3	4
12.	Es labi veicu stundā uzdotos uzdevumus.	1	2	3	4
13.	Jūtos laimīgs(-a), kad mācos skolā.	1	2	3	4
14.	Es iztuos ar cieņu pret savu skolu.	1	2	3	4
15.	Es uzskatu (ticu), ka lietas, ko mācos skolā, man noderēs dzīvē (palīdzēs dažādās dzīves situācijās).	1	2	3	4
16.	Man skolā ir labas sekmes.	1	2	3	4

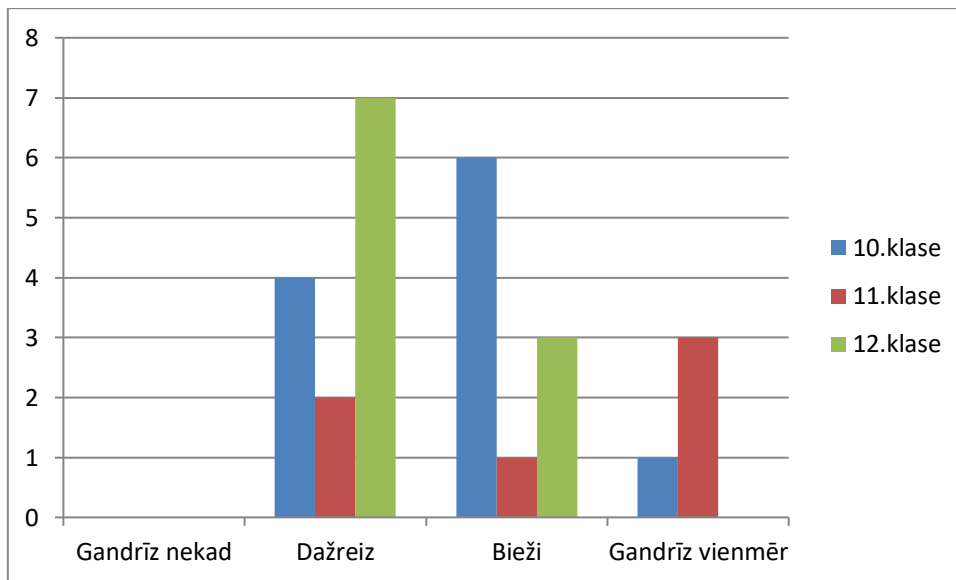
Skolēnu subjektīvās labizjūtas anketa

Klase: 11. klase Vecums: 18

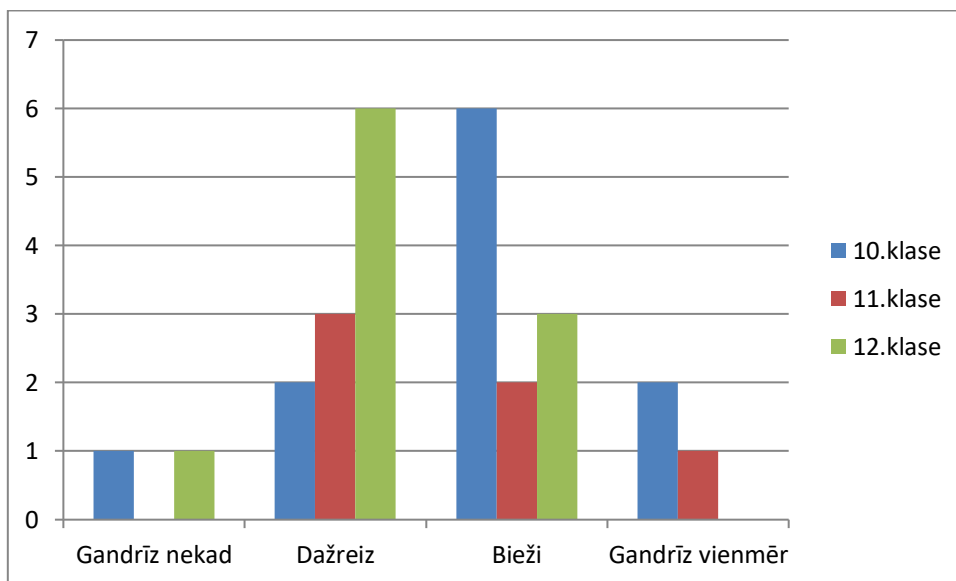
		Gandrīz			Gandrīz vienmēr
		nekad	Dažreiz	Bieži	
1.	Mani aizrauj jaunu lietu apgūšana klasē / skolā.	1	2	3	4
2.	Es jūtos piederīgs(-a) savai skolai.	1	2	3	4
3.	Es jūtu, ka lietas, ko es daru skolā, ir svarīgas.	1	2	3	4
4.	Es esmu veiksmīgs skolēns.	1	2	3	4
5.	Mani patiesi interesē tas, ko es daru skolā.	1	2	3	4
6.	Es tiešām varu būt es pats(-i) savā skolā.	1	2	3	4
7.	Es domāju, ka skolas lietas būtu jāuztver nopietni.	1	2	3	4
8.	Es skolā veicu labus darbus.	1	2	3	4
9.	Es izbaudu strādāšanu klases darbos un dotajos uzdevumos.	1	2	3	4
10.	Es jūtu, ka apkārtējie skolā rūpējas par mani.	1	2	3	4
11.	Es domāju, ka ir svarīgi stundās uzvesties kārtīgi.	1	2	3	4
12.	Es labi veicu stundā uzdotos uzdevumus.	1	2	3	4
13.	Jūtos laimīgs(-a), kad mācos skolā.	1	2	3	4
14.	Es izturos ar cieņu pret savu skolu.	1	2	3	4
15.	Es uzskatu (ticu), ka lietas, ko mācos skolā, man noderēs dzīvē (palīdzēs dažādās dzīves situācijās).	1	2	3	4
16.	Man skolā ir labas sekmes.	1	2	3	4

Skolēnu subjektīvās labizjūtas anketas dati

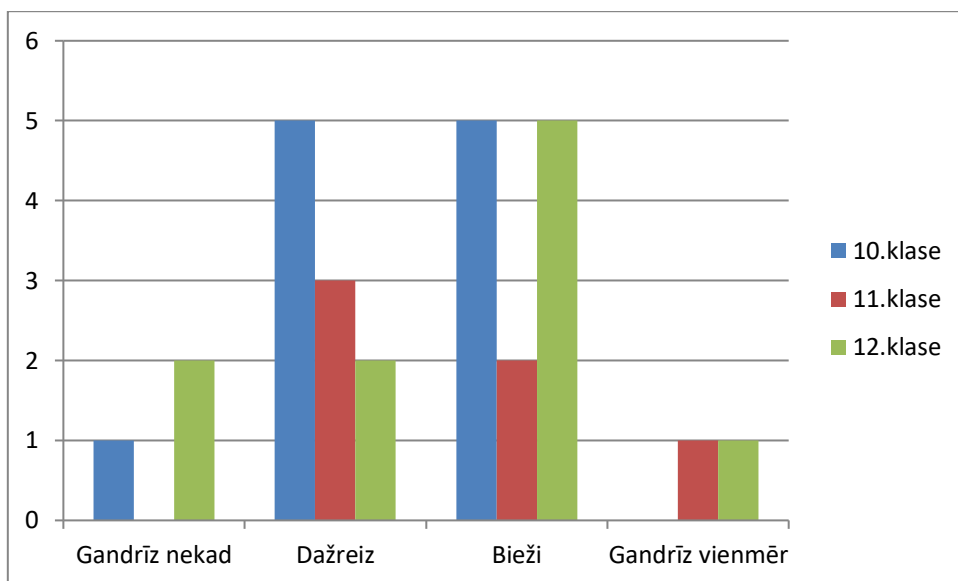
Sadaļa „Prieks par mācīšanos”

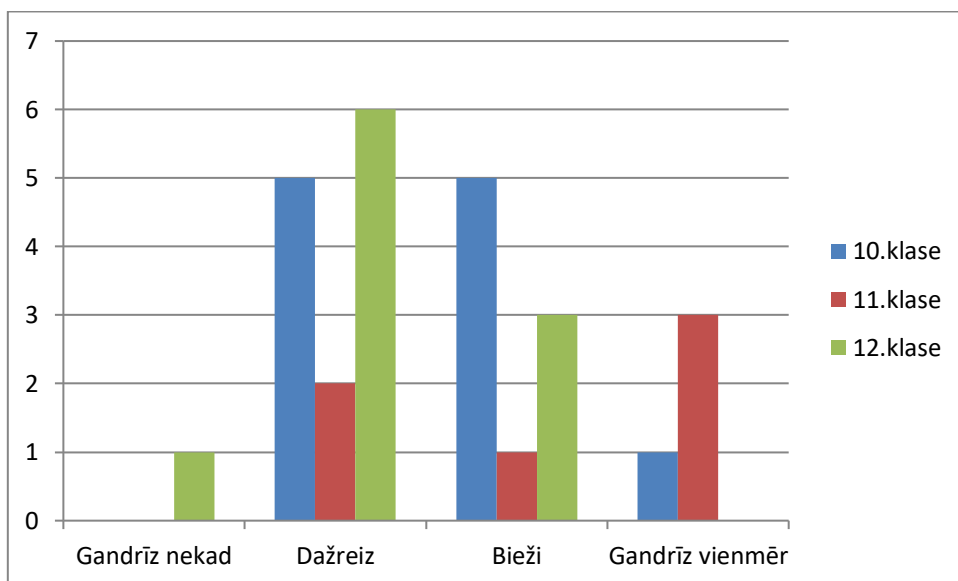
1.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Mani aizrauj jaunu lietu apgūšana klasē / skolā.”

2.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Mani patiesi interesē tas, ko es daru skolā.”

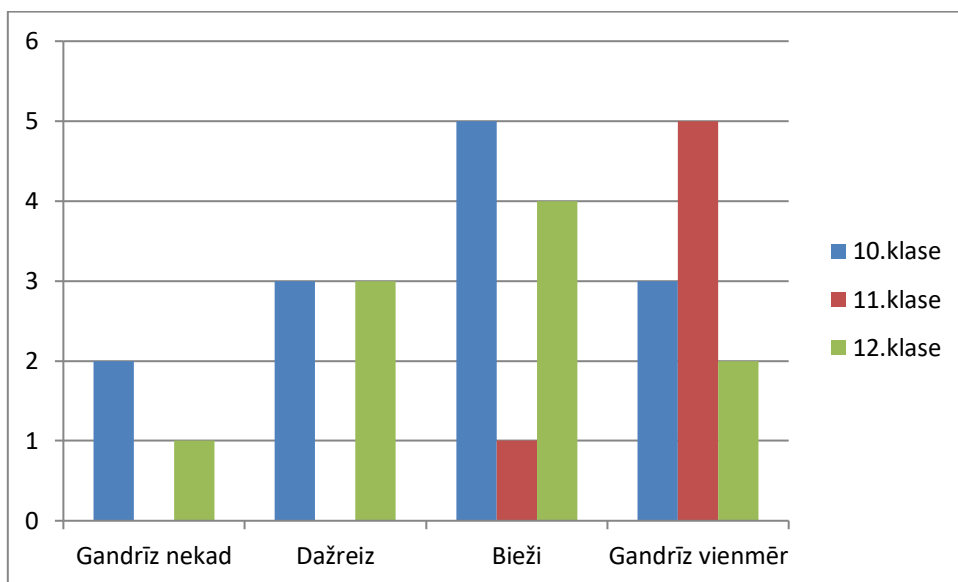

3.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Es izbaudu strādāšanu klases darbos un dotajos uzdevumos.”

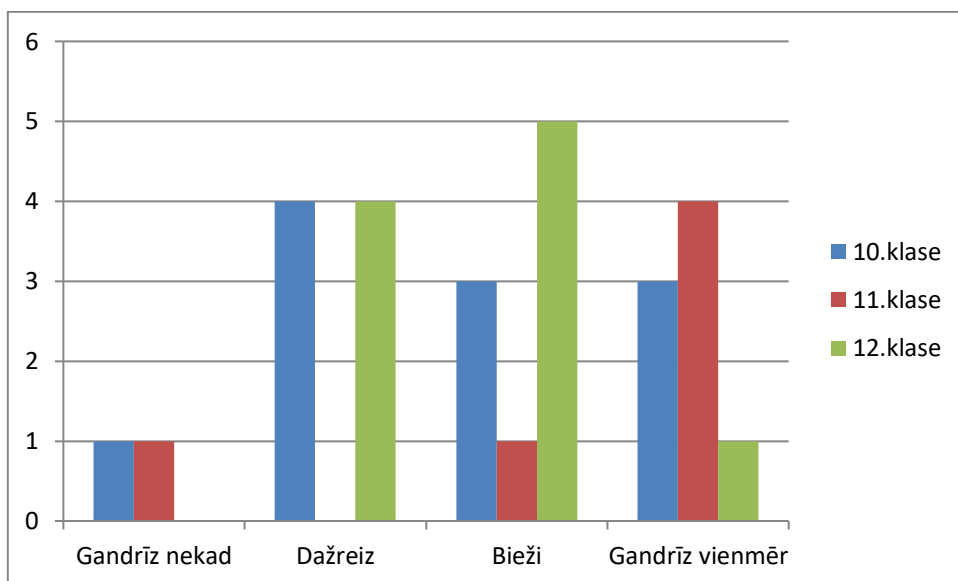

4.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Jūtos laimīgs(-a), kad mācos skolā.”

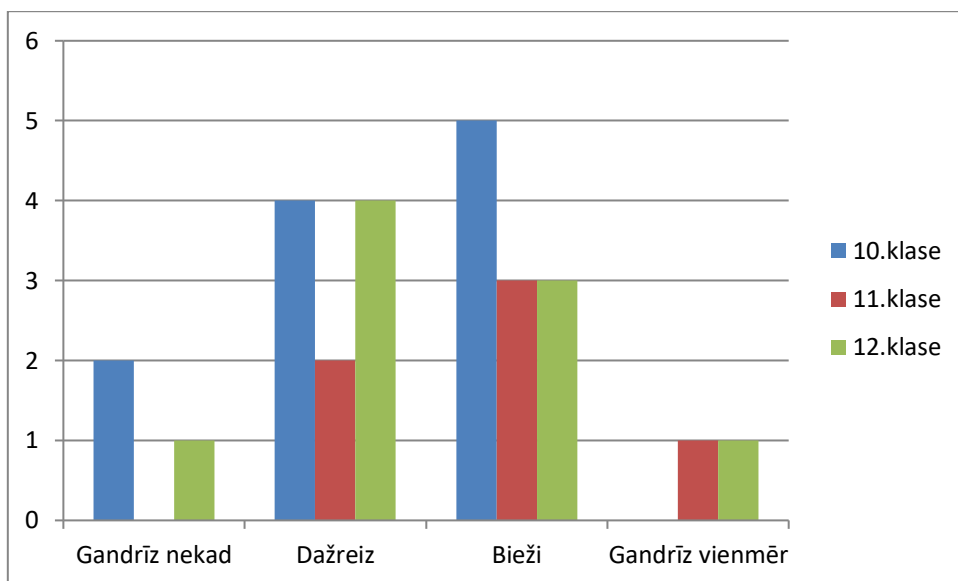
Sadaļa „Piederība skolai (piederības izjūta)”

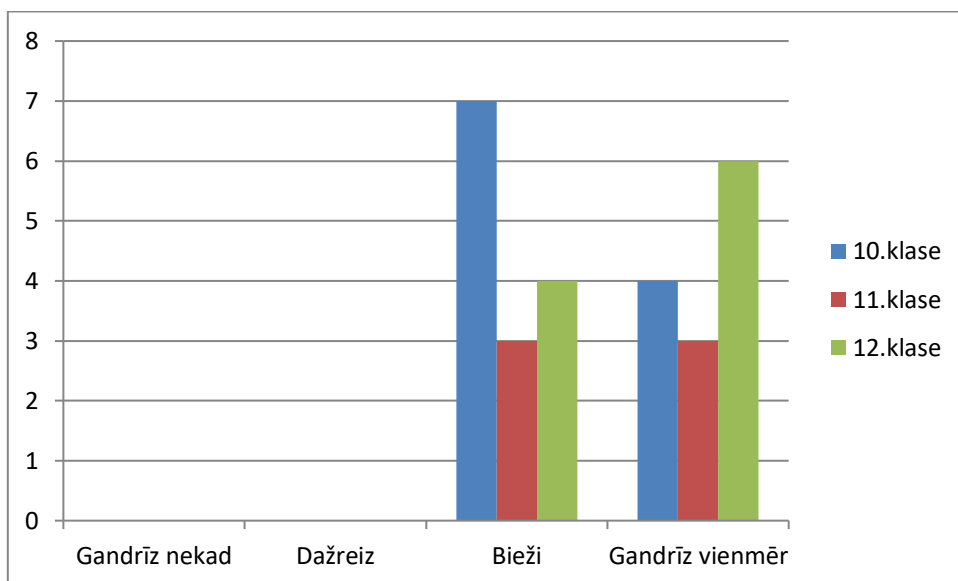
5.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Es jūtos piederīgs(-a) savai skolai.”

6.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Es tiešām varu būt es pats(-i) savā skolā.”

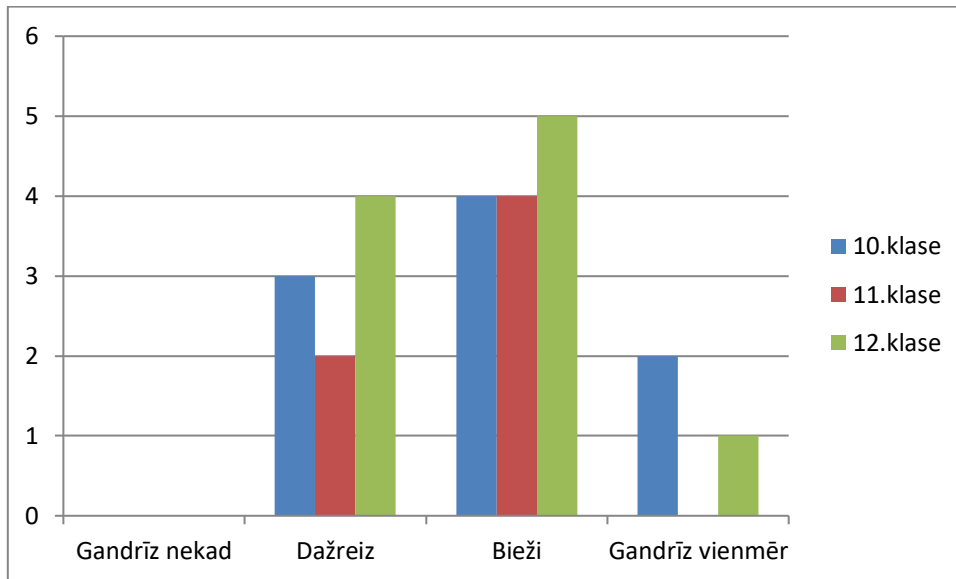

7.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Es jūtu, ka apkārtējie skolā rūpējas par mani.”

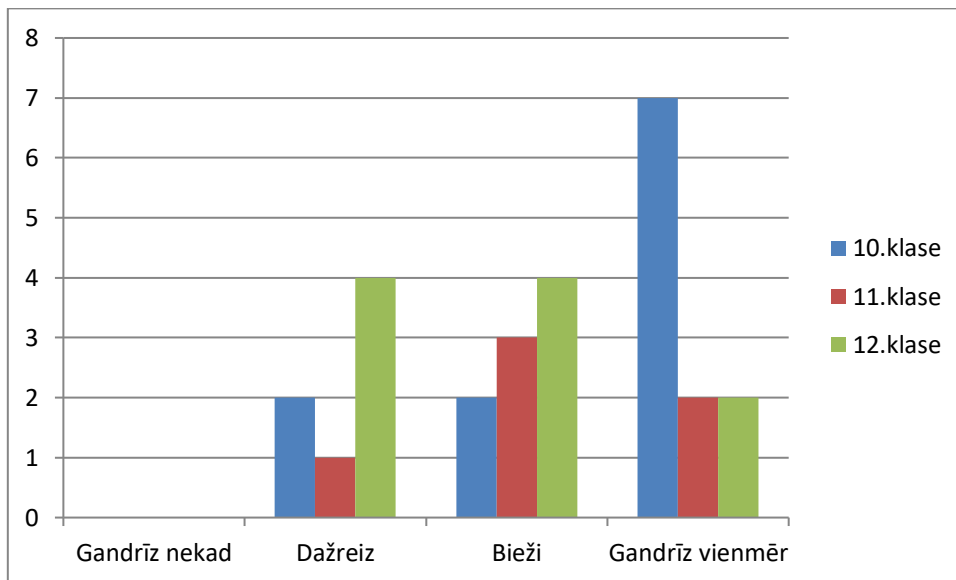

8.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Es iztuos ar cieņu pret savu skolu.”

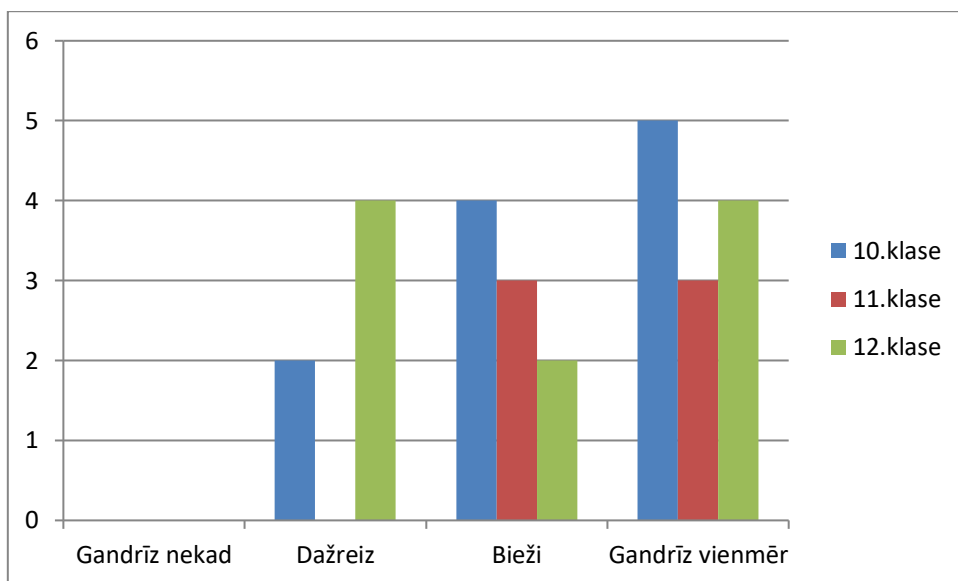
Sadaļa „Izglītības mērķis”

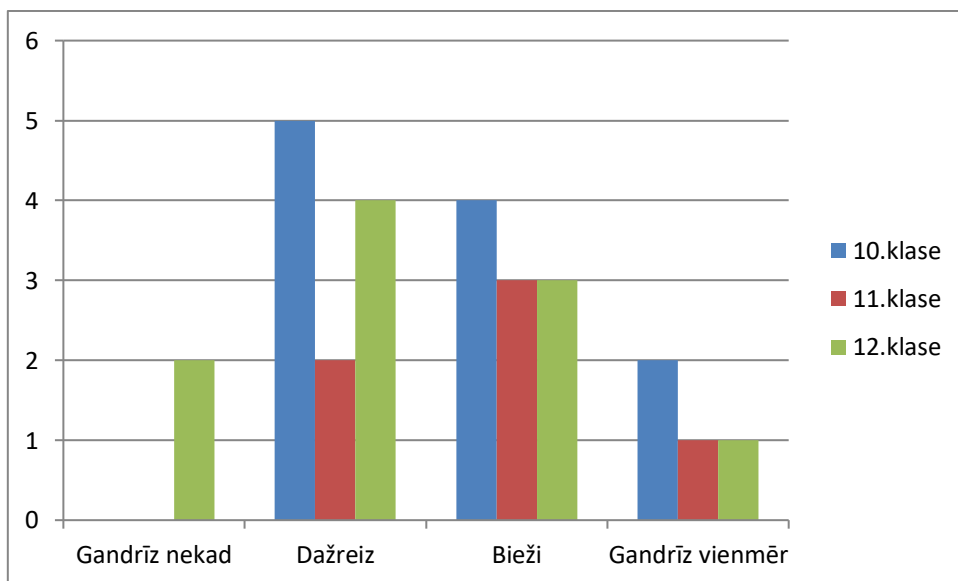
9.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Es jūtu, ka lietas, ko es daru skolā, ir svarīgas.”

10.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Es domāju, ka skolas lietas būtu jāuztver nopietni.”

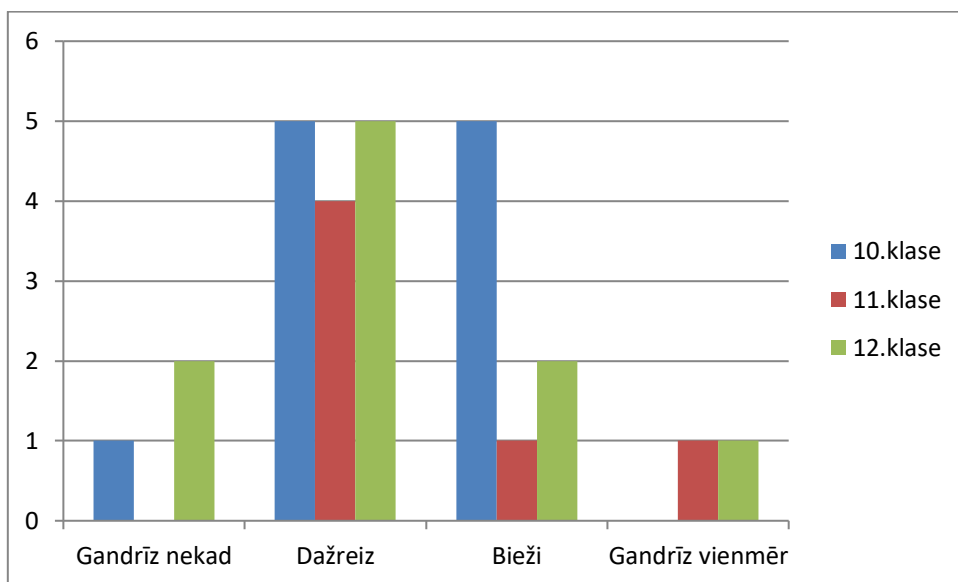

11.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Es domāju, ka ir svarīgi stundās uzvesties kārtīgi.”

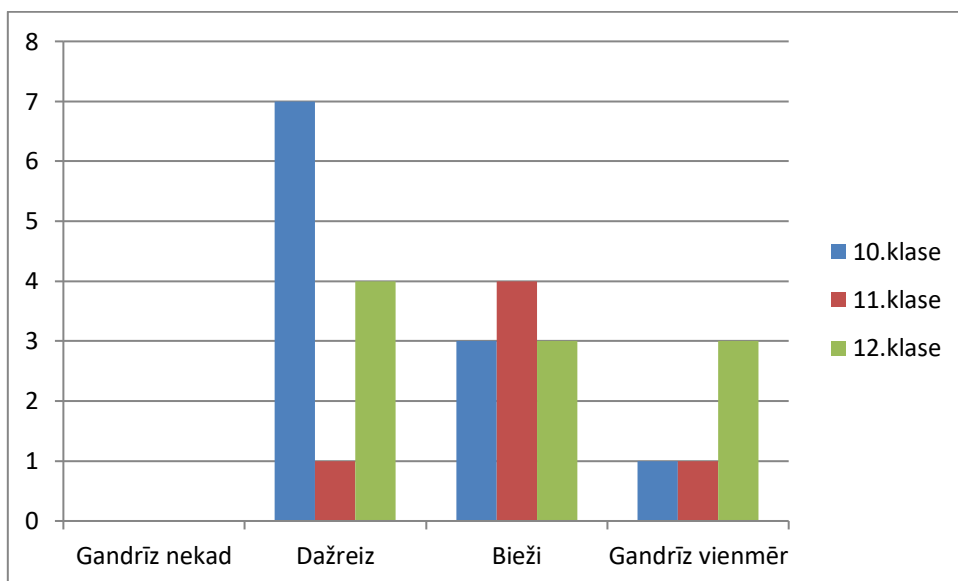

12.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Es uzskatu (ticu), ka lietas, ko mācos skolā, man noderēs dzīvē (palīdzēs dažādās dzīves situācijās).”

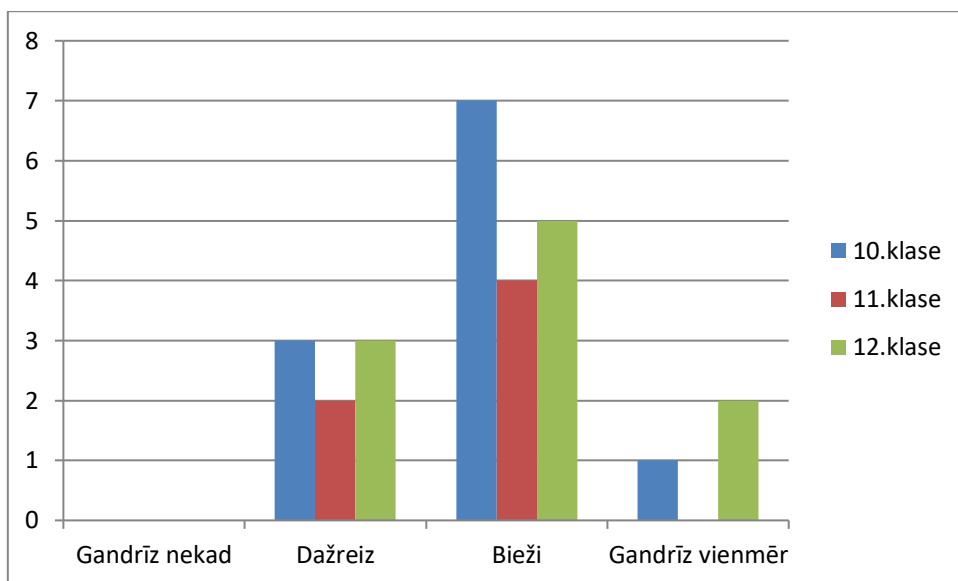
Sadaļa „Akadēmiskā efektivitāte”

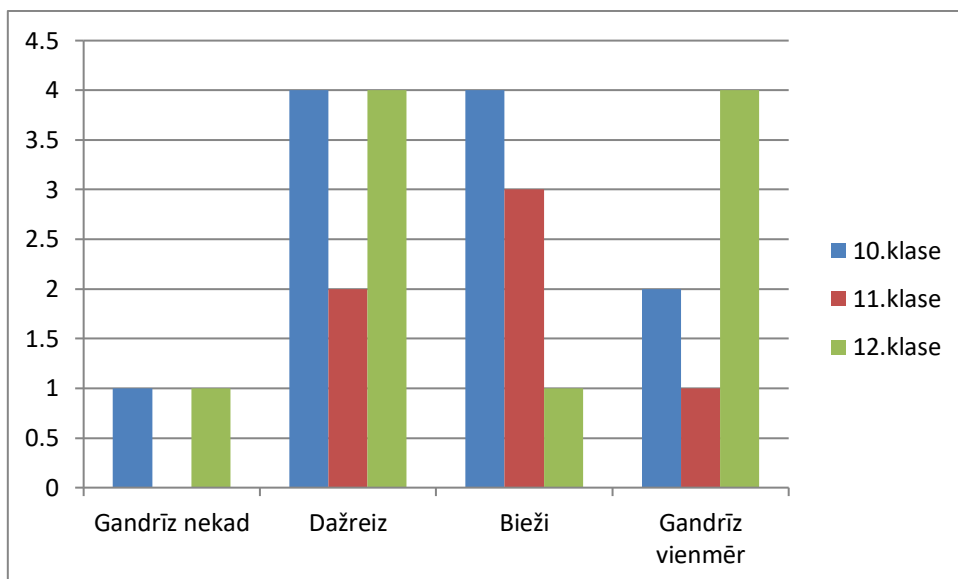
13.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Es esmu veiksmīgs skolēns.”

14.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Es skolā veicu labus darbus.”

15.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Es labi veicu stundā uzdotos uzdevumus.”

16.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Man skolā ir labas sekmes.”

VARK mācīšanās stilu noteikšanas anketa

Kā es vislabāk mācos?

Izvēlieties atbildes, kas jums liekas visatbilstošākās. Uz vienu jautājumu iespējami vairāki atbilžu varianti. Ja neviena no atbildēm nav piemērota, atstājiet lauku neaizpildītu.

1. **Pie jums vērsas cilvēks, kurš vēlas nokļūt līdz tās pilsētas, kurā dzīvojat, lidostai, stacijai vai centram. Jūs:**
 - a) pavadīsiet šo cilvēku.
 - b) ar vārdiem paskaidrosiet viņam, kurā virzienā doties.
 - c) uzrakstīsiet instrukcijas (bez kartes).
 - d) shematiski attēlosiet ceļu (kartes veidā).

2. **Jūs neesat pārliecināts, kā jāraksta vārds “suverenitāte” vai “suverinitāte”. Jūs:**
 - a) domās iztēlosieties, kā abi vārdi tiek rakstīti, un izvēlēšities vienu no tiem.
 - b) padomāsiēt par to, kā katrs no šiem vārdiem tiek izrunāts, un izvēlēšities pēc skanējuma.
 - c) sameklēsiet to vārdnīcā.
 - d) uzrakstīsiet abus vārdus uz papīra un pēc tam izvēlēšities vienu no tiem.

3. **Jūs organizējat viesības cilvēku grupai. Lai uzzinātu viņu viedokli par gaidāmajiem svētkiem, jūs:**
 - a) pastāstīsiet viņiem par gaidāmo svētku visinteresantākajiem notikumiem.
 - b) izmantosiet karti vai internetu, lai parādītu viņiem iespējamās viesību organizēšanas vietas.
 - c) iedosiet viņiem uz papīra uzrakstītu pasākuma scenāriju.
 - d) piezvanīsiet vai nosūtīsiet vēstuli e-pastā.

4. **Jūs gatavojaties pagatavot savai ģimenei kaut ko īpašu, tādēļ:**
 - a) pagatavosiet to, ko protat bez jebkādam instrukcijām.
 - b) palūgsiet draugiem recepti.
 - c) sameklēsiet ēdienu kulinārijas grāmatā, priekšroku dodot tam, kurš attēlos izskatās pievilcīgāks.
 - d) izmantosiet jūsu jau praktiski pārbaudītu kulinārijas receptu grāmatu.

5. **Tūristu grupa vēlas uzzināt vairāk par jūsu dzīvesvietas tuvumā esošajiem parkiem un rezervātiem. Jūs:**
 - a) pats pastāstīsiet viņiem par parkiem un rezervātiem vai arī noorganizēsiet tikšanos ar ekskursijas vadītāju.
 - b) parādīsiet viņiem fotogrāfijas vai grāmatas ar ilustrācijām.
 - c) piedāvāsiēt viņiem pastaigāties pa parkiem un rezervātiem kopā ar jums.
 - d) piedāvāsiēt viņiem palasīt grāmatu vai brošūru par parkiem un rezervātiem.

6. **Jūs gatavojaties iegādāties digitālo fotoaparātu vai mobilo telefonu. Kas, izņemot cenu, var ietekmēt jūsu lēmumu?**
 - a) tehniskās iekārtas darbības demonstrēšana.
 - b) ierīces tehniskā raksturojuma lasīšana.
 - c) moderns dizains un pievilcīgs ārējais izskats.
 - d) Pārdevējs, kurš demonstrē precī.

7. **Atcerieties gadījumu, kad jūs kaut ko mācījāties pirmo reizi. Centieties kā piemēru fiziskās prasmes apmācībai neizvēlēties, piemēram, braukšanu ar velosipēdu. Mācīšanās jums visvieglāk veicās, kad informācija:**
 - a) tika uzskatāmi nodemonstrēta.
 - b) nāca no cilvēka, kurš izskaidroja galvenos momentus un atbildēja uz uzdotajiem jautājumiem.
 - c) tika pasniegta diagrammu un grafiku veidā, t.i. vizuālo komponentu veidā.
 - d) tika pasniegta rakstisku instrukciju veidā, piemēram, rokasgrāmatā, lietošanas pamācībā vai mācību grāmatā.

- 8. Jums sāp ceļgals. Apmeklējot ārstu, jūs gribētu, lai viņš:**
- a) piedāvātu palasīt grāmatu, kurā aprakstīta problēma, vai interneta vietnes adresi, kurā var atrast visu nepieciešamo informāciju.
 - b) izmantotu ceļgala plastmasas modeli, lai uzskatāmi nodemonstrētu sāpju avotu.
 - c) ar vārdiem izskaidrotu sāpju cēloni.
 - d) shematiski attēlotu nepatīkamo sajūtu cēloni.
- 9. Jūs vēlaties apgūt jaunu datorprogrammu vai spēli. Lai to izdarītu, Jūs:**
- a) izlasīsiet rakstiskos norādījumus, kas pievienoti programmai.
 - b) aprunāties ar cilvēkiem, kuri izprot programmu.
 - c) izmantosiet tastatūru vai vadības paneli bez iepazīšanās ar instrukciju.
 - d) darbosieties, balstoties uz rokasgrāmatā sniegtajiem grafikiem un shēmām.
- 10. Jūs dodat priekšroku tīmekļa vietnēm ar:**
- a) virtuālām pogām, uz kurām jānospiež, "jāpārvelk" vai jāmēģina veikt noteiktu uzdevumu.
 - b) krāsainu, pārdomātu tīmekļa dizainu.
 - c) interesantiem vārdiskiem aprakstiem, jēdzienu uzskaitījumu ar paskaidrojumiem.
 - d) audio komponentēm, ar kuru palīdzību var klausīties mūziku, radio programmas, intervijas.
- 11. Kas, izņemot cenu, var ietekmēt jūsu lēmumu iegādāties jaunu dokumentālu vai zinātnisku grāmatu?**
- a) tās izskats.
 - b) atsevišķu grāmatas fragmentu izlasīšana.
 - c) drauga ieteikums.
 - d) uz reāliem dzīves faktiem balstītu notikumu esamība tajā.
- 12. Lai iemācītos fotografēt ar savu jauno digitālo fotoaparātu, jūs izmantojat grāmatu, mācību disku vai tīmekļa vietni un vēlaties:**
- a) lai būtu iespēja uzdot jautājumus un parunāt par fotoaparāta uzbūvi un darbību.
 - b) lietot skaidras vārdiskas instrukcijas ar galveno jēdzienu uzskaitījumu un to, kas jā dara.
 - c) lai tiktu piedāvātas shēmas, kurās attēlots fotoaparāts un tā atsevišķas daļas ar norādēm, kādas funkcijas tās veic.
 - d) lai būtu pietiekami daudz labi un slikti izgatavotu fotoattēlu piemēru ar ieteikumiem to uzlabošanai.
- 13. Jūs dodat priekšroku pasniedzējam (skolotājam) vai prezentētājam, kurš savā uzstāšanās procesā izmanto:**
- a) demonstrācijas modeļus vai praktiskus uzdevumus.
 - b) interaktīvas metodes, t.i., jautājums – atbilde, saruna, grupas diskusija, uzaicināti viesi.
 - c) izdales materiālu, grāmatas vai atsevišķu informācijas fragmentu nolasišanu.
 - d) grafikus, tabulas, shēmas vai diagrammas.
- 14. Jūs piedalījāties sacensībās vai veicāt testu un vēlētos iegūt savu rezultātu novērtējumu. Vēlams, lai tas tiktu sniegts jums:**
- a) izmantojot jūsu paveiktā piemērus.
 - b) rakstiskā formā, aprakstot jūsu rezultātus.
 - c) kāds to paziņotu mutiski.
 - d) izmantojot grafikus, kas demonstrē jūsu sasniegumus.
- 15. Jūs gatavojaties pasūtīt ēdienu restorānā vai kafejnīcā. Pasūtījums tiks balstīts uz:**
- a) jau izmēģinātiem ēdieniem.
 - b) oficianta vai draugu ieteikumiem.
 - c) ēdienkartes aprakstu.
 - d) ārējo izskatu ēdieniem, ko ēd pārējie vai ēdienu attēliem ēdienkartē.
- 16. Jums ar svarīgu runu jāuzstājas konferencē vai īpašā gadījumā, tāpēc jūs:**
- a) piedāvāsiet grafikus, diagrammas vai tabulas, lai palīdzētu izskaidrot galvenos momentus.
 - b) sastādīsiet īsu plānu un praktizēsieties runāt.
 - c) pilnībā uzrakstīsiet runu un, izlasot vairākas reizes, iemācīsieties to no galvas.
 - d) savāksiet pietiekami daudz piemēru un reālu faktu, lai padarītu ziņojumu interesantāku un saturīgāku.

12. kl.

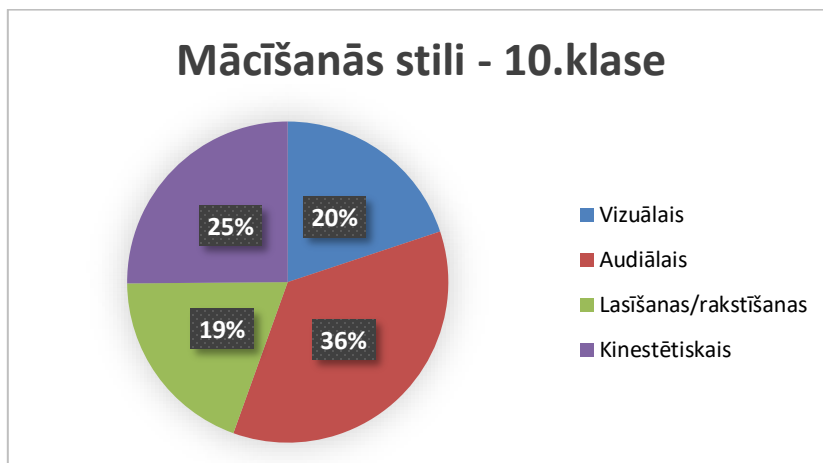
VARK mācīšanās stilu noteikšanas anketa
Kā es vislabāk mācos?

Izvēlieties atbildes, kas jums liekas visatbilstošākās. Uz vienu jautājumu iespējami vairāki atbilstu varianti. Ja neviena no atbildēm nav piemērota, atstājiet lauku neaizpildītu.

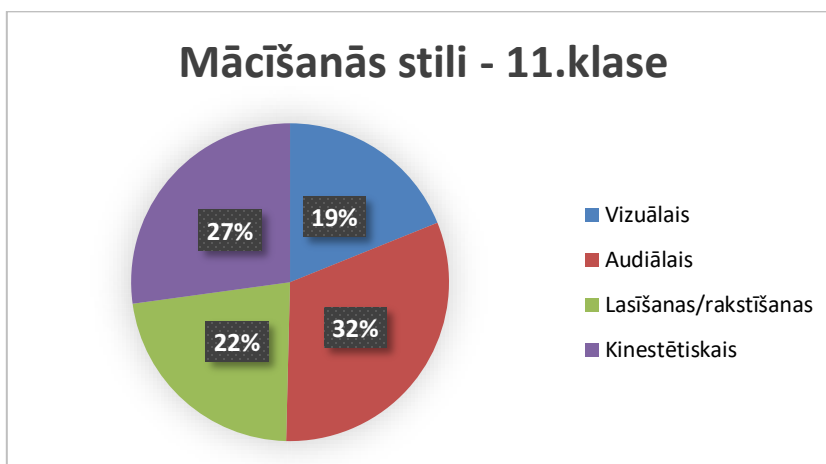
- 1. Pie jums vērsas cilvēks, kurš vēlas nokļūt līdz tās pilsētas, kurā dzīvojat, lidostai, stacijai vai centram. Jūs:**
 - a) pavadīsiet šo cilvēku.
 - b) ar vārdiem paskaidrosiet viņam, kurā virzienā doties.
 - c) uzrakstīsiet instrukcijas (bez kartes).
 - d) shematiski attēlosiet ceļu (kartes veidā).
- 2. Jūs neesat pārliecināts, kā jāraksta vārds "suverenitāte" vai "suverinitāte". Jūs:**
 - a) domās iztēlosieties, kā abi vārdi tiek rakstīti, un izvēlēties vienu no tiem.
 - b) padomāsiet par to, kā katrs no šiem vārdiem tiek izrunāts, un izvēlēties pēc skanējuma.
 - c) sameklēsiet to vārdnīcā.
 - d) uzrakstīsiet abus vārdus uz papīra un pēc tam izvēlēties vienu no tiem.
- 3. Jūs organizējat viesības cilvēku grupai. Lai uzzinātu viņu viedokli par gaidāmajiem svētkiem, jūs:**
 - a) pastāstīsiet viņiem par gaidāmo svētku visinteresantākajiem notikumiem.
 - b) izmantosiet karti vai internetu, lai parādītu viņiem iespējamās viesību organizēšanas vietas.
 - c) iedosiet viņiem uz papīra uzrakstītu pasākuma scenāriju.
 - d) piezvanīsiet vai nosūtīsiet vēstuli e-pastā.
- 4. Jūs gatavojaties pagatavot savai ģimenei kaut ko īpašu, tādēļ:**
 - a) pagatavosiet to, ko protat bez jebkādām instrukcijām.
 - b) palūgsiet draugiem recepti.
 - c) sameklēsiet ēdienu kulinārijas grāmatā, priekšroku dodot tam, kurš attēlos izskatās pievilcīgāks.
 - d) izmantosiet jūsu jau praktiski pārbaudītu kulinārijas receptu grāmatu.
- 5. Tūristu grupa vēlas uzzināt vairāk par jūsu dzīvesvietas tuvumā esošajiem parkiem un rezervātiem. Jūs:**
 - a) pats pastāstīsiet viņiem par parkiem un rezervātiem vai arī noorganizēsiet tikšanos ar ekskursijas vadītāju.
 - b) parādīsiet viņiem fotogrāfijas vai grāmatas ar ilustrācijām.
 - c) piedāvāsiet viņiem pastaigāties pa parkiem un rezervātiem kopā ar jums.
 - d) piedāvāsiet viņiem palasīt grāmatu vai brošūru par parkiem un rezervātiem.
- 6. Jūs gatavojaties iegādāties digitālo fotoaparātu vai mobilo telefonu. Kas, izņemot cenu, var ietekmēt jūsu lēmumu?**
 - a) tehniskās iekārtas darbības demonstrēšana.
 - b) ierīces tehniskā raksturojuma lasīšana.
 - c) moderns dizains un pievilcīgs ārējais izskats.
 - d) Pārdevējs, kurš demonstrē precī.
- 7. Atcerieties gadījumu, kad jūs kaut ko mācījāties pirmo reizi. Centieties kā piemēru fiziskās prasmes apmācībai neizvēlēties, piemēram, braukšanu ar velosipēdu. Mācīšanās jums visvieglāk veicās, kad informācija:**
 - a) tika uzskatāmi nodemonstrēta.
 - b) nāca no cilvēka, kurš izskaidroja galvenos momentus un atbildēja uz uzdotajiem jautājumiem.
 - c) tika pasniegta diagrammu un grafiku veidā, t.i. vizuālo komponentu veidā.
 - d) tika pasniegta rakstisku instrukciju veidā, piemēram, rokasgrāmatā, lietošanas pamācībā vai mācību grāmatā.

8. **Jums sāp ceļgals. Apmeklējot ārstu, jūs gribētu, lai viņš:**
- piedāvātu palasīt grāmatu, kurā aprakstīta problēma, vai interneta vietnes adresi, kurā var atrast visu nepieciešamo informāciju.
 - izmantotu ceļgala plastmasas modeli, lai uzskatāmi nodemonstrētu sāpju avotu.
 - ar vārdiem izskaidrotu sāpju cēloni.
 - shematiski attēlotu nepatīkamo sajūtu cēloni.
9. **Jūs vēlaties apgūt jaunu datorprogrammu vai spēli. Lai to izdarītu, Jūs:**
- izlasīsit rakstiskos norādījumus, kas pievienoti programmai.
 - aprunāsit ar cilvēkiem, kuri izprot programmu.
 - izmantosit tastatūru vai vadības paneli bez iepazīšanās ar instrukciju.
 - darbosīties, balstoties uz rokasgrāmatā sniegtajiem grafikiem un shēmām.
10. **Jūs dodat priekšroku tīmekļa vietnēm ar:**
- virtuālām pogām, uz kurām jānospiež, "jāpārvelk" vai jāmēģina veikt noteiktu uzdevumu.
 - krāsainu, pārdomātu tīmekļa dizainu.
 - interesantiem vārdiskiem aprakstiem, jēdzienu uzskaitījumu ar paskaidrojumiem.
 - audio komponentēm, ar kuru palīdzību var klausīties mūziku, radio programmas, intervijas.
11. **Kas, izņemot cenu, var ietekmēt jūsu lēmumu iegādāties jaunu dokumentālu vai zinātnisku grāmatu?**
- tās izskats.
 - atsevišķu grāmatas fragmentu izlasīšana.
 - drauga ieteikums.
 - uz reāliem dzīves faktiem balstītu notikumu esamība tajā.
12. **Lai iemācītos fotografēt ar savu jauno digitālo fotoaparātu, jūs izmantojat grāmatu, mācību disku vai tīmekļa vietni un vēlaties:**
- lai būtu iespēja uzdot jautājumus un parunāt par fotoaparāta uzbūvi un darbību.
 - lietot skaidras vārdiskas instrukcijas ar galveno jēdzienu uzskaitījumu un to, kas jā dara.
 - lai tiktu piedāvātas shēmas, kurās attēlots fotoaparāts un tā atsevišķas daļas ar norādēm, kādas funkcijas tās veic.
 - lai būtu pietiekami daudz labi un slikti izgatavotu fotoattēlu piemēru ar ieteikumiem to uzlabošanai.
13. **Jūs dodat priekšroku pasniedzējam (skolotājam) vai prezentētājam, kurš savā uzstāšanās procesā izmanto:**
- demonstrācijas modeļus vai praktiskus uzdevumus.
 - interaktīvas metodes, t.i., jautājums – atbilde, saruna, grupas diskusija, uzaicināti viesi.
 - izdales materiālu, grāmatas vai atsevišķu informācijas fragmentu nolāsīšanu.
 - grafikus, tabulas, shēmas vai diagrammas.
14. **Jūs piedalījāties sacensībās vai veicāt testu un vēlētos iegūt savu rezultātu novērtējumu. Vēlams, lai tas tiktu sniegts jums:**
- izmantojot jūsu paveiktā piemērus.
 - rakstiskā formā, aprakstot jūsu rezultātus.
 - kāds to paziņotu mutiski.
 - izmantojot grafikus, kas demonstrē jūsu sasniegumus.
15. **Jūs gatavojaties pasūtīt ēdienu restorānā vai kafējnīcā. Pasūtījums tiks balstīts uz:**
- jau izmēģinātiem ēdieniem.
 - oficianta vai draugu ieteikumiem.
 - ēdienkartes aprakstu.
 - ārējo izskatu ēdieniem, ko ēd pārējie vai ēdienu attēliem ēdienkartē.
16. **Jums ar svarīgu runu jāuzstājas konferencē vai īpašā gadījumā, tāpēc jūs:**
- piedāvāsit grafikus, diagrammas vai tabulas, lai palīdzētu izskaidrot galvenos momentus.
 - sastādīsiet īsu plānu un praktizēsiet runāt.
 - pilnībā uzrakstīsiet runu un, izlasot vairākas reizes, iemācīsieties to no galvas.
 - savāksiet pietiekami daudz piemēru un reālu faktu, lai padarītu ziņojumu interesantāku un saturīgāku.

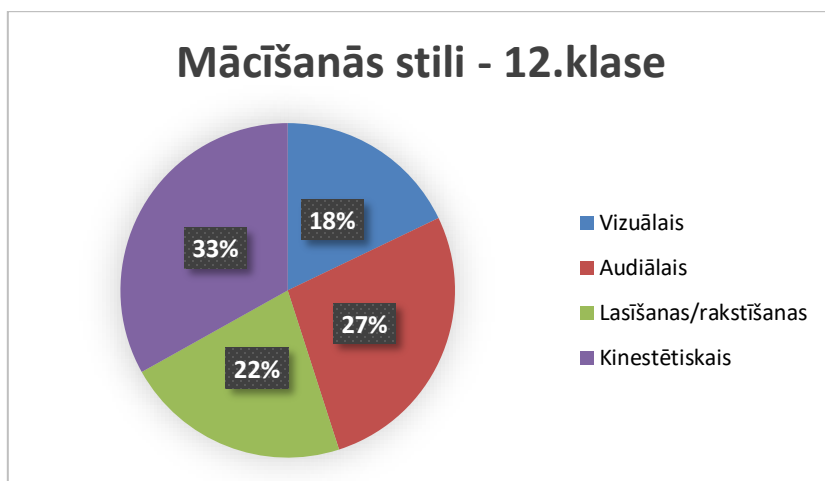
VARK atbildes:

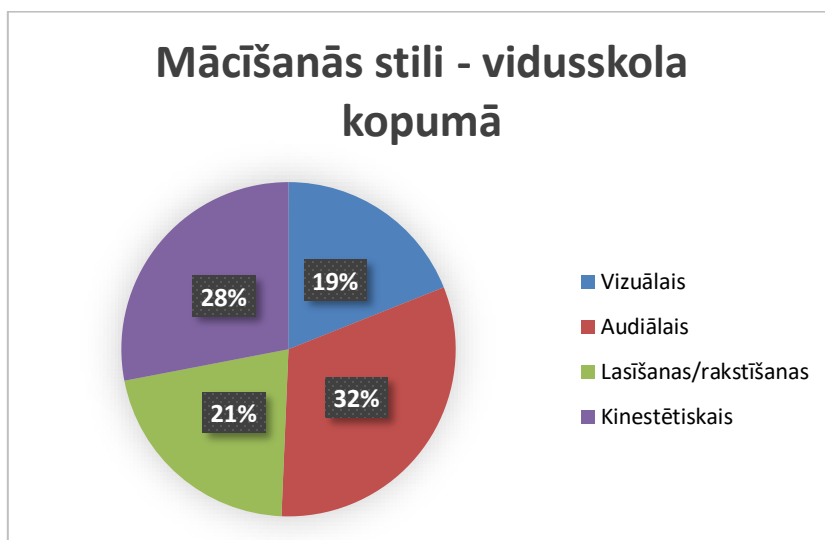
1.att. Respondentu atbildes uz VARK aptaujas anketas jautājumiem

2.att. Respondentu atbildes uz VARK aptaujas anketas jautājumiem

3.att. Respondentu atbildes uz VARK aptaujas anketas jautājumiem

4.att. Respondentu atbildes uz VARK aptaujas anketas jautājumiem

Skolēnu mācīšanās stili

Anketa skolotājiem

- Lūdzu ierakstiet, cik liels ir Jūsu darba stāžs skolotāja profesijā: _____
- Lūdzu atzīmējiet, kurš no dotajiem mācīšanās stiliem, Jūsaprāt, ir dominējošais Vircavas vidusskolas 10. – 12.klašu skolēniem:

Vizuālais mācīšanās stils	☐
Audiālais mācīšanās stils	☐
Lasīšanas / rakstīšanas mācīšanās stils	☐
Kinestētiskais mācīšanās stils	☐

- Lūdzu izvēlieties atbilstošo atbildes variantu, cik lielā mērā skolēnu mācīšanās stiliem ir ietekme uz Jūsu mācību stundu pasniegšanas veidu:

Neiedziļinos skolēnu mācīšanās stilos, plānoju stundu atbilstoši mācību tēmai.
 Plānojot mācību stundu, dažreiz ņemu vērā dažādos skolēnu mācīšanās stilos.
 Plānojot mācību stundu, parasti ņemu vērā dažādos skolēnu mācīšanās stilos.

☐
☐
☐

Skolēnu mācīšanās stili

Anketa skolotājiem

- Lūdzu ierakstiet, cik liels ir Jūsu darba stāžs skolotāja profesijā: 30
- Lūdzu atzīmējiet, kurš no dotajiem mācīšanās stiliem, Jūsaprāt, ir dominējošais Vircavas vidusskolas 10. – 12.klašu skolēniem:

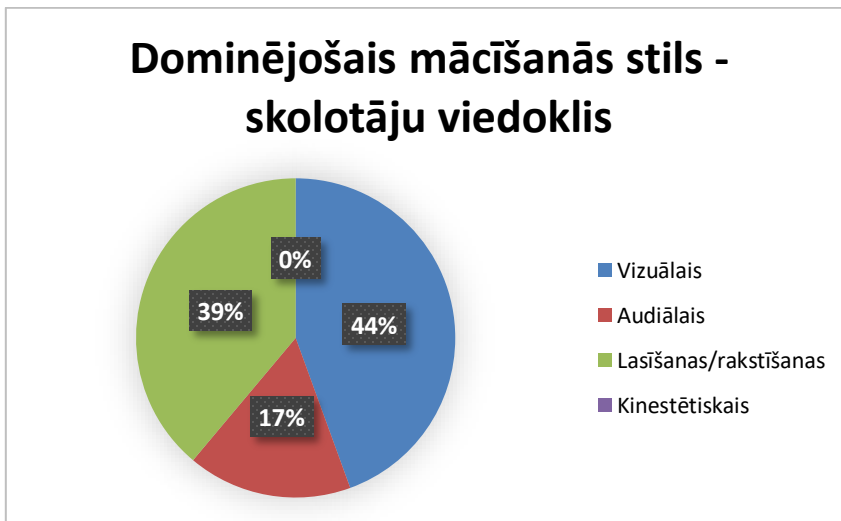
Vizuālais mācīšanās stils	☒
Audiālais mācīšanās stils	☐
Lasīšanas / rakstīšanas mācīšanās stils	☐
Kinestētiskais mācīšanās stils	☐

- Lūdzu izvēlieties atbilstošo atbildes variantu, cik lielā mērā skolēnu mācīšanās stiliem ir ietekme uz Jūsu mācību stundu pasniegšanas veidu:

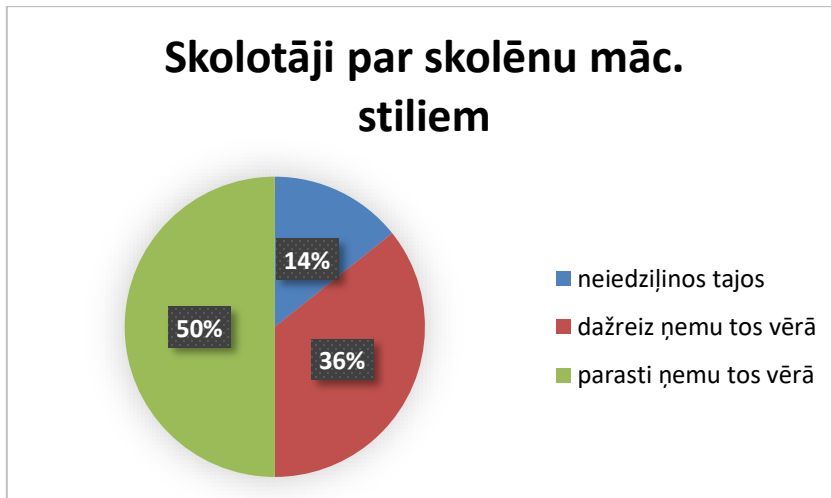
Neiedziļinos skolēnu mācīšanās stilos, plānoju stundu atbilstoši mācību tēmai.
 Plānojot mācību stundu, dažreiz ņemu vērā dažādos skolēnu mācīšanās stilos.
 Plānojot mācību stundu, parasti ņemu vērā dažādos skolēnu mācīšanās stilos.

☐
☒
☐

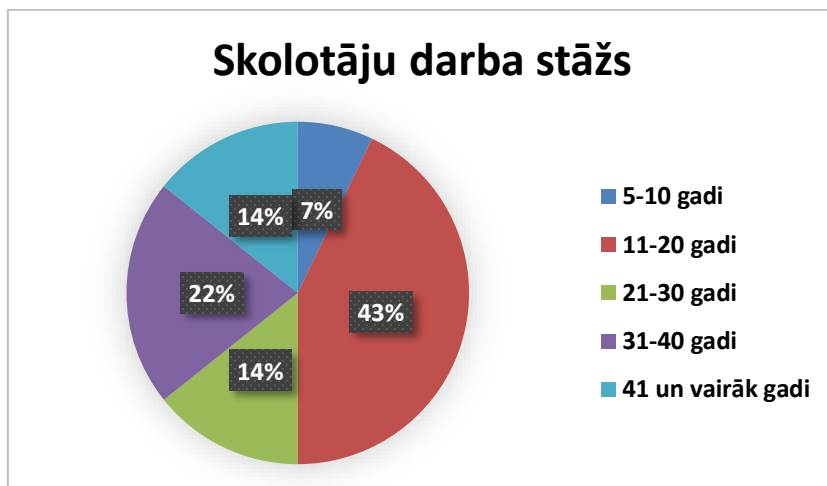
Skolotāju viedoklis par vidusskolēnu mācīšanās stiliem:

1.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Lūdzu atzīmējiet, kurš no dotajiem mācīšanās stiliem, Jūsprāt, ir dominējošais Vircavas vidusskolas 10. – 12.klašu skolēniem.”

2.att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Lūdzu izvēlieties atbilstošo atbildes variantu, cik lielā mērā skolēnu mācīšanās stiliem ir ietekme uz Jūsu mācību stundu pasniegšanas veidu.”

3. att. Respondentu atbildes uz jautājumu: “Lūdzu ierakstiet, cik liels ir Jūsu darba stāžs skolotāja profesijā.”

Prokrastinācijas skala Mācīšanās paradumu raksturojums

Instrukcija:

Lasot apgalvojumus, izlemiet, cik lielā mērā katrs no tiem ir vai nav jums raksturīgs. **Atbildes atzīmējiet, izmantojot 5 punktu skalu – pretī apgalvojumam ierakstiet atbilstošo skaitli.** Ņemiet vērā, ka “3” skalā ir neitrāls – apgalvojums jums nav ne raksturīgs, ne neraksturīgs.

Ārkārtīgi neraksturīgs	Mēreni neraksturīgs	Neitrāls	Mēreni raksturīgs	Ārkārtīgi raksturīgs
1	2	3	4	5

Atceltie vienumi - 3, 4, 6, 8, 11, 13, 14, 15, 18, 20 (Skolēniem šī informācija netiek rādīta!)

1.	Es bieži pildu uzdevumus, ko biju nodomājis/-usi paveikt jau pirms vairākām dienām.	
2.	Es pildu uzdevumus tikai pirms to nodošanas.	
3.	Kad beidzu lasīt bibliotēkas grāmatu, es to tūlīt atdošu (neatkarīgi no nodošanas datuma).	
4.	Kad noskan modinātājs, man no rītiem ir viegli piecelties.	
5.	Var pāriet vairākas dienas, līdz nosūtu iepriekš uzrakstītu vēstuli.	
6.	Ja man kāds ir zvanījis, parasti es tūlīt atzvanu.	
7.	Varu dienām ilgi atlikt pat tos darbus, kas prasa vienīgi apsēšanos un to paveikšanu.	
8.	Parasti pēc iespējas ātrāk pieņemu lēmumus.	
9.	Es parasti kavējos pirms paredzētā darba uzsākšanas.	
10.	Parasti man ir jāsteidzas, lai laikā pabeigtu uzdevumu.	
11.	Kad es gatavojos doties ceļā (piemēram, uz skolu vai ceļojumā), mani reti kad pieķer, ka man vēl kaut kas pēdējā brīdī jāpadara.	
12.	Tuvojoties kāda darba nodošanas termiņam, bieži tērēju laiku, darot citas lietas.	
13.	Man labāk patīk savlaicīgi doties uz tikšanos.	
14.	Es parasti sāku pildīt uzdevumu drīz pēc tā uzdošanas.	
15.	Bieži vien es pabeidzu uzdevumu agrāk, nekā nepieciešams.	
16.	Man vienmēr liekas, ka iepirkšanos dzimšanas dienas vai Ziemassvētku dāvanām beidzu pēdējā brīdī.	
17.	Parasti pat būtiskas preces pārku pēdējā brīdī.	
18.	Es parasti paveicu visas lietas, ko biju plānojis/-usi paveikt dienas laikā.	
19.	Es nemitīgi saku: “Es to izdarīšu rīt.”	
20.	Es parasti izpildu visus paredzētos uzdevumus, pirms iekārtojos vakara atpūtai.	

10. xl

Prokrastinācijas skala
Mācīšanās paradumu raksturojums

Instrukcija:

Lasot apgalvojumus, izlemiet, cik lielā mērā katrs no tiem ir vai nav jums raksturīgs. **Atbildes atzīmējiet, izmantojot 5 punktu skalu – pretī apgalvojumam ierakstiet atbilstošo skaitli.** Ņemiet vērā, ka "3" skalā ir neitrāls – apgalvojums jums nav ne raksturīgs, ne neraksturīgs.

Ārkārtīgi neraksturīgs 1	Mēreni neraksturīgs 2	Neitrāls 3	Mēreni raksturīgs 4	Ārkārtīgi raksturīgs 5
--------------------------------	-----------------------------	---------------	---------------------------	------------------------------

1.	Es bieži pildu uzdevumus, ko biju nodomājis/-usi paveikt jau pirms vairākām dienām.	3
2.	Es pildu uzdevumus tikai pirms to nodošanas.	2
3.	Kad beidzu lasīt bibliotēkas grāmatu, es to tūlīt atdošu (neatkarīgi no nodošanas datuma).	1
4.	Kad noskan modinātājs, man no rītiem ir viegli piecelties.	5
5.	Var paiet vairākas dienas, līdz nosūtu iepriekš uzrakstītu vēstuli.	2
6.	Ja man kāds ir zvanījis, parasti es tūlīt atzvanu.	3
7.	Varu dienām ilgi atlikt pat tos darbus, kas prasa vienīgi apsēšanos un to paveikšanu.	3
8.	Parasti pēc iespējas ātrāk pieņemu lēmumus.	2
9.	Es parasti kavējos pirms paredzētā darba uzsākšanas.	1
10.	Parasti man ir jāsteidzas, lai laikā pabeigtu uzdevumu.	1
11.	Kad es gatavojos doties ceļā (piemēram, uz skolu vai ceļojumā), mani reti kad pieķer, ka man vēl kaut kas pēdējā brīdī jāpadara.	3
12.	Tuvojoties kāda darba nodošanas termiņam, bieži tērēju laiku, darot citas lietas.	4
13.	Man labāk patīk savlaicīgi doties uz tikšanos.	3
14.	Es parasti sāku pildīt uzdevumu drīz pēc tā uzdošanas.	1
15.	Bieži vien es pabeidzu uzdevumu agrāk, nekā nepieciešams.	1
16.	Man vienmēr liekas, ka iepirkšanos dzimšanas dienas vai Ziemassvētku dāvanām beidzu pēdējā brīdī.	5
17.	Parasti pat būtiskas preces pārku pēdējā brīdī.	5
18.	Es parasti paveicu visas lietas, ko biju plānojis/-usi paveikt dienas laikā.	3
19.	Es nemitīgi saku: "Es to izdarīšu rīt."	5
20.	Es parasti izpildu visus paredzētos uzdevumus, pirms iekārtojos vakara atpūtai.	1

**Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu
mācīšanās paradumu novērojumu lapa**
Laika periods: 2017./2018. m. g. marts – maijs

Datums: _____

Klase: _____

Stundas tēma: _____

N.p. k.	Vārds	Mobilizē- šanās			Darbības uzsākšana			Koncen- trēšanās			Rezultāta kvalitāte			Reflek- sija		
		L	V	Z	L	V	Z	L	V	Z	L	V	Z	L	V	Z
1.																
2.																
3.																
4.																
5.																
6.																
7.																
8.																
9.																
10.																
11.																

Mācību stundu laikā veiktie un fiksētie vērojumi:

- Skolēnu spēja ātri mobilizēt sevi mācību stundai.
- Skolēnu spēja veikli sagatavoties paredzētās darbības uzsākšanai.
- Skolēnu uzmanības koncentrēšanas ilgums uzdevuma veikšanas laikā.
- Mācību stundas laikā sasniegtā veikto uzdevumu rezultāta kvalitāte.
- Skolēnu spēja veikt refleksiju, spēja izteikties par mācību stundas laikā apgūto tēmu.

Lietoto apzīmējumu atšifrējumi: L – laba/labs; V – vidēja/vidējs; Z – zema/zems.

KOMENTĀRI: _____

**Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu
mācīšanās paradumu novērojumu lapa**

Laika periods: 2017./2018. m. g. marts – maijs

Datums: 15.03.2018

Klase: 12.

Stundas tēma: Renesanse. Laikmeta raksturojums.

N.p. k.	Vārds	Mobilizē- šanās			Darbības uzsākšana			Koncen- trēšanās			Rezultāta kvalitāte			Reflek- sija		
		L	V	Z	L	V	Z	L	V	Z	L	V	Z	L	V	Z
1.	Skolēns A	X			X			X			X			X		
2.	Skolēns B	X			X			X			X			X		
3.	Skolēns C	X			X			X			X			X		
4.	Skolēns D		X		X			X			X			X		
5.	Skolēns E	X			X			X			X			X		
6.	Skolēns F	X			X			X			X			X		
7.	Skolēns G		X		X			X			X			X		
8.	Skolēns H	X			X			X			X			X		
9.	Skolēns I	X			X			X			X			X		
10.	Skolēns J			X			X			X			X			X
11.																

Mācību stundu laikā veiktie un fiksētie vērojumi:

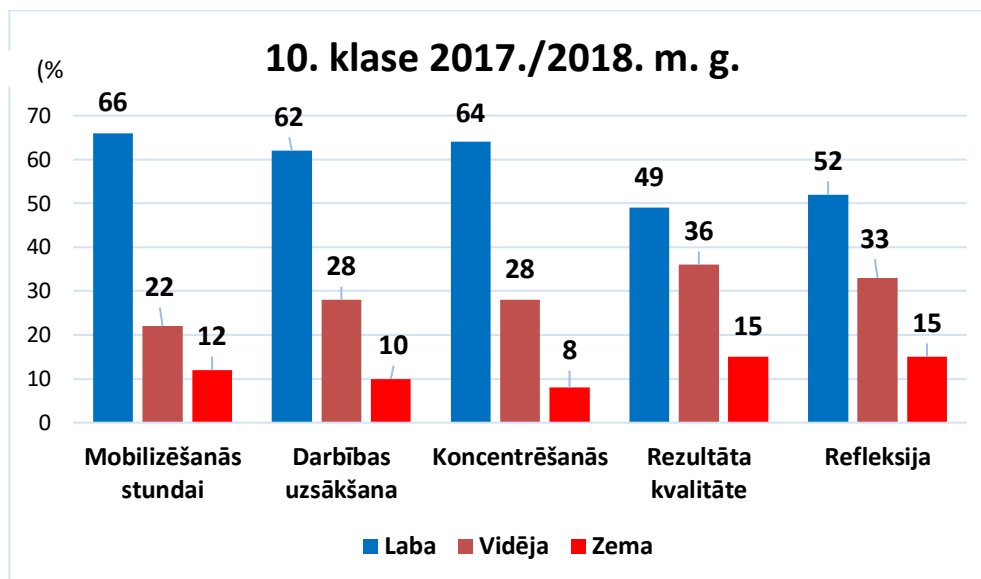
- Skolēnu spēja ātri mobilizēt sevi mācību stundai.
- Skolēnu spēja veikli sagatavoties paredzētās darbības uzsākšanai.
- Skolēnu uzmanības koncentrēšanas ilgums uzdevuma veikšanas laikā.
- Mācību stundas laikā sasniegtā veikto uzdevumu rezultāta kvalitāte.
- Skolēnu spēja veikt refleksiju, spēja izteikties par mācību stundas laikā apgūto tēmu.

Lietoto apzīmējumu atšifrējumi: L – laba/labs; V – vidēja/vidējs; Z – zema/zems.

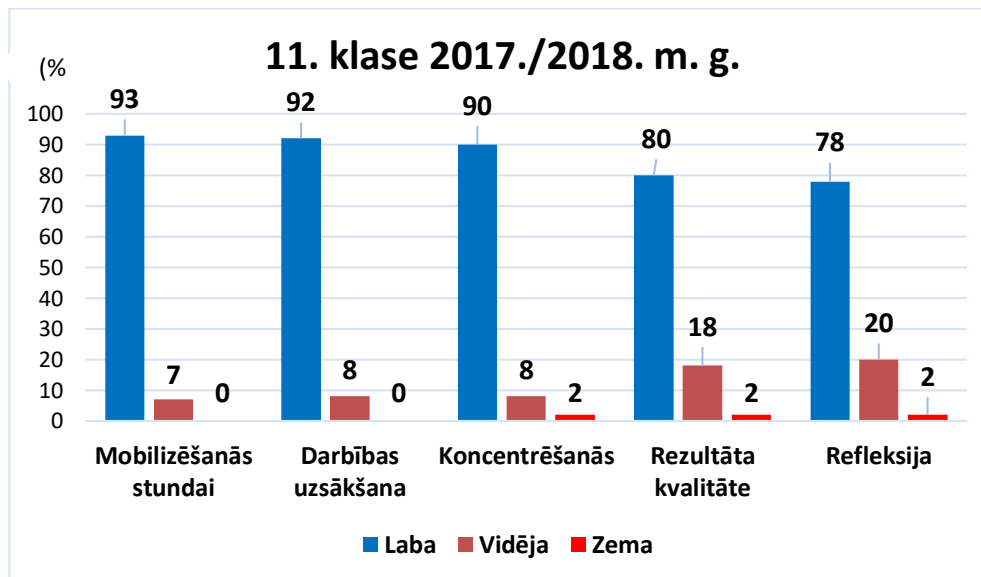
KOMENTĀRI:

- Pirms stundas Skolēns B lasījis jauno tēmu.
Skolēni C un J interesējās vai būtu jāatdod PP prezentācija un vai jau drēkstot izvēlēties māksliniekus.
- Skolēns J nokauēja stundu (10 min!) ļoti miegājis, stundas norisē tikpat kā neiesaistījās.
- Ēsļu modeļa fiksu Skolēni B, C un H. Pārējiem nav!!!

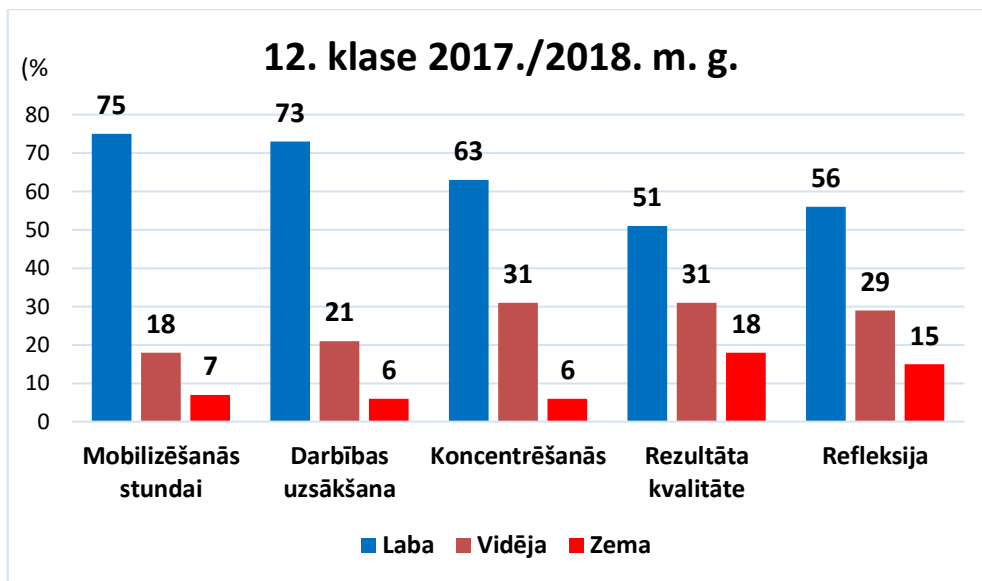
Vircavas vidusskolas 10. – 12. klašu skolēnu mācīšanās paradumu novērojumu lapu datu apkopojums:

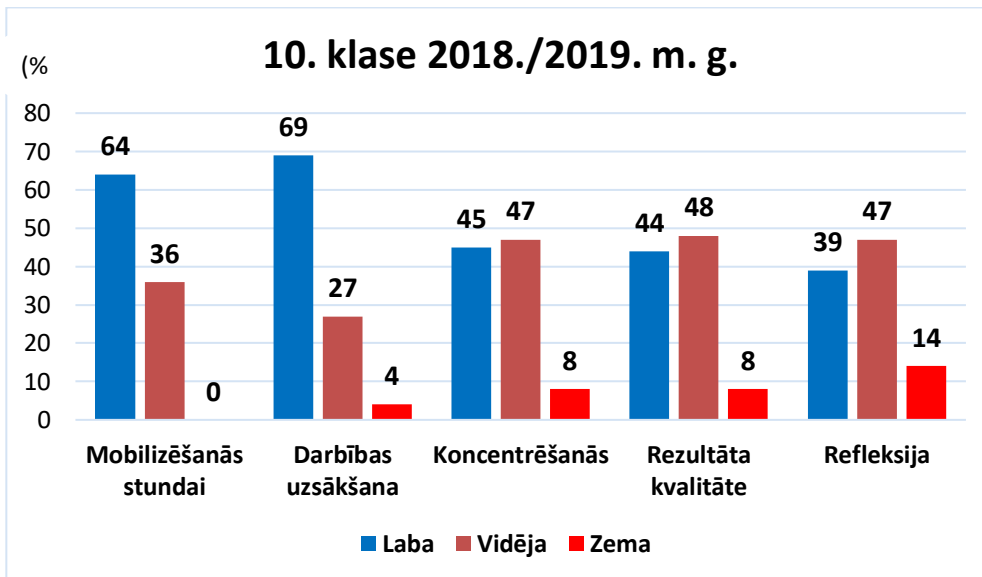
1.att. Novērojumi par 10. klases skolēniem raksturīgajiem mācīšanās paradumiem laika periodā no 2018. gada marta līdz maijam

2.att. Novērojumi par 11. klases skolēniem raksturīgajiem mācīšanās paradumiem laika periodā no 2018. gada marta līdz maijam

3.att. Novērojumi par 12. klases skolēniem raksturīgajiem mācīšanās paradumiem laika periodā no 2018. gada marta līdz maijam

4.att. Novērojumi par 10. klases skolēniem raksturīgajiem mācīšanās paradumiem laika periodā no 2018. gada septembra līdz novembrim

Informatīvais buklets priekš vidusskolēniem

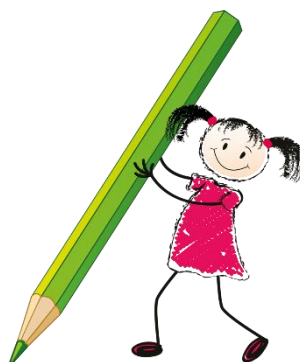
5

Atceries:

- Izveido katrai dienai veicamo svarīgāko uzdevumu sarakstu!
- Saglabā un ievēro izplānoto dienas un nedēļas grafiku!
- Plānā paredzi laiku arī atpūtai!
- Veido labus paradumus!
- Priecājies par katru panākumu!

6

*Tu vari!**Tev izdosies!**Tikai notici sev!*

*Rikojies tūlīt un
panākumi neizpaliks!*

1

**Kā rīkoties, ja
tev šķiet, ka
vairs netiec
galā ar mācību
uzdevumiem:**

1. Iepazīsti sevi, atbildot uz jautājumiem:
 - Kas man rada prieku, izklaidē?
 - Kas man rada stresu?
 - Kas man rada mājas darbu pārslodzi?
2. Starp visām veicamajām darbībām nosaki prioritātes.
3. Sadali laiku mācībām, darbam (ja tas ietilpst tavā ikdienas darbību sarakstā) un atpūtai.
4. Sastādi rīcības plānu. Atceries, ka tam jābūt reāli izpildāmam.
5. Tūlīt sāc realizēt jauno plānu, neko neatliec uz vēlāku laiku!
6. Atceries, ka tev līdzās ir cilvēki, kuri tevi atbalstīs un palīdzēs.
7. Mācies kopā ar kādu, ja tas tev palīdz, nepaliec viens ar savu problēmu.

Plāns – ko un kā darīšu

Lai tev būtu vieglāk sastādīt rīcības plānu, vispirms uzdod sev 3 jautājumus:

1. Kādas ir manas saistības?

- Nodali atsevišķi mācību darba uzdevumus un pienākumus ārpus mācībām.
- Izveido grafisku nedēļas plānu, katru dienu sadalot pa blokiem – skola, pēc skolas. Atšķirīgās krāsās atzīmē paredzētās darbības (mācības, pulciņi / ārpusstundu nodarbības, darbs (ja tāds ir), ģimenes pasākumi, u.c.
- Nedēļas plānam blakus uzzīmē vertikālu viena mēneša un gada skalu, kurās atzīmē ļoti īpašus notikumus.

2. Kādi ir mani mācīšanās mērķi?

- Vispirms – būt vismaz sekmīgam!
- Otrs – nodot laikā paredzētos darbus!
- Izveido labi pārskatāmu grafisku shēmu ar 3 sadaļām (šonedēļ / šodien / tuvākās stundas laikā) ar svarīgākajiem mācību (vai citiem) uzdevumiem. Tas palīdzēs saprast, cik daudz tev vajag izdarīt katrā paredzētajā laika periodā. Beigās paredzi laiku atpūtai vai ēdienreizei.

3. Kā es vislabāk mācos?

- kad – no rīta vai vakarā?
- kur – skolā vai mājās?
- ar mūziku fonā vai klusumā?
- vienatnē vai ar klases biedriem?
- ar našķiem vai bez tiem?

Padomi sekmīgākai rīcības plāna realizēšanai

- ❖ **Atceries, ka katras dienas tuvākās stundas uzdevumiem jābūt reāli izpildāmiem.**

Ja esi ierakstījis pārāk lielu uzdevumu skaitu, samazini to daudzumu, bet izpildi ierakstītos!

- ❖ **Grūtākos uzdevumus izpildi, kad tava koncentrēšanās spēja ir visspēcīgākā.**

Lai lieki nenovirzītu uzmanību:

- izslēdz telefonu, ja tā zvanīšana traucē.
- centies ierobežot iespējas novilcināt uzdevuma izpildi. Apzinies, ka parasti kavēties kaut ko darīt tāpēc, ka tas šķiet garlaicīgi un viss apkārtējais liekas interesantāks par veicamo uzdevumu.
- rakstot ar datoru, atslēdz internetu, ja sāc tajā nodarboties ar blakus lietām. Ja uzdevuma izpildei obligāti nepieciešami interneta resursi, ielādē tikai nepieciešamās mājas lapas.

- ❖ **Darbojies īsus laika periodus, lai mazāk nogurtu. Ievēro pauzes atpūtai.**

- Ja esi strādājis 40 minūtes pēc kārtas, tad 15 minūtes velti atpūtai vai ēdienreizei.

- ❖ **Atceries – plāns ir tam, lai tev palīdzētu nevis traucētu pildīt kādu uzdevumu.**

- Esi elastīgs un ievēro, kas tev palīdz visātrāk veikt uzdevumu un priecājies, ka izdevies to izpildīt.

Ja tev dienas laikā veicami vairāki svarīgi uzdevumi, esi apjucis no to daudzuma un nezini, ar ko sākt, tad...

Prioritātes

1. Uzraksti visus uzdevumus, ko šodien esi ielānojis paveikt.
2. Noskaidro piecus vissvarīgākos un sanumurē tos prioritātes kārtībā.
3. Sāc ar pirmo uzdevumu un nepamet to, iekams tu to esi vai nu pabeidzis, vai paveicis tiktāl, cik šodien spēji. Tikai pēc tam sāc nākamo lietu.
4. Ja dienas gaitā tev piepeši uzrodas papildus darbi, ķeries pie tiem, ja tas ir nepieciešams. Ja tas nav absolūti steidzami, tad pievieno tos sarakstam.
5. Kad piecas galvenās lietas ir pabeigtas (izdarīts tik daudz, cik bijis iespējams), atkal nosaki prioritātes, ietverot tajās arī lietas, kas sarakstam pievienotas dienas gaitā.

KATRU DIENU ievēro šo sistēmu, un, kad esi to apguvis, iemāci to arī saviem klases biedriem un draugiem.

Intervija ar maģistra prakses vietas mentori Kristīni Jozausku

Intervija notiek: projekta “PuMPuRS” birojā Rīgā, Smilšu ielā 7.

Laiks: 24.10.2018

Intervētāja: LU PPMF Speciālās izglītības skolotāja maģistra programmas 5. semestra studente
Signe Meldere

Intervējamā persona: projekta “PuMPuRS” eksperte Kristīne Jozauska

Transkribē: Signe Meldere

Transkribēšanā lietotie apzīmējumi:

Pasvītrojums – lai izceltu stāstītāja izceltus vārdus vai frāzes

[] kvadrātiekvavas – vārdi vai frāzes, kas nepieciešami jēgas saprašanai

[/] slīpinātas kvadrātiekvavas – lai skaidrotu stāstītājas žestus, emocijas

... daudzpunkte – nepabeigts teikums

Signe Meldere (turpmāk tekstā **S**): **Pastāstiet par savu ikdienu šeit projektā – ko jūs darāt, kādi ir jūsu pienākumi, kas ir tas, kam ir jūsu galvenā uzmanība projekta ietvaros pievērsta?**

Kristīne Jozauska (turpmāk tekstā **K**): Jā, tādā konkrēti es esmu viens no projekta ekspertiem un vairāk darbojos ar satura ieviešanas lietām. Manā pārziņā ir... [īsu brīdi sakopo domas] Es kontaktējos arī ar sadarbības partneriem un esmu piesaistīta informatīvo semināru organizēšanai, ko mēs organizējam saviem partneriem un tas ir gan pašvaldībām, gan izglītības iestādēm. Es pati vadu šos informatīvos seminārus par projekta gaitu, būtību, vispārīgām idejām un arī koordinēju. Manā nosacīti pakļautībā [pasmaida], pārraudzībā ir vēl 10 satura eksperti, kas nodrošina šos ievadseminārus mūsu sadarbības partneru izglītības iestādēs. Es bieži vien arī pati braucu uz šiem semināriem – gan klausos, vadu, atbildu uz sadarbības partneru jautājumiem. Tā ir tāda viena lieta. Un otra lieta ir visa satura lieta, jo projektā mēs izstrādājam gan metodiskus atbalsta līdzekļus, gan kompetences pilnveides programmas un pēc tam arī viņas ieviešim reāli dzīvē. Un tad es arī pie šī šo materiālu satura izstrādes esmu klāt, nu sadarbojos ar tiem cilvēkiem, kas izstrādā šos projekta satura materiālus.

S: Paldies! Jā, ...

K: [ātri iestarpina] Tie metodiskie atbalsta līdzekļi ir pārsvarā lielākoties pedagogiem. [mirkli apdomājas] Jā, pedagogiem un arī pašvaldību pārstāvjiem.

S: **Man jau liekas, ka ļoti svarīgi ir, ja pedagogiem ir šie atbalsta līdzekļi, kas palīdz sava ikdienas darba organizēšanā.**

K: Šobrīd mēs izstrādājam tos metodiskā atbalsta līdzekļus. Pēc tam viņi tiks aprobēti darbnīcās, kur jau notiks praktiska darbošanās arī šiem izglītības iestāžu pedagogiem un atbalsta personālam. Nu un tam visam, protams, ir PMP [priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas] riska mazināšanas konteksts.

S: **Jā... Kā jūs vērtētu savas šeit biroja komandas savstarpējo sadarbību ikdienas darba procesā – kādi jūs esat kā kolektīvs, jo kad nācu iekšā, man radās iespaids, ka esat ļoti draudzīgi, smaidīgi tādi, izpalīdzīgi.**

K: Jā, tādi mēs esam [smaida] – draudzīgi, izpalīdzīgi. Bet... Nu ir jābūt... Nu ir riktīgi jāstrādā kā komandai, jo mūsu visu darbs ir ļoti, ļoti saistīts un mums ir jābūt ļoti mobiliem, nu ļoti mobiliem, jo tās situācijas rodas blīkš blākš, nu ļoti strauji un viņas prasa ātru reakciju. Jā, ... [mirkli aizdomājas], jā. Šobrīd viena arī no aktivitātēm, kur es esmu vēl iesaistīta – mums ar šo mācību gadu, ...[īsu brīdi sakopo domas] tātad mūsu datu bāze tiek palaista, datu uzskaites sistēma, un kur mēs arī šos individuālā atbalsta plānus digitālā vidē veidojam, mūsu sadarbības partneri veido. Un arī visu informāciju mēs tur uzkrājam un plānojam, kādus datus mēs varēsīm redzēt un korelācijas vilkt arī nākotnē. Un arī pie tās datu bāzes izstrādes un ieviešanas es arī diezgan cieši esmu bijusi klāt. Jā, [ātri nober beigas, strauji ievēl elpu] tā arī ir tāda aktivitāte, kas ir jauna un šobrīd ir ļoti daudz jautājumu. Par to mēs arī organizējam dažādas darba grupas, seminārus mūsu sadarbības partneriem, lai risinātu tās problēmsituācijas, kas saistītas ar tiem materiāliem.

S: **Darba ir daudz noteikti...**

K: Darba ir ļoti daudz, jā. Bet galvenais tas komandas darbs ir... [mirkli domā] nu jā, kad ir skaidrs, ka mūsu katra aktivitāte ir ļoti cieši saistīta ar kolēģu darbu, un ja iekavējas [pasmejas] kaut kas viens, tad...

S: **... tad lavīna veļas** [pasmaida]

K: [pasmaida] Jā.

S: **Kā jau daudz kur...**

K: Jā [piekrītoši pamāj ar galvu], bet vispār mēs esam draudzīgi. Jā.

S: Jauki! Tā. Tad man jums jautājums – projekta darbība, par ko es lasu mājas lapā, vērsta uz ilgtspējīgas sadarbības sistēmas izveides veicināšanu starp pašvaldību, skolu, pedagogiem un vecākiem, lai veicinātu, ka tā agrīnā diagnostika notiek un pēc iespējas ātrāk bērnam var palīdzēt. Vai jums ir jau kādi novērojumi, cik aktīvi pašvaldības iesaistās? Vai ir tā, kad ir uzreiz gatavi sadarbībai, vai ir tādi, kas ir rezervētāki?

K: Ā, nu ir ļoti dažādi piemēri un ir pašvaldības, kas ļoti labprāt un ļoti strauji, un ātri mācās, un ātri pieņem, un ātri īsteno. Un ir tādi, kas arī saka, ka viņiem šādu problēmu bērnu nav...

S: Ka nav vajadzīgs pakalpojums...

K: Ka nav nemaz vajadzīgs pakalpojums, bet tad kaut kādās tikšanās reizēs mēs ar viņiem tiekamies un tās situācijas analizējam, vai viņi dzird kaut kādu informāciju no, no ... saviem, nezinu – blakus, blakus pašvaldībām un tad... [mirkli apdomājas] Nu es teiktu, ka diezgan aktīvi iesaistās.

S: Kopumā ir...

K: kopumā jā un arī to atbalsta sistēmu viņi veido un..., un to var arī ļoti labi redzēt, ka tie, kas jau ir kaut kādus atbalsta mehānismus savā pašvaldības darbībā ieviesuši, tie daudz vieglāk tā kā pieņem arī to mūsu sistēmu. Un tie, kas jau savā ikdienas darbā baigi nav ar to aizrāvušies, tiem ir arī grūtības ieviest to mūsu... Nu tie, vienvārdsakot, tie, kas saprot būtību, ka ir nepieciešams atbalsts un ir vajadzīga vienota sistēma un, ka mums ir arī jāskatās preventīvi arī uz priekšu, kā tās problēmas novērst, nevis tikai cīnīties ar sekām, nu tiem veicas labāk. Un tie, kas saka, ka problēmu nav un...[mirkli domā], un nerisina tās, kas viņiem ir, – nu tiem arī turpina būt problēmas.

S: Un tā jau gan parasti arī ir, jā. Tad arī, skatoties tos oficiālos mērķus...

K: Mhm [apstiprinoši pamāj ar galvu]

S: Kā jūs vērtētu kā speciālists – kādu pievienoto vērtību iegūst bērni, kuri darbojas šajā projektā? Kāda nozīme viņiem turpmākajā dzīvē no šīs darbības varētu būt?

K: Nuuu, ... Es arī no savas tādas klīniskā psihologa pieredzes varu teikt, ka nereti šiem bērniem, kas jau nonākuši tādās diezgan dziļās krīzes situācijās, ka bieži vien tā skolas vide un attiecības ar skolas pedagogiem varbūt pat ir vienīgās veselīgās attiecības, un vispār, kur viņi tādu veselīgu pieredzi var gūt. Un tāpēc tas atbalsts tajā skolas sistēmā ir ļoti, ļoti nozīmīgs. Nu jā, jo daudziem no viņiem tā ir vienīgā veselīgā pieredze un ... nu jā, ka viņš tiek atbalstīts, iedrošināts un ļoti labi, manuprāt, strādā tieši tas individuālais atbalsts, ka tas ir individuāls darbs ar bērnu, individuālas šīs konsultācijas un atbalsts tiek nodrošināts ... [mirkli aizdomājas]

S: [iestarpina] **To es arī esmu dzirdējusi no jauniešiem pašiem...**

K: Jā, ka viņiem tas ir ļoti svarīgi, jo bieži vien viņi ir jau tik dziļās problēmās, ka tādā grupā vai klases kontekstā viņi vairs...[mirkli domā], viņiem nepietiek drosmes celt roku un teikt, ka viņš kaut ko nesaprot vai ko... Tad individuālā konsultācijā viņš to var darīt, un tas ļoti viņus iedrošina, atbalsta. Un arī to, ko mums sadarbības partneri saka, ka nereti viņi paši brīnās, ka jau viena semestra kontekstā tam bērnam, nodrošinot šo individuālo atbalstu, var būt tik strauja izaugsme.

S: Pašapziņa noteikti arī vairojas.

K: Jā, un it sevišķi arī tagad, kad jauniešu projektu aktivitāte mums ir izsludināta, un tūlīt sāksies visi jauniešu projekti, tas ir atkal vēl viens tāds aspekts, kur tas jauniešiem saņem atbalstu no citiem jauniešiem, un tas atkal ir viņiem iedrošinājums... Es domāju, ka viņi ir ... [mirkli domā] ļoti lieli ieguvēji.

S: Man, skatoties uz savas skolas pusaudžiem un jauniešiem, jāsaka tā, – arī līdzīgs secinājums jau ir radies, kaut gan mēs jau neesam sen tajā projektā iesaistīti.

K: Tas ir ļoti, ļoti atkarīgs no tā, ar kādu attieksmi šie pieaugušie pedagogi, nu – pieaugušais ... [mirkli domā] nāk ar savu atbalstu pie bērna, cik viņš ir saprotošs, atbalstošs. Par to mēs arī ievadseminārā ļoti daudz runājam – kādu mērķi mēs tiem bērniem uzstādām. Protams, ka reizēm tās situācijas ir ļoti sarežģītas, un tiešām ir gadījumi, kad ir nesekmīgi astoņi mācību priekšmeti un, un tad visi iespējamie citi riski. Un, ja mēs momentā gaidām atrisinājumu visos astoņos priekšmetos, tad tas ir diezgan nereāli, un tas bērns to gandarījumu gandrīz vai nesaņem. Tad viņš sper soli pa solim, uzstādot tādus mazākus mērķus, viņš ātrāk saņem šo atbalstu un pats jūtas iedrošināts un, ... nu jā, tas ir ļoti atkarīgs no tā, kā mēs, pieaugušie, plānojam to atbalstu.

S: Droši vien viņš tad arī pats ir gatavs tālāk maziem solīšiem iet uz priekšu un darboties.

K: Iesaistīties, jā, jā. Un arī par to bērna iesaisti mēs arī ļoti daudz runājam. Nu kad arī šis bērns – jauniešis, ka viņam ir jālīdzdarbojas, viņš ir arī līdzatbildīgs gan tā plāna sagatavošanā, lai viņš būtu tā kā iesaistīts to lēmumu pieņemšanā, kas attiecībā uz viņa dzīvi tiek pieņemti.

S: Aktīvi, jā...

K: Jā, un, ka viņš neteiktu, ka viņš ir neveiksmīgs, slikts, nesekmīgs un vēl kaut kāds un tagad – re, ir atbalsta plāns, bet nē, ka mēs to darām kopā ar... Nu tas arī, pat tā plāna sagatavošana un tas, kā mēs viņu uzrunājam dalībai projektā, tas jau ir arī ... pirmais solis veiksmei vai neveiksmei.

S: Jā, jāpiekrīt jums. Tā ir, jā.

K: Pieaugušie ļoti bieži ar to grēko [enerģiski piebilst]. Tā arī ir taisnība, diemžēl.

S: Arī. Starp citu, var piekrist, jā [pasmaida abas]. Ir nācies dzirdēt. Ko jūs ieteiktu mācību pārtraukšanas riska grupas jauniešiem, kuri šobrīd uzskata, ka viņiem nevajag šo projektu.

K: Jaunieši paši?

S: Jā, ka viņiem nevajag atbalstu, viņiem tāds “Pumpurs” nav vajadzīgs. Ko jūs viņiem ieteiktu? Kā rīkoties?

K: Jaunietim vai pedagogam?

S: Jaunietim.

K: Jaunietim kā rīkoties? Nu, varbūt tieši jauniešu aktivitātes būs kaut kas, kas iedrošinās viņu, nu, ka tas būtu viens ceļš. Bet, ... es nezinu. Es domāju, ka es droši arī turpinātu ar to bērnu – jaunieši arī runāt, un ja viņam neveidojas, nu teiksim, sadarbība ar vienu konkrētu pedagogu vai atbalsta personālu, tad varbūt arī viņam jautāt – ar ko viņš labprāt sadarbotos.

S: Meklēt citu risinājumu.

K: Jā, jā, jā, jā.

S: Bet man patīk tā ideja par tiem jauniešu ...

K: jauniešu projektiem.

S: Es arī papētīju to, tas varētu būt labs.

K: Jā, saka, ka bieži vien tas komunikācijas veids, kā pieaugušais ar šo, nu ja tā var teikt, problēmbērnu runā, bieži vien ir nu... [mirkli domā] tas [pasmaida] kritiskais mirklis. Nu tad iespējams, ka jaunieši caur šo jauniešu projektu, caur šo jauniešu aktivitāti...

S: Caur vienaudžiem būtībā...

K: Jā, ...jā, tā ir [domīgi]

S: Un vēl viens jautājums. Varbūt es jums kaut ko svarīgu nepaprasīju, bet jūs zināt, ka tas ir būtiski saistībā ar projektu – ko jūs varētu pati komentēt?

K: Nu... [mirkli domā], nu es teiktu, ka tas arī, ko mēs cenšamies uzsvērt, ka viens ir, ka mēs piedāvājam to atbalsta sistēmu, ka ar tām situācijām, kas jau ir notikušas, ar sekām mēs strādājam. Tā, otrs ļoti nozīmīgs virziens ir, ko projekts mēģina turēt un ko mēs aktualizējam, ir šis preventīvais darbs – ka veidot un pilnveidot sistēmu pašvaldībā, skolas iekšienē, lai... [mirkli domā] nu jā, lai pievērstu uzmanību preventīvajam darbam, lai vispār līdz tām riska situācijām mēs nenonāktu. Es domāju, ka tas ir būtisks projekta konteksts. Tāpēc arī tiek izstrādāti šie metodiskā atbalsta materiāli, mēs veidojam šīs programmas, meistardarbnīcas, lai runātu, lai zināmā mērā pilnveidotu, man negribas teikt – mainītu, bet lai pilnveidotu mūsu, pieaugušo,

attieksmes. Vispār, kā mēs šīs situācijas redzam, un es negribētu strādāt tikai ar sekām, tas ir, piespiedu kārtā mums ir jārunā un jāstrādā ar sekām, bet, lai mēs būtu ieinteresēti jau visu sistēmu un skolas iekšējo vidi, skolas iekšējo kultūru tādu, lai tā vide būtu bērniem draudzīga un tos atbalstus viņi jau varētu saņemt savlaicīgi. Tas ir ļoti būtisks aspekts projektā. Nu jā, tieši arī šis preventīvais virziens. Un arī tādu, mēs daudz runājam par – nu kā mēs iedomājamies, kā mēs varētu nodrošināt arī projekta ilgtspēju – tieši domāt un runāt šīs sociālās atbildības kontekstā. Nu jā, caur šo preventīvo darbu un attieksmju maiņu, ka mūsos veidojas šī sociālā atbildība un mēs to sistēmu gribam pilnveidot nemitīgi ne tikai tāpēc, ka projekts to dara, bet ka saprotam, ka tas mums visiem mūsu ikdienu īstenībā atvieglo.

S: Es par to esmu arī tā aizdomājusies – pienāks 2022.gads, projekts beigsies. Nu un ko tālāk? Jūs jau daļēji atbildējāt – jāstrādā tā, lai dabiski viss turpinātos.

K: Jā! [enerģiski] Ir jāmaina attieksmes.

S: Tas, man liekas, ir iespējams.

K: Tas ir iespējams! Bet nu ļoti...

S: Tikai ļoti jāgrib.

K: Tas ir jāgrib un tas ir vissmagākais jautājums – tā gribēšana, jo tas arī, ko mēs redzam pat tādos elementāros ievadsemināros, tā nav ierasta prakse skolas vidē – sadarboties jau pieaugušajiem savā starpā, mēs nerunājam par bērniem. Un tas ir tāds ļoti sarežģīts mehānisms, kas ir kaut kādā veidā jāmaina. (mirkli domā) Pieaugušajiem, es nezinu kādēļ, es nesaku, ka visiem, nu to mēs redzam...

S: Tendence ir tāda...

K: Jā, ka pieaugušie nav vērsti uz sadarbību, tā, ka...

S: Jā, arī interesants secinājums.

K: Jā [abas pasmaida]

S: Paldies par sarunu!

K: Lūdzu!

Intervija ar neformālās izglītības treneri Laumu Ziemeļnieci

Intervija notiek: elektroniskās sarakstes veidā

Laiks: 11.12.2018

Intervētāja: LU PPMF Speciālās izglītības skolotāja maģistra programmas 5. semestra studente Signe Meldere

Intervējamā persona: neformālās izglītības trenere Lauma Ziemeļniece

Signe Meldere (turpmāk tekstā S): Pēdējā laikā sabiedrībā arvien izteiktāka kļūst aktīva jauniešu darbošanās arī ārpus formālās izglītības. To, būdama 12.klases audzinātāja, bieži esmu novērojusi savā ikdienas darbā. Kā zināms, šobrīd arī projekts “PuMPuRS” aktīvi iesaistījies jauniešu neformālās vides aktivitāšu atbalstīšanā – kopš šī gada septembra tika izsludināti pirmie jauniešu iniciatīvu projektu konkursi. Lūdzu, padalieties ar savu viedokli, kāda, Jūsaprāt, ir jauniešu neformālās izglītības nozīme mūsdienu sabiedrībā?

Lauma Ziemeļniece (turpmāk tekstā L): Manuprāt, ir svarīgi apzināt, ka mēs visi, skolotāji, neformālās izglītības pārstāvji vai brīvā laika atbalsta personas kalpojam vienam un tam pašam jauniešiem. Viņš ir mūsu nākamā paaudze, sabiedrība, kura Latvijā ir maza sauciņa ar jauniešiem. Jauniešu neformālā izglītība ir sadarbība ar formālo izglītību, tā nav atrauta, bet kopā sadarbošanās. Jauniešu neformālās izglītības nozīme mūsdienu sabiedrībā nozīmē atbalstīt jauniešus viņu apziņā par sevi, stiprināt viņu paša virzītu mācīšanos, būt aktīvam ne tikai skolā, bet ārpus skolas, līdzdarboties kopienā, atklāt savus talantus, pielietot tos dzīvē, dot sabiedrībai, nevis tikai ņemt no tās, mācīties kritisko domāšanu, saklausīt savu iekšējo sirdsbalsi – kas es esmu, ko es vēlos, ko es mīlu darīt, ko es varu dot pasaulei, mācīties no citiem cilvēkiem.

Neformālā izglītība nešķiro pēc labām un sliktām atzīmēm, kurš iederas vai neiederas sistēmā pēc labas vai sliktas uzvedības, pēc kustības vai garīgās attīstības traucējumiem. Galvenā doma – katrs jauniešis ir vērtība, katram ir sava vieta sabiedrībā, un atzīmes nav galvenais vai laba uzvedība nav galvenais, kādēļ kāds ir vērtīgāks vai mazāk vērtīgs. Katrs jauniešis ir mūsu sabiedrības vērtība, katrs no viņiem ir mūsu kopējās sabiedrības ieguvums.

S: Pastāstiet, lūdzu, par saviem neformālās izglītības treneres darbā gūtajiem novērojumiem – kādi savā domāšanā, attieksmē pret apkārtējo pasauli, tai skaitā, ikdienas mācību procesu, izglītības iegūšanas nepieciešamību un redzējumu par nākotnes karjeras

iespējām ir jaunieši, kuri pirmoreiz atnāk pie Jums uz nodarbību? Vai esat novērojuši kādu vairumam jauniešu kopīgu domāšanas vai attieksmes tendenci?

L: Man ir novērojums, ka jaunieši atnāk ar apjukumu, neziņu un bailēm par savu nākotni. Savā domāšanā viņi ir ļoti konservatīvi, jo padomus gūst no vecākiem, skolotājiem vai draugiem, taču trūkst viena ļoti svarīga atslēga – ko es pats vēlos. Bieži tas ir rezultāts, ka vecāki ļoti mīl savu bērnu un grib pašu labāko un dod savu gūto pieredzi, kas var būt nepiemērota jauniešiem. Skolotāji, kuri sniedz tieši tos pašus padomus. Esmu novērojuši, ka jauniešiem trūkst pamatjautājums – ko es pats vēlos, nevis citi? Nevis izdabāt citu vēlmēm, bet uzņemties atbildību par savu izvēli karjerā.

Esmu novērojuši, ka attieksmē pret apkārtējo pasauli, ir tendence – dod man. Manuprāt, tas ir ļoti loģisks rezultāts, jo formālā izglītības sistēma ir balstīta, ka zināšanas tiek iedotas, un vienīgais grūtums ir tās pareizi atgriezt pie skolotāja un saņemt atzīmi. Taču tas tikai vēl vairāk vairo attieksmi – dod man. Tai vietā, kā es varu radīt savas zināšanas? Kādas zināšanas (attieksmes, vērtības) man ir vajadzīgas? Attieksmē pret pasauli, nevis ņemot, bet dodot pasaulei. Ko es varu dot? Ko es varu radīt? Kādu es vēlos radīt savu karjeru, nākotni? Tas prasa iekšēju „muskuļu” trennēšanu.

Šis novērojums attiecas arī uz jauniešu ikdienas mācību procesu. Tas ir ļoti vienpusējs. Es ņemu – skolotājs dod. Manuprāt, šeit ļoti trūkst otra puse, kā jauniešis pats var dot sevis radītās zināšanas, attieksmes, vērtības? Ja galvenais uzdevums skolā ir nopelnīt atzīmes, tad es neredzu šo pielietojumu reālajā dzīvē.

Mans novērojums par izglītības iegūšanas nepieciešamību jauniešu attieksmē ir ļoti ambivalenta. No vienas puses viņi saprot, ka sistēma sabiedrībā tā strādā. No otras ir ļoti daudz apjukumu, kas tad īsti strādā un kādēļ vispār ir jāmacās? Vai skolā tiešām notiek mācīšanās? Vai mācīšanās un skola ir sinonīmi? Kad man atnāk jauniešis, kurš ir pabeidzis skolu, augstskolu, pat bijis labā darbā, bet ir apjucis un nezina, ko viņš dzīvē vēlas, tad man rodas jautājums – vai tiešām šī sistēma strādā? Kad jauniešis 12.klasē atnāk un saka, es nezinu, ko gribu darīt dzīvē, vai tā nav traģēdija? Viņš macās 12 gadus skolā, bet nezina, ko grib dzīvē darīt? Manuprāt, tā ir traģēdija. Mēs zaudējam kā visa sabiedrība šo jauniešu, mēs zaudējam visi, jo viņš varētu būt labs skolotājs vai ārsts, vai uzņēmējs, vai lauksaimnieks. Mēs visi zaudējam. Un tad man rodas jautājums, vai tiešām skolā jaunieši macās?

Mans novērojums par jauniešu nākotnes karjeras iespējām:

Parasti jauniešiem vaicāju, kad, jūsuprāt, sākas karjera? Kad ir tas brīdis, kad sākas karjera? Skola ir visbrīnišķīgā vieta, kur to veidot. Mans novērojums, ka jaunieši gaida, kad skola beigsies un tad notiks karjera. Tas ir apmāns. Tā nav. Beigās ir tikai apjukums un nezināšana un 12. klase to brīnišķīgi apliecina. Mans novērojums, ka jauniešiem nekad nav prasīts, ko karjera nozīmē priekš manis, kas tas ir, ko es vēlos, kad tā sākas, ar ko sākt, kur sākt? Varbūt nemaz nav tāda sākuma un noslēguma?

Atbildot uz jautājuma daļu – *Vai esat novērojusi kādu vairumam jauniešu kopīgu domāšanas vai attieksmes tendenci?* – redzu un nojaušu apjukumu, nezināšanu un bailes no nākotnes.

S: Kas ir tas, kam Jūs kā neformālās izglītības trenere savā darbā ar jauniešiem visvairāk pievēršat uzmanību?

- Lai jaunieši mācās uzņemties atbildību par savu mācību procesu, lai paši vada savu mācīšanos, nevis pasīvi gaida, kad to iedos skolotājs vai treneris;
- lai viņi paši trennējas saprast savu iekšējo motivāciju mācīties par sevi vai kādu tematu, vai darīt lietas, kuras patīk;
- pievēršu uzmanību, lai viņi mācās viens no otra, lai apzinās, ka mācīšanās nozīmē ne tikai klausīties skolotāja vai treneres viedokli, bet dzirdēt arī citus grupas biedrus un noformulēt savu viedokli;
- lai mācīšanās process ir jēgpilns par tematiem vai lietām, kuras jauniešiem ir svarīgas šeit un tagad. Nav jēgas viņam spiest mācīties par matemātiku, ja vakar viņam ir bijis strīds ar mammu, un viņš netiek galā ar savām emocijām. Pielāgoties tām vajadzībām, kas jauniešiem ir pašreiz un tad turpināt ar nepieciešamo tematu;
- lai mācību process būtu interesants, radošs, kur pašam ir jādodomā, jāanalizē, jātrennē savi „muskuli”, nevis viņam tiek pateikts priekšā viedoklis vai padoms. Tā ir telpa, kurā viņš var kļūdīties;
- lai mācīšanās ietilpst grūtību pārvarēšana nevis labu atzīmju pelnīšana. Grūtības nozīmē izaicinājuma uzveikšanu gluži kā dzīvē – būt noturīgam, lai gūtu panākumus;
- lai mācīšanās būtu balstīta uz sirdsbalsi, klausot iekšējai balsij, tās vadībai, darot lietas, ko mīlu, nevis laužot sevi ar lietām, kas riebjas. Lai mūsu sabiedrībā ir vairāk cilvēku, kuri mīl savu darbu nevis pacieš;
- lai mācību procesā būtu atgriezeniskā saite, lai jaunieši dotu savu viedokli par mācību procesu;
- lai viņi var ietekmēt mācību procesu, vadot tajā virzienā, kas viņiem ir vajadzīgs un noderīgs;

- lai es kā trenneris esmu drīzāk atbalsta persona viņu mācību procesā, nevis guru „kā pareizi vajag”.

S: Lūdzu, padalieties ar savu pieredzi – kas jauniešos pēc Jūsu vadītajām nodarbībām mainās, kādi ir viņu ieguvumi?

L: Visprecīzāk uz šo jautājumu varētu atbildēt paši jaunieši. Manuprāt, viņi maina savu skatījumu paši uz sevi, sāk kritiskāk domāt, kas es esmu, ko es vēlos, paši veidojot savu mācību procesu, nevis gaida, kad to vadīs skolotājs vai es kā trennere. Viņi meklē savas spēcīgās puses sevī, kā sasniegt to, ko vēlas dzīvē, kādi ir viņu pašu mērķi, ko viņi vēlas sasniegt, nevis vecāki, skolotāji vai draugi. Galvenie ieguvumi ir ļoti individuāli, vienam tā var būt kāda atziņa, otram – dzirdēts cita stāsts.

Es ļoti ceru, ka viņu galvenais ieguvums ir klausīties savu iekšējo sirdsbalsi, sekot tai, darīt lietas nevis gaidīt, kad pateiks pareizo atbildi un izdarīs viņu vietā.

S: Kādas, Jūsaprāt, ir neformālās izglītības iespējas jauniešu mācīšanās motivācijas un jaunu mācīšanās paradumu veidošanās procesa veicināšanā?

L: Neformālās izglītības pamatā ir pieņēmums, ka katrs vēlas mācīties dabiski. Ņemsim par piemēru mazu bērniņu. Viņš visu laiku ir zinātkārs par pasauli, viņš vēlas to izpētīt, izzināt. Viņš visu laiku atrod sev nodarbi. Kur īsti šī zinātkāre pazūd skolā? Tādēļ neformālā izglītība saka - vispirms darām, izmēģinām lietas, kas interesē un tad jautājam sev "ko es iemācījos?" Piemēram, pašai izpētīt lietas, kuras man interesē, teiksim uztaisīt video par vietējo kopienas vēsturi. Pašai pētīt, meklēt faktus un vēl tehniski to atrisināt. Tad noslēgumā jautāt, ko es iemācījos?

Neformālā izglītība aicina jauniešiem attīstīt savu iekšējo sirdslietu, sirdsbalsi, kas viņam interesē, rada zinātkāri, pašam mēģināt lietas, nevis gaidīt, kad tās tiks iedotas kā zināšanas vai prasmes. Kopumā tas ir mācīšanās process, kas tad man patīk? ko es mīlu darīt? kas mani aizrauj? Ko es negribu? Ko es iemācījos par sevi?

Dalīšos konkrētā personīgā pieredzē. Es uzaugu kopā ar adoptētu bērnu ģimenē. Viņam bija mācīšanās grūtības, jo viņam vienkārši nepatika mācīties un sēdēt skolas solā, bet viņš varēja stundām būt futbola laukumā un trenēties kaut viens pats. Tā vietā, lai atbalstītu to, ko viņš mīl, viņam tika spiests mācīties un uzlikta birciņu "jaunietis ar mācīšanās grūtībām". Turklāt vēl vairāk spiests mācīties mūzikas skolā, kas viņam vispār neinteresēja. Viņš šīs mācības izlaida un devās un futbola laukumu. Manuprāt, mācīšanās grūtības rodas tad, kad jauniešiem tiek spiests darīt to, ko viņš nemaz nevēlas. Lai veicinātu jaunus paradumus, pirmkārt, tas ir jautājums, bet ko jauniešs pats vēlas? kas ir tā nodarbe, kas viņu aizrauj? To dara neformālā izglītība, jautājot,

mudino, iedvesmojot jaunieci darīt to, ko viņš mīl un grib darīt nevis to, ko grib vecāki, skolotāji vai viņa vienaudži. Attīstīt viņa iekšējo potenciālu.

Tieši tas pats attiecas uz jaunu mācīšanās paradumu veidošanu, katrs mācās individuāli, katram ir sava pieeja, kā to darīt. Neformālā izglītība mudina jaunieci apzināties, kā es pats mācos? Ko man vajag, lai mācītos, lai veidotu jaunus mācīšanās ceļus un paradumus?

Mācīšanās sistēma, pieeja, uzvedība ir brīvprātīga nevis piespiedu. Iniciatīva mācīties nāk no jaunieša nevis no vecāka vai skolotāja – lūk, šeit ir tas galvenais pagrieziena punkts, atslēga, ko saka neformālā izglītība.

S: Paldies par atbildēm!

Intervija ar Vircavas vidusskolas 2017./2018. mācību gada absolventi Elīnu Egli

Intervija notiek: elektroniskās sarakstes veidā

Laiks: 20.11.2018

Intervētāja: LU PPMF Speciālās izglītības skolotāja maģistra programmas 5. semestra studente
Signe Meldere

Intervējamā persona: studente Elīna Egle, 2017./2018. mācību gada Vircavas vidusskolas
absolvente

Elīna tika lūgta atbildēt uz 3 jautājumiem par izveidoto un, mācoties 12. klasē, praktiski
izmēģināto atbalsta sistēmu.

**Signe Meldere (turpmāk tekstā S): Cik lietderīga, Tavuprāt, Tev un klasesbiedriem, mācoties
12. klasē, bija manis izveidotā un jums piedāvātā atbalsta programma, svarīgāko
uzdevumu plāna veidošana?**

Elīna Egle (turpmāk tekstā E): Uzskatu, ka šāds plāns atviegloja pēdējās divas, trīs nedēļas pirms
semestra noslēguma, jo tieši šis laiks vienmēr bijis vissaspringtākais. Man personīgi šķiet, ka
visgrūtāk bija izpildīt plāna daļu, kurā jāsakārto prioritātes. Mācību sasniegumi bija ļoti svarīgi,
lai nodrošinātu tikšanu augstskolā, bet bieži vien nešķita tik svarīgi, kā, piemēram, ārpusstundu
aktivitātes, jo tās šķita interesantākas, bieži vien neprasīja tik lielu piepūli, kā matemātikas
mājasdarba izpildīšana. Pareiza mācību laika izvēle arī ir ļoti svarīga, bet atskatoties uz
vidusskolu, secinu, ka visvairāk mācījāmiešos vēlos vakaros un naktīs, jo, atbraucot / atnākot no
skolas, gribējās kādu brīdi pagulēt, nedarīt neko, jo atrašanās vienā skolā ar maziem bērniem ir
diezgan nogurdinoša, jo viņi grib skriet, kliegt, bet šāda atmosfēra mani ļoti nogurdināja, bieži
izraisot galvassāpes. Pati gan šad tad mācījos arī no rītiem pirms stundām, jo skolā biju diezgan
agri. Un šķiet, ka visvairāk atceros tieši to, ko mācījos no rītiem, tādēļ arī uzskatu, ka mācību
laika izvēlei ir ļoti liela nozīme. Kopumā varu teikt, ka man un maniem klasesbiedriem plāna
ieviešana ikdienā bija pagrūta, jo mēs to izmēģinājām jau vidusskolas beigās, bet noteikti tad, kad
tas iestrādātos ilgākā laika periodā, atvieglotu ikdienu.

S: Kā Tev šķiet, cik noderīgs Tev un klasesbiedriem bija informatīvais buklets ar padomiem un ieteikumiem?

E: Tieši vidusskolas pēdējā klasē pati centos veidot sarakstu ar lietām, kas jādara, lai neaizmirstu kādu svarīgu darbu. Tāpēc piedāvātie padomi bija kā papildinājums tam, ko jau pati daļēji darīju. Par klasesbiedriem domājot, varu apgalvot, ka pusei šis buklets nonāca atkritumos, jo laika plānošana, laicīga darbu nodošana un mācīšanās nebija prioritāte. Līdz ar to, arī padomi rīcības plāna veidošanai nelikās svarīgi. Dažiem šis buklets tomēr noderēja, jo palīdzēja kaut mazliet sakārtot to haosu, kas bija iestājies pēdējos mēnešos. No padomiem man noderīgi bija tas, ka jāievēro pauzes, nevis jānācās 3 stundas no vietas. Kā arī tas, ka jānoliek telefons, jo bieži pati sevi pieķēru pie tā, ka tikko kā novibrē telefons, tas tiek paņemts rokās un atkal tiek pazaudētas kā minimums 20 minūtes.

S: Nu jau pagājuši gandrīz trīs mēneši, kopš esi studente. Vai kaut kas no visa piedāvātā varētu būt Tev noderīgs arī kā studentei?

E: Manuprāt, studiju procesā šis plāns ir pat noderīgāks nekā skolā, jo vidusskolā skolotāji e-klasē ierakstīja visu, gan gaidāmos darbus, gan kontroldarbus, pat tēmas, kuras vajadzēja sagatavot, turpretī universitātē viss jāatceras un jādara pašam, neviens neskries pakaļ ar 10 atgādinājumiem. Arī svarīgi ir saplānot darbus. Jau tagad varu teikt, ka, piemēram, septembrī dzīvoju diezgan lielā stresā, jo nevarēju saprast, kā var atcerēties visus darāmos darbus? Kā saprast uz kuru dienu tas ir jādara, ja rakstīts, ka uz 10. nodarbību, bet nodarbības neskaitu? Tad sāku pierakstīt darāmās lietas jau laicīgi, kā darījām toreiz pavasarī, lai, atverot plānotāju, jau redzētu cik svarīga ir nākamā nedēļa. Tagad ir daudz vieglāk tikt galā ar visiem darbiem.

S: Paldies par atbildēm!

12. klases skolnieces X veidots rīcības plāns

Nedēļa: 12.11.2018 – 18.11.2018

Uzdevumu saraksts nedēļai

PIRMDIEN: jāuzraksta KD ķīmijā
 jāizlasa 4. cēliens „Uguns un naktis”
 jāizveido modelis matemātikai
 jāuzraksta KD matemātikā

OTRDIEN: jānodod esejā par Satversmi
 jāuzraksta 2 KD vēstnē

TREŠDIEN: jāuzraksta teorija sportā
 jāaizbrauc uz nodarbību autoskolā

PARASTA MĀCĪBU DIENA - ČETURTDIEN

PIEKTDIEN: jāuzraksta KD fizikā

SESTDIEN: nodarbība ķīmijā Rīgā

SVĒTDIEN: nodarbība bioloģijā Rīgā
 svētku koncerts

	Skola	PĒS skolas	Nedēļas TOP 3	Mēneša TOP 3
P	KD matemātikā	Sagatavoties otrdienas darbiem	Satversmes esēja	Brīvprātīgo pasākums
O	Eseja par Satversmi	Jāuzraksta konsperts		
T	Pārādsainītas sportā	Nodarbība autoskolā	Braukšanas nodarbība	Satversmes esēja
C	////	Jāizcep kūka		
P	Jāuzraksta daudās fizikā	Kārtīgi jāizgulāš	Nodarbība ķīmijā	Mācību gada norēķums
S	////	Ķīmijas nodarbība		
Sv.	////	bioloģijas nodarbība		

12. klases skolnieces Y veiktais rīcības plāna un informatīvā bukleta izvērtējums

Izvērtējums

1) Manuprāt, šāds plāns ir ļoti noderīgs, it īpaši, kad ir ~~vis~~ semestra noslēgums un ir daudz kas jāpaspēj izdarīt.

2) Buklets ir ļoti noderīgs, jo liek izveidot pārskatāmu plānu, kurā ietilpst pats svarīgākais.

Ieteiktu pievienot informāciju par to, ka, ja lieta ir izdarīta, tad to var izsvītrot no saraksta, jo man pašai, kad izveidoju šāda tipa plānus, to patīk izdarīt vislabāk. Liek justies, ka es varu visu paspēt izdarīt un rodas prieks par sevi! :)

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs „*Atbalsts vidusskolēnu mācīšanās paradumu pilnveidei*” izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ **Signe Meldere**

(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Dr. paed. profesore **Indra Odiņa** _____ .___.201__.

(zinātniskais grāds, akadēmiskais nosaukums, vārds, uzvārds, paraksts, datums)

Recenzente: Docente **Gunta Kraģe**

(zinātniskais grāds, akadēmiskais nosaukums, vārds, uzvārds)

Darbs iesniegts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē __. __.201__.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Evija Bogdana _____

(paraksts)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē

__ . __ .201__ . protokola Nr. _____ , vērtējums: _____

Komisijas sekretāre: M. izgl. zin., lektore Anita Auziņa _____

(vārds, uzvārds, paraksts)